

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

29-30 квітня 2021 року
(частина I)

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

**МАТЕРІАЛИ
III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ШЛЯХИ
РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ**

29-30 квітня 2021 року

(частина I)

**Львів
2021**

УДК 005

ББК 94.3(0)

Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти (частина I): матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 квітня 2021 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2021. –60 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників III Міжнародної науково-практичної конференції «Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються концептуальні шляхи розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. За повноту та цілісність яких автори безпосередньо несуть відповідальність.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	5
<i>Зубко В.В., Гоцуляк В.Д.</i> ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	5
<i>Нечипоренко К.О., Кудельський В.Е.</i> МАТЕРІАЛЬНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	7
ІСТОРИЧНІ НАУКИ	9
<i>Омелячук І.Я.</i> ІСТОРИЯ ЛУКОВСКИХ КОЛОКОЛОВ	9
<i>Пріци І.В.</i> ВИПРАВНІ ЗАКЛАДИ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ	11
МЕДИЧНІ НАУКИ	13
<i>Shneiderman S.I.</i> THE EFFECTS OF THE PSYCHOLOGICAL AND PHYSICAL STRESS ON THE ENDOCRINE REGULATION	13
<i>Кліщ І.П.</i> РОЛЬ ПРОЦЕСІВ ВІЛЬНОРАДИКАЛЬНОГО ОКИСНЕННЯ ЛІПІДІВ У ПАТОГЕНЕЗИ РОЗВИТКУ ЗАХВОРЮВАНЬ ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ	15
<i>Осадчук М.М., Бранашко К.Я.</i> АКТУАЛЬНІСТЬ АБСТИНЕНТНОГО СИНДРОМУ В НЕМОВЛЯТ НАРКОЗАЛЕЖНИХ ОСІБ	17
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО	19
<i>Боровець І.Г.</i> ФЕНОМЕН ТВОРЧИХ КОЛАБОРАЦІЙ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ЕСТАМПІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 20 СТОЛІТТЯ	19
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	21
<i>Галушак В.В.</i> ГОТОВНІСТЬ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – НЕВІД’ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНО - ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА	21
<i>Максименко Ю.А.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	24
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	25
<i>Ассонов Д.О.</i> КОМБІНУВАННЯ МАЙНДФУЛНЕС, ПСИХОЕДУКАЦІЇ ТА ПОЗИТИВНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	25
<i>Білецький О.М.</i> ЄДИНА МОДЕЛЬ САМОСВІДОМОСТІ	26
<i>Іщенко Є.Д.</i> РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК – ОБ’ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ СУЧАСНОСТІ	29
<i>Тимошенко О.С., Катане Т.М.</i> ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ	30
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ	32
<i>Адамів С.С.</i> ВПЛИВ ВИРОБНИЧОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПІДВИЩЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ	32

ФАРМАЦЕВТИЧНІ НАУКИ	34
<i>Молдожюнова Ю.М.</i> HOW DOES THE PILL KNOW WHICH PART OF THE BODY NEEDS TREATMENT	34
<i>Орищук Є.С.</i> THE POWER OF DRUG COLOR	35
<i>Прибасна О.О.</i> ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАРМАКОГНОЗІЇ.....	36
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ.....	38
<i>Хохла А.І., Живоронко Ю.О.</i> ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ	38
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ	40
<i>Маковишин В.І., Криницький О.С.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В СВІТІ	40
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	42
<i>Махутова А.</i> INNOVATIVE PHRASEOLOGY OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE FIELD OF ECONOMICS AND BUSINESS FEATURES OF ITS TRANSLATION	42
<i>Вирвихвост М.О.</i> ДІАЛЕКТИЗМИ В РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА».....	44
<i>Колісниченко Т.В., Коропатницька Т.П.</i> КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ АНГЛОМОВНОГО ТУРИСТИЧНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ	45
ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....	47
<i>Гіденко Є., Зосімов А.</i> ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ КУРСАНТАМ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ	47
<i>Гордієнко Т.С.</i> ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДУ ПРТСЯЖНИХ В УКРАЇНІ.....	48
<i>Грабар О.С.</i> ГАРАНТІЇ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ ВИКОНАННІ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ОДНІЄЇ З ФОРМ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	50
<i>Неверова С.А., Косінова Д.С.</i> ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З ІНШИМИ ПРИНЦИПАМИ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРАВА.....	52
<i>Сєдих Ю.О.</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ.....	54
<i>Чорна В.В.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ ТА ДОКУМЕНТІВ	56
<i>Ярошенко О.Д.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	58

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

*Зубко В.В.,
студентка 4 курсу факультету фінансів та обліку,
Гоцуляк В.Д.,
кандидат економічних наук, доцент.*

Київський національний торговельно-економічний університет.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах існування в Україні існує жорстка конкуренція на ринку, яка вимагає від підприємств постійного підвищення ефективної діяльності та удосконалення. Тому основним завданням сучасних підприємств є підвищення ефективності діяльності. Проблема ефективності виробництва завжди посідала важливе місце серед актуальних проблем економічної науки. Зацікавленість нею виникає на різних рівнях управління економікою — від власників приватного підприємства до керівників держави.

Основне завдання дослідження полягає у вивченні та узагальненні шляхів підвищення ефективності управління діяльністю підприємства.

Важливий внесок у дослідження проблеми підвищення ефективності діяльності підприємств зробили вітчизняні науковці, зокрема: В. Андрійчук, О. Воронін, М. Кісіль, Т. Шматковська, І. Бойчик, С. Покропивний, І. Ковальчук та інші.

Однак нестабільність та невизначеність сучасних економічних умов функціонування підприємств потребує подальшого дослідження і визначення реальних шляхів стабілізації та перспектив підвищення ефективності їхньої роботи. Проблеми забезпечення ефективності діяльності підприємства частково висвітлено в праці О. Соколова [1, с. 170], де зазначено, що забезпечення ефективності діяльності базується не лише на сукупності заходів різної спрямованості, які характеризуються використанням різних видів ресурсів, або їх комплексному використанні, розробці цілеспрямованої сукупності заходів, що дадуть можливість звернути увагу управлінців підприємства на доцільність їх впровадження та реалізації. Такий підхід реалізується на основі певного алгоритму: для забезпечення ефективності діяльності підприємства необхідно сформувати банк даних, який передбачає вибір проблемної функціональної сфери діяльності підприємства, потім вибір необхідних та ефективних напрямків, що забезпечать ефективність, після цього оцінюється сприйнятливість даних заходів за показником чистої теперішньої вартості, який має мати плюсове значення, і в результаті оцінки, якщо критерій задовольняє менеджерів, приймається рішення щодо впровадження заходів по підвищенню ефективності підприємства, а якщо ні – відбувається вибір іншої функціональної сфери діяльності підприємства і реалізуються кроки відповідно до даного алгоритму.

Ю. Уткіна [2, с. 275] вважає, що проблема підвищення ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства полягає в отриманні з кожної одиниці ресурсів підприємства якнайбільшого обсягу виробництва та прибутку. Для отримання даного результату, на думку автора, необхідно звернути увагу на ефективність використання та експлуатацію основних засобів. Зростання продуктивності устаткування можливо досягти за допомогою проведення планового ремонтнотехнічного обслуговування, забезпечення оптимальної пропускної здатності обладнання.

М. Аджавенко [3, с. 268] стверджує, що ефективність виступає результатом змін в політичній економіці, яка передбачає створення нових господарських систем з новими підходами до визначень багатьох економічних понять. На думку Р. Майстро [4, с. 101], поняття ефективності діяльності підприємства характеризується його здатністю формувати власні цілі, враховуючи зовнішні та внутрішні фактори та досягати поставлених цілей за допомогою відповідних засобів та методів, дотримуючись позитивного відношення витрат та результатів діяльності підприємства. Дана категорія показує ступінь використання потенціалу підприємства та спроможність здійснювати ефективне планування, ефективну політику конкурентної боротьби. Як зазначає Т. Косянчук [5, с. 114], ефективність виступає результатом господарювання підприємства, що характеризується наслідками його діяльності в різних сферах, а саме: фінансовій, операційній, інвестиційній, екологічній, соціальній. Результат може бути не лише позитивний, але і негативний, в тому разі необхідно застосовувати заходи, які покращать даний результат та який призведе до збільшення ефективності діяльності підприємства.

Аналіз змісту публікації О. Лозовського [6, с. 18] показав, що ефективність діяльності підприємства також залежить від вміння вітчизняних підприємств використовувати зарубіжний досвід управління бізнесом. Найбільшою проблемою виступає впровадження системи управлінського контролю, необхідність якої полягає через виникнення проблем, породжених неузгодженістю між управлінцями різних відділів, що призводить до зниження ефективності діяльності. Це вимагає ефективного управління витратами та конкурентними перевагами, що забезпечується прийняттям ефективних управлінських рішень в сферах маркетингу та фінансів, а також змінами в стратегії розвитку підприємств. Управлінський контроль дуже важливий, адже під впливом змін зовнішнього середовища раніше визначена стратегія може не відповідати реальним умовам і це призведе до краху підприємства, тому потрібно вчасно та безперервно виявляти і вирішувати проблеми, що виникають на підприємстві та відповідно до цього мати змогу проаналізувати відхилення поточних показників від планових [7].

Основним завданням дослідження вчених різних країн є економічно обгрунтоване комплексне використання засобів і предметів праці та пошук нових шляхів їх раціонального використання, оскільки використання ресурсів та економічна ефективність виробництва тісно пов'язані. Саме тому не можна очікувати результативності фінансово-господарської діяльності за нерационального використання ресурсного потенціалу. Одним із основних завдань для господарюючих суб'єктів є вирішення проблеми підвищення ефективності використання обмежених виробничих ресурсів шляхом вияву і максимального використання наявних ресурсів діяльності для покращення кінцевих результатів роботи. Таким чином, дефіцит ресурсів може бути покритим за рахунок раніше створених резервів [8].

Проаналізувавши думки та пропозиції науковців, можна дійти висновку, що для досягнення високої ефективності процесу виробництва в умовах ринкової економіки недостатньо мати сучасне технічне обладнання, знаряддя та високоякісні предмети праці, необхідна також відповідна організаційна система зв'язків між виробниками та споживачами продукції. Основні фактори підвищення ефективності виробництва - це підвищення його технічного рівня, вдосконалення управління, організації виробництва і праці, зміна обсягу і структури виробництва, поліпшення якості природних ресурсів та інші. Крім того, слід звернути увагу і на інші напрямки раціоналізації використання матеріальних ресурсів: проаналізувати основні причини втрат та нерационального використання ресурсів; забезпечити обгрунтоване нормування витрат матеріалів; організувати використання вторинних ресурсів; створити систему заохочення за економію сировини, енергії та матеріалів; акцентувати увагу на використанні сучасних високотехнологічних матеріалів. Щодо аналізу ефективності використання трудового потенціалу підприємства, то тут слід зосередити увагу на таких аспектах: внутрішньозмінні втрати робочого часу; втрати робочого часу внаслідок плинності кадрів; рівень використання засобів механізації, автоматизації праці та комп'ютерної техніки; аналіз системи стимулювання працюючих; визначення професійно-кваліфікаційної структури працюючих.

Основними напрямками підвищення ефективності роботи підприємства є ресурсний, організаційний та технологічний. Одним з основних напрямів є ресурсний, який базується на необхідності проведення детального аналізу використання наявних матеріальних та трудових ресурсів. Із вищесказаного можемо дійти висновку, що тільки комплексне використання наведених напрямів зможе вплинути на темпи зростання ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.

Висновки. Таким чином, проблема підвищення ефективності виробництва та діяльності підприємства загалом полягає в забезпеченні максимально можливого результату на кожну одиницю затрачених трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Успішна реалізація стратегії розвитку підприємства передбачає здійснення результативної, ефективної та конкурентоспроможної господарської діяльності, виявлення можливостей і резервів, використання їх для досягнення поставленої мети. Проблема визначення ефективності підприємства та пошуку шляхів її підвищення є складною і такою, що важко формалізується. Адже будь-яке підприємство – це складна система, тому сподіватися, що можна дістати просту й легко зрозумілу схему пошуку резервів підвищення ефективності його роботи, було б не зовсім правильно.

Тому серед шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств у світлі зазначених вимог слід виділити: забезпечення всебічного впровадження інноваційних технологій у виробничий процес, підвищення мотивованості дій персоналу, використання положень теорії пропорційності задля отримання синергетичного ефекту та системного підходу задля покращення досягнення цілей діяльності, неухильне застосування управлінського обліку витрат. Реалізація перелічених заходів створить необхідні умови для подальшого зростання ефективності господарювання вітчизняних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Соколов О.Є. Забезпечення ефективної діяльності підприємств машинобудування / О.Є. Соколов // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2015. – № 1 (45). – С. 169–172.
2. Уткіна Ю.М. Чинники забезпечення економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства / Ю.М. Уткіна, Р.Г. Веретельник // Вісник економіки транспорту і промисловості. Економіка підприємства. – 2015. – № 49. – С. 273–277.
3. Аджавенко М.М. Теоретичні засади визначення сутності категорії «ефективність розвитку» підприємств / М.М. Аджавенко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 2. – С. 264–270.
4. Майстро Р.Г. Науково-теоретичні основи ефективності / Р.Г. Майстро, Ю.С. Щербак // Вісник НТУ «ХП». – 2014. – № 32 (1075). – С. 97–102
5. Косянчук Т.Ф. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства за сучасних умов / Т.Ф. Косянчук, С.В. Кучма // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 3. – С. 113–116.
6. Лозовський О.М. Управлінський контроль як складова ефективної діяльності підприємства / О.М. Лозовський, Ю.С. Чабан // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – № 6 (3). – С. 16–19.
7. Левчук Т.М., Кривов'язюк І.В. Проблеми забезпечення ефективності діяльності підприємства та їх вирішення в сучасних концепціях господарювання/ Т.М. Левчук, І.В. Кривов'язюк І.В., // вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Випуск 23. Частина 2. 2017 URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_23/2/12.pdf
8. Економіка підприємства : підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропівного. – [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К.: КНЕУ, 2011. – 528 с.

Нечипоренко Каріна Олександрівна,

здобувач вищої освіти, 3 курс, факультет управління та економіки,

Кудельський Віталій Едуардович,

к.е.н, доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування.

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова.

МАТЕРІАЛЬНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Актуальність: В умовах економічної кризи для працівника важливо зберегти економічні мотиватори, які спонукають його до роботи. Так само для роботодавця в таких умовах важливо зберегти професіоналів, високий попит на яких і досі зберігається на ринку праці. Крім того, для підприємства важливо побудувати ефективну систему матеріального стимулювання працівників, яка є важливою складовою системи мотивації праці. Це так само сприятиме підвищенню зацікавленості працівників у кінцевих результатах роботи. Ефективність функціонування системи матеріального стимулювання персоналу підприємства дозволить згладити недоліки інших сфер управління підприємством.

Мета: Дослідження важливості матеріального стимулювання на підприємстві, як основного елементу мотивації.

Існують різні форми і системи заробітної плати та преміювання робітників, як матеріального стимулювання персоналу. Вони здійснюються додатково до діючих на підприємстві систем оплати праці. Це відбувається для того, щоб стимулювати працівників до високої продуктивності праці, прискорення наукового і технічного прогресу та досягнення цілей [1].

Основні види винагород вказані на рисунку 1.

Рис.1 Основні види винагород

*Примітка. Складена авторами на основі джерела [2].

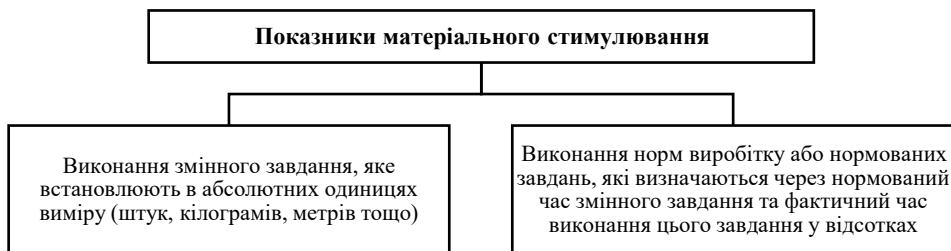

Метою матеріальних винагород є стимулювання працівників, яке спрямоване на задоволення потреби робітників в отриманні вищої заробітної плати. Працівники можуть досягнути цього завдяки підвищенню рівня професійності, кваліфікаційного просування та відповідно руху по кар'єрних сходах.

На сучасних підприємствах, для отримання матеріальної винагороди, персоналу потрібно не тільки своєчасно виконувати свої обов'язки, які передбачені посадовою інструкцією, а й здатність виконувати функції, яку нею не передбачені, але необхідні для більш ефективної роботи організації. Основними вимогами впровадження новітніх технологій науково-технічного прогресу є наявність у працівників здібностей поглиблювати свої знання та опановувати нові вміння та навички.

Преміальна система робітників на сучасних підприємствах формується з двох складових: премії за досягнення основних цілей окремих підрозділів та премії за досягнення важливих для організації показників. Для цього розробляється і діє «Положення про преміювання за досягнення основних результатів», яке розповсюджується на всіх робітників залежно від їх результативності та «Спеціальні положення за досягнення конкретно визначених результатів». Останні поширюються тільки на окремі групи робітників, які досягають конкретних цілей підприємства. Премії за досягнення основних результатів виплачуються з фонду оплати праці та фонду матеріального заохочення, якщо таке сформоване на підприємстві.

Показники матеріального стимулювання визначаються згідно результатів праці робітників за певний проміжок часу (рис.2).

Рис.2 Показники матеріального стимулювання працівників

*Примітка. Складена авторами на основі джерела [3].

Розмір матеріальних винагород визначається за виконання одного з показників. Він може диференціюватися залежно від рівня перевиконання завдань. Також можуть встановлюватися додаткові показники матеріального стимулювання на підприємстві. Якщо додатковий показник виконується або навіть перевиконується, то розмір винагороди за основні показники збільшується відповідно до системи спеціальних коефіцієнтів, яка розробляється підприємством.

Отже, функціонування системи матеріального стимулювання залежить від організаційно-економічного механізму оплати праці, ефективності досліджень особливостей стимулювання роботи працівників, комплексний підхід до вивчення стимулів і мотивів, які відображають цілі працівників та забезпечення широкій участі у цьому трудового колективу.

Література:

1. Богоявленська Ю.Б. Економіка та менеджмент праці / Ю.Б. Богоявленська, С.І. Ходаківський // К. – Кондор. – 2015. – 332с.
2. Поліщук П. В. Матеріальне стимулювання, як основа ефективного управління підприємством [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2011_2_1/085-087.pdf
3. Ященко Б. Вдосконалення оплати праці на основі упорядкованої тарифної системи. Економіст. – 2009, № 12. – С. 52-54.

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

*Омелянчук І.Я.,
студент 4 курс, спеціальності «Історія (релігій)»
БрГУ імени А.С. Пушкіна*

ІСТОРИЯ ЛУКОВСКИХ КОЛОКОЛОВ.

Колокольня Луковской церкви имела 7 колоколов, а во время Великой Отечественной войны были привезены ещё 4 колокола из деревни Заболотье, сожжённой немцами церкви [3].

По воспоминаниям Анатолия Игнатьевича Демянко, 1945 г. р., в деревне Доропеевичи Малоритского района Брестской области, которые ему рассказал К.Л. Грабайло – руководитель антифашистского движения в годы войны. Когда в деревне Черняны связанные узнали, что будут снимать колокола, это было где-то в 1942 г. – в течение одной ночи, колокола были сняты в деревнях Чернянах и Доропеевичих, прятали в разных местах, чтобы если немцы найдут, то не все. Ему было поручено закопать, один даже повезли в Луково в озеро [6, с. 82].

На одном из колоколов имеется надпись: «Протоиерей Георгий Назаренко» – это имя священника в период настоятельства которого, в храме был отлит этот колокол.

«ЦЕЙ ДЗВИН СООРУДИВСЯ 1927 РОКУ
21 ЛИСТОПАДА ЗА ШИРИМ СТАРАНЕМ
СВЯЩЕННОІЕРЕЯ О. ГЕОРГІЯ НАЗАРЕНКО
ЦЕРКОВНОГО БРАЦТВА І ПОБОЖНИХ
ПАРОХІЯН ПРИ ЕПІСКОПОВІ АЛЕКСАНДРУ
І ДЕКАНУ О. АЛЕКСІЮ РУСЕЦКОМУ.   »
«СВЯЩЕННИЙ БЛАГОВІСНИКУ БОЖІЕЙ
БЛАГОДАТИ! ДЗВОНІ І ЗБИРАЙ НАС
НА МОЛИТВУ ПРОБУЖДАЙ СОВІСТЬ ГРІШНИКІВ,
РОЗНОСИ СЛАВУ І ВДЯЧНІСТЬ ВІД НАС
БЛАГОДІЮЩЕМУ НАМ ГОСПОДУ».
«З ЛЯРНІ ДЗВОНІВ БРАТІВ ФЕЛЬЧИНСЬКИХ В КАЛУШ» [1].

После закрытия храма, когда стало известно о намерениях оккупантов, благочестивые прихожане совместно с партизанами составили план спасения своих звонов, желая спасти их от поругания. Агроном и звонарь Павел Стасюк дал сигнал о начале снятия колоколов трехкратным звоном [6, с. 83].

Луковский звонарь Василий Васильевич Корделюк рассказал: «Он умел звонить, на гармошке так не сыграешь! А озеро рядом – слышно далеко...». Погрузили сельчане свои колокола на подводы и повезли, якобы к немцам. А по дороге передали партизанам, и те закопали их около д. Заболотье. Кстати, луковские прихожане «приютили» четыре кампана сожженного немцами соседнего храма д. Заболотье.

По воспоминаниям звонаря Василия Васильевича Корделюка, 1923 г. рождения, в д. Луково Малоритского района Брестской области. 1960-70 гг. колокола отправлялись на металлолом. Еще один пример находчивости и благочестия по отношению к церковной собственности проявили прихожане деревни Луково Малоритского района Брестской области [7, с. 158].

По воспоминаниям Мицук Елены Васильевны, 1941 г. рождения, коренной жительницы деревни Луково, после закрытия храма, власти отдали приказ снять колокола, а церковь разобрать. Храм был деревянный, в плохом техническом состоянии, с подпорами. «В основном пошлы партійный, але булы і нашы, даже говорылы, шо і далі тыі хапалы, дома постройлы людэ з этой цэрквы». В основном люди не хотели идти, а был такой «службист» (зам. председателя), одним из первых полез на церковь раскрывать крышу, потом остальных погнали к нему. «Алэ як казалы людэ, вун довго не був: в його був сын, очень грамотный, учывся ондэ в школе, а жонка була учительницею математікі і воны всі погыблы: сын тронувся ума, сам чоловік тож вмэр», однако это уже было не в деревне Луково, так как после того как он первым пошел разбирать храм, люди перестали его уважать, и он вместе с семьей выехал с деревни, возможно в Гвозницу, точно не известно [2].

Для спасения, колокола затопили в Луковском озере. И во время сильной летней засухи, когда уровень воды в озере очень сильно снизился, стал виден из воды самый большой колокол. Кто-то сказал об этом председателю сельского Совета, который принял решение разрезать колокол с помощью газосварки на

металлолом. Но по чудесному стечению обстоятельств, в тот день, когда колокол был поднят на берег, машина, транспортирующая газосварочный аппарат, сломалась. Прихожане, воспользовались этим обстоятельством, и под покровом ночи вторично затопили колокол в более глубоком месте. Таким образом, он сохранился и, после возведения нового храма, был поднят на колокольню.

Один из колоколов был сохранён начальником пожарной охраны Василием Васильевичем Корделюком. Власти дали ему колокол для звона во время пожаров, но он привёз его к себе во двор и спрятал под стог сена.

Несколько колоколов были вынуты из озера и частным порядком проданы в Брест, один из них впоследствии вернул тот же человек, который продавал [1].

В ряде местностей имело значение количество колокольных ударов. Так звонарь В.В. Корделюк д. Луково рассказал, что у них звонили: «в один звон: ввод і одвод. Як ўжо не відать покойніка, тогда кончаю звоніты» [7, с. 222].

По состоянию на 2012 г. в Луковском храме на колокольне было 3 колокола.

2 июля 2012 г. компания отдыхающих на Луковском озере: плавали, ныряли. Евгений Щаблыкин нырнул и увидел кое-что необычное, на дне торчит. Решили с компанией достать, а на берегу увидели, что это колокол. Доставали: Сергей Зайцев, Николай Наврость, Денис Щаблыкин, Александр Германюк, Александр Крень, Владимир Вилесик и Андрей Вилесик.

Нашли недалеко от полуострова, где старое кладбище и каплица, справа от пляжа, 20-25 метров от берега. Как достали с воды, сразу позвонили отцу Сергию Струнцу и рассказали про находку. 3 июля батюшка ждал этих людей на берегу Луковского озера. Колокол погрузили на машину и привезли в Свято-Николаевскую церковь в Малориту [4].

По словам иерея Виктора Палятило, благочинного округа, колокол сохранился в хорошем состоянии. Он не поколот, только нет язычка в середине. «Скоро колокол будет приведен в соответствующее состояние и передан в Луковский храм в честь Рождества Пресвятой Богородицы. Еще один колокол на колокольне займет достойное место».

А уже 5 августа в Луковскую церковь во имя Рождества Пресвятой Богородицы был возвращен, спустя больше чем 50 лет, еще один колокол, который быстро занял свое место на колокольне. Он был передан отцу Сергию Бирук-Русу в присутствии прихожан и отца Виктора Палятило, благочинного Малоритской церковной округа.

Все, кто доставал колокол со дна Луковского озера, получили письмами благодарности [5].

История Луковских колоколов такая же богатая на события, как и в целом, история церкви. Естественно на нее повлияла военная обстановка в ходе Великой Отечественной войны 1941-1945 гг., а также политическая обстановка в советский период, в ходе которой колокола были настолько хороша спрятаны местными жителями, что некоторые из них не найдены до сих пор: 3 из 7. Сейчас на колокольне Луковского храма – 3 колокола, а 4-й, найденный в 2012 г., сейчас находится с правой стороны в средней части храма.

Литература:

1. Балицевич Н.В. Луковская Рождество-Богородичная церковь / Н.В. Балицевич // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Луково_\(Брестская_область\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Луково_(Брестская_область)). – Дата доступа : 11.03.2021.
2. Личный архив Омелянчук И. – интервью с Мицук Еленой Васильевной, 1941 г. рождения, д. Луково. – Записано 03.02.2021 г.
3. Луковские колокола // Брестские епархиальные ведомости: информ. бюлл. – 2003. – № 3. – С. 32-33.
4. Наумчик, Н. Возвращенный из небытия / Н. Наумчик // Голас часу. – 2012. – 21 июля. – С. 7.
5. Наумчик, Н. Колокол на своем месте / Н. Наумчик // Голас часу. – 2012. – 8 сентября. – С. 7.
6. Шатъко, Е.Г. Колокола и колокольные звоны православных храмов западных регионов Беларуси: история и современность / Е.Г. Шатъко ; под ред. И.Д. Назина. – Беласток : Orthdruk, 2014. – 295 с.
7. Шатъко, Е.Г. Колокольный звон Белой Руси: тысячелетие традиции / Е.Г. Шатъко ; под ред. И.Д. Назина. – Минск : МедиаЛ, 2015. – 608 с.

*Прінц Ігор Володимирович,
студент кафедри Історії Центральної та Східної Європи
Київського національного університету ім. Т. Шевченка*

ВИПРАВНІ ЗАКЛАДИ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Завдання з виправлення злочинців завжди була пріоритетним завданням в кримінально-виконавчій справі Росії. В кінці XIX на початку XX століття, закінчення у в'язницях стає вищою мірою покарання, певним символом самодержавства, потіснивши з цього місця заслання¹.

Пенітенціарне законодавство Російської імперії кінця XIX – початку XX століття визначало дві основні функції, які мали виконувати в'язниці: каральну та виправну. Цілком природно, що від тюрми не чекали морального переродження людини, це було недосяжно в рамках каральної установи. Передбачалося, що тюрмене ув'язнення здатне позитивно вплинути на формування таких якостей особистості, як любов до праці, свідоме ставлення до життя, вміння стримувати свої душевні пориви, підкорятися керівництву, тощо.

Характерним було те, що держава сприймала порушників кримінального закону переважно як індивідів з пошкодженою моральністю. Відповідно «виправлення» можна було досягти «*постоянным надзором за заключенными, размещением их по роду преступлений и обвинений, наставлением их в правилах христианского благочестия и доброй нравственности, занятием их приличными упражнениями и заключением провинившихся или буйствующих из них в уединенное место*»².

Однак, реалізація цих мрій та їх успішність були досить слабкими, через те, що на законодавчому рівні виправна функція в'язниць не була закріплена. Необхідні кроки з вибудовування вірної стратегії ставлення до в'язнів на межі XIX – XX століть тільки перебували в стадії формування.

Величезну роль в перевихованні злочинців та роботі над їхньою моральністю покладалась на плечі тюрменного священика. До сфери його діяльності входили не лише проведення церковних обрядів і моральних бесід з арештантами, а й завідування роботою тюрмної бібліотеки, викладання ув'язненим Закону Божого та елементарної грамоти. Відзначаючи особливу роль тюрмного священика в здійсненні релігійно-морального виховання ув'язнених, відомий російський правознавець Н.С. Таганцев тим не менше вимагав щоб той «*...не был чиновником в рясе, а действительным пастырем, словом и делом стремившимся быть руководителем своей паствы*»³. Проте, більшість арештантів недовірили ставились до священників, а іноді навіть вороже. Звідси випливає висновок, що робота священників в в'язницях була малопродуктивною.

Іншим способом виправлення слабо моральних індивідів була фізична праця. Роботи могли бути як внутрішніми, в межах тюрмної огорожі, так і зовнішніми, а їх тривалість згідно із законом не мала перевищувати 11 годин на добу влітку і 10 годин взимку⁴. Винагорода ув'язнених становила від 1/10 до 4/10 частини від заробленої суми. Те, що залишилось від повної суми ділилось на дві частини, з яких перша йшла на користь казни, а друга – на користь в'язниці⁵.

Подібні тюрмні роботи були гарним рішенням з економічної точки зору, оскільки вони охоплювали величезну кількість арештантів, які поповнювали тюрмний та державний бюджет. З виправної точки зору, трудові роботи тільки загострювали стосунки між адміністрацією та в'язнями. Підневільний характер робіт, повна залежність працівників від волі керівництва в'язниці і очевидно недостатня винагорода за працю викликали лише бажання протесту та непокори, а не переосмислення власної моральності та виправлення.

На кінець XIX століття в Російській імперії було сім основних типів місць ув'язнення цивільного відомства. Серед яких: виправні арештантські відділення, каторжні в'язниці, пересильні в'язниці, арештні приміщення, арештантські приміщення при поліції, а також виправно-виховні заклади для неповнолітніх⁶. Для того, щоб робити певні висновки з приводу того, яким тип був найбільш поширеним, звернемось до

¹ Шелбаков С.В. Тюрма в России в конце XIX – начале XX века и ее исправительное значение // Ученые записки Казанского университета – Казань – 2013 – Том 156, кн. 3 – С. 111

² Детков М.Г. Тюрмы, лагеря и колонии России. – М.: Вердикт-ИМ, 1999. – С. 10

³ Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая: в 2 т. – СПб.: Гос. тип., 1902. – Т. 2. – С. 1235

⁴ Свод учреждений и уставов о содержащихся под стражей. Изд. 1890 г. // Свод законов Российской империи: в 16 т. – СПб.: Рус. кн. товарищество «Деятель», 1912. – Т. 14. – С. 351

⁵ Там само. С. 359

⁶ Там само. С. 2

статистичних даних. *«Исключая последний из перечисленных типов пенитенциарных учреждений, традиционно стоявший особняком, рассмотрим соотношение всех остальных (данные за 1900–1905 гг.): каторжных тюрем – 18; исправительных арестантских отделений – 36; тюрем в столицах, губернских и областных городах – 98; уездных тюрем – 626; арестных домов – 714; специальных следственных тюрем – 2; пересыльных тюрем – 4. Всего (без учета этапов и полуэтапов) – 1498 мест заключения.»*⁷. Кількість в'язнів з кожним роком зростала але, як зазначає російський історик В.О. Мякотін, пік прийшовся на період першої російської революції: *«В 1905 г. среднее ежесдневное число тюремных сидельцев в России определялось в 85000, в 1906 г. оно равнялось 111000, в 1907 г. – 138000, в 1908 г. – 170000.»*⁸.

Кримінальне законодавство імперії передбачало різні види покарання, пов'язані з позбавленням волі, що розрізняються як ступенем суворості режиму утримання під вартою, так і терміном ув'язнення. Вищою мірою покарання (і другий за тяжкістю після страти) була каторга, нижчою – арешт терміном до 6 місяців. Звичайним явищем для російських місць ув'язнення була ситуація, при якій в стінах однієї в'язниці містилися арештанти, засуджені до різних видів відповідальності, а також підсудні. Такий стан справ С.В. Познышев пояснював наступними причинами: відсутністю будинків попереднього ув'язнення (крім Санкт-Петербурзького), невідповідністю між кількістю місць ув'язнення різного типу і числом засуджених до різних видів покарання, переповненням в'язниць арештантами⁹.

Специфічним явищем кримінального законодавства слугував спосіб розміщення арештантів, що має на увазі утримання їх в загальних або одиночних камерах. Найбільш поширеним був режим загального висновку. Як правило, а загальних камерах одночасно розміщувалося 20-25, а іноді 50 і більше в'язнів¹⁰. В статуті було прописано роздільне утримання в місцях ув'язнення цивільного відомства чоловіків і жінок, неповнолітніх і дорослих, а також осіб привілейованих станів і простолюдинів. У той же час розміщення арештантів по камерах не підпорядковувалося спільному порядку. Як наслідок в одній загальній камері могли знаходитися закоренілі злочинці та особи, які опинилися в ув'язненні за вчинення незначних злочинів. Це негативно позначалося на моральному становищі «менш зіпсованих» ув'язнених.

Ув'язнення в одиночній камері вважалося одним з важливих засобів виправного впливу. Малося на увазі, що залишившись на одинці арештант міг в повній мірі усвідомити тяжкість вчиненого злочину і покаятися. У пресі на межі XIX – XX ст. неодноразово відзначалися недоліки одиночної системи ув'язнення, кількість яких переважала можливий виправний результат.

В умовах слабкості законодавчої бази, що визначає умови життя в'язнів, а також непослідовності і суперечливості циркулярних розпоряджень, що приходили згори правила внутрішнього розпорядку в тюремних установах визначала в кінцевому рахунку місцева тюремна адміністрація. Очоловав її начальник місця позбавлення волі, що є штатним державним чиновником. Влада начальника в межах ввіреної йому установи була величезною, що майже неминуче вело до свавілля над в'язнями. Якщо додати до цього плачевну санітарну систему в тюремних установах, то картина побуту ув'язнених стає ще більш жахливою. Не дивним був той факт, що в'язні часто йшли на співпрацю з наглядачами та адміністрацією, щоб хоч якось покращити і без того важке життя. За гарну поведінку, такі кадри були нагороджені певними привілеями: світла камера, більше побачень, свіжа преса, тощо. Однак, були і ті хто будь-які подібні дії вважав зрадою по відношенню до інших в'язнів. Така категорія, часто вступала в конфлікти, як з керівництвом в'язниці, так і влаштовувала бунти з розправою між своїми.

Вінцем виправно-виховного впливу на арештантів в рамках пенітенціарних установ повинно було стати умовно-доставкове звільнення (УДЗ), яке вводилося законом від 22 червня 1909 р. На УДЗ могли розраховувати ув'язнені, засуджені до в'язниці, виправного будинку або виправного арештантського відділення, в разі, якщо вони відбули не менше 3/4 визначеного судом виroku строку покарання (але не менше 6 місяців Підставою для УДЗ мала служити «схвальне поведінка» арештантів, що дає підстави припускати, що «після звільнення вони будуть вести добропорядний спосіб життя»¹¹.

Таким чином, станом на початок XX ст. досягти мети, щодо виправлення в'язнів досягти не вдалося. Причиною тому стали: відсутність уваги до особистості окремо взятого арештанта, класовий за своєю

⁷ Стремлов А.М. Краткий очерк мероприятий в области тюремного дела в России за период с 1900 по 1905 гг. // Тюремный вестник. – 1905. – № 7. – С. 473.

⁸ Мякотин В.О. Строительство обновленной России // Русское богатство. – 1909. – № 4. – С. 81.

⁹ Познышев С.В. Очерки тюремноведения. – М.: Г.А. Леман и Б.Д. Плетнев, 1915. – С. 144

¹⁰ Там само. С. 61

¹¹ Свод учреждений и уставов о содержащихся под стражей. Изд. 1890 г. // Свод законов Российской империи: в 16 т. – СПб.: Рус. кн. товарищество «Деятель», 1912. – Т 14. – С. 416-417

суттю характер покарання, застосування дисциплінарних заходів, що ганьблять людську особистість і обертаються прямим насильством над нею, постійне переповнення в'язниць та змішання в них арештантів, засуджених до різних видів покарання, низька кваліфікація і свавілля чинів тюремної адміністрації; недостатня гнучкість пенітенціарного законодавства та ін. Виправна діяльність в'язниць була не законодавчо регламентована, а залишалася свого роду додатком до характерних для царської тюрми цілям залякування і боротьби з ідейними противниками режиму. З припиненням існування Російської імперії, ці проблеми не просто залишилися, а й набрали нових обертів.

Джерела та література:

1. Свод учреждений и уставов о содержащихся под стражей. Изд. 1890 г. // Свод законов Российской империи: в 16 т. – СПб.: Рус. кн. товарищество «Деятель», 1912. – Т 14. – С. 416-417.
2. *Детков М.Г.* Тюрьмы, лагеря и колонии России. – М.: Вердикт-ИМ, 1999. – 448 с
3. *Мякотин В.* Строительство обновленной России // Русское богатство. – 1909. – № 4. – С. 79–99.
4. *Познышев С.В.* Очерки тюремоведения. – М.: Г.А. Леман и Б.Д. Плетнев, 1915. – 302 с.
5. *Стремухов А.М.* Краткий очерк мероприятий в области тюремного дела в России за период с 1900 по 1905 гг. // Тюремный вестник. – 1905. – № 7. – С. 473–498.
6. *Таганцев Н.С.* Русское уголовное право. Лекции. Часть общая: в 2 т. – СПб.: Гос. тип., 1902. – Т. 2. – С. 1235
7. *Шелбаков С.В.* Тюрьма в России в конце XIX – начале XX века и ее исправительное значение // Ученые записки Казанского университета – Казань – 2013 – Том 156, кн. 3 – с. 315

МЕДИЧНІ НАУКИ

*Shneiderman S.I.,
Student*

V. N. Karazin Kharkiv National University,

THE EFFECTS OF THE PSYCHOLOGICAL AND PHYSICAL STRESS ON THE ENDOCRINE REGULATION

Abstract. In modern society, people are under threat of various stressful conditions. Excessive stress, which is called distress, can be the pathogenetic basis of mental illness, hypertension, coronary heart disease and other pathologic conditions. Stress can lead to different changes in the serum level of many hormones including thyroid hormones, catecholamines, insulin, and cortisol. Persistent exposure to psychosocial stress and stimulation of the hypothalamic-pituitary-adrenal (HPA), sympathetic-adrenal-medullary (SAM) axes, and associated hormones are risk factors for several endocrine disorders. In this paper will be discussed the hormonal changes in stress and its impact on the endocrine system.

Objective. The purposes of this paper are to understand the pathophysiological basis of the stress and to study the possible effects of psychological and physical stress on the endocrine regulation in the human body.

Materials and methods. During the study of this topic, a detailed analysis of the scientific literature, scholarly sources, and papers of the foreign authors were carried out.

Results. In general, the word “stress” may be defined as any situation, which tends to disturb the equilibrium between a living organism and its environment. In everyday life, there are many stressful situations such as work pressure, relationship problems, psychosocial stress and physical stresses due to illnesses. Stress can be both the physical and the mental with the impact on the body.

To begin with, it is necessary to understand the pathogenetic mechanisms of stress origin. The inclusion of the pituitary-adrenal system in response to stressful stimuli can be represented as follows. The stressor affects the extero- and interoceptors. Then, the neurosecretory cells of the hypothalamus are activated through the system of monoaminergic neurons of the brain, which are under the control of peptidergic fibers [3]. As a result, the secretion of hypothalamic corticotropin-releasing factor (CRF), which is a stimulant for adrenocorticotrophic hormone (ACTH)-producing pituitary cells is enhanced. In turn, ACTH enhances glucocorticoid secretion by the

adrenal cortex. The key role of the activation mechanism of the pituitary-adrenal system is played by the excitation of the sympathetic nervous system and the adrenal medulla.

In addition, there are certain stress-limiting systems that play a certain role in the development of stress. The rapid response of the body, aimed to limit the action of the stressor and to reduce the possible adverse effects, poses a potential danger. It is also associated with the possible depletion of adaptive hormone glucocorticoid stocks and the formation of acute adrenal insufficiency in this connection. The classic stress-limiting system is the opioidergic system presented by the neurons in the hypothalamus, proopiomelanocortin pituitary, (β -endorphin, enkephalins). GABAergic and serotonergic systems have also an inhibitory effect on the central nervous system response to the stress [1].

At the level of organs and tissues, stress reduction is associated with the activity of the local regulation system of adenosine nucleotides, prostaglandins, antioxidants that inhibit destructive processes in tissues. The NO-ergic system (NO-neurons of the striatum, midbrain, hypothalamus, and pituitary gland, sensitive to nitrogen oxide) limits the activation of the sympathoadrenal system and peripheral links responsible for the development of the stress response. Hans Selye [4], who described the need for integrated systems in order to respond in a coordinated fashion following exposure to a particular stressor, emphasized the importance of endocrine systems in this stress response.

Speaking about stress impact on the hormone levels, there is a triad of hormonal connections: the thyroid hormones, the stress hormones (adrenal glands) and the pancreas (insulin production). Because of the durable stress, this relationship is broken, which is manifested in the pathological hormone disturbances.

The first major hormone imbalance is the changes in the thyroid hormones levels. Thyroid hormones are essential regulators of growth, development and normal function of the body and their release is coordinated by the hypothalamic-pituitary-thyroid (HPT) axis. The HPT axis has been established as an acutely stress-responsive neuroendocrine system. Stress may exacerbate an underlying thyroid condition because very high cortisol level can interfere with thyroid hormone production. The impact of stress on the thyroid occurs by slowing the metabolism so that the stress condition is usually associated with decreases in peripheral T3, T4, and TSH. Furthermore, this shift of shutting down thyroid function slows down not only metabolism in the sense of weight gain, but it also interferes with the body's ability to regulate hormones, cholesterol, and metabolic pathways in the liver including detoxification.

In addition, when stressed, the organism is more vulnerable to autoimmune thyroid conditions, where the body attacks its own tissue. There are two types of autoimmune disorders such as Graves' disease or Hashimoto's thyroiditis. Graves' disease causes the thyroid to be overactive while Hashimoto's causes it to be underactive. Stress alone will not cause a thyroid disorder, but it can make the present condition worse.

The second major hormone imbalance is elevated levels of the so-called "stress hormone" cortisol. Cortisol participates in the development of stress reactions. The release of cortisol is regulated by the HPA axis through the secretion of corticotrophin-releasing hormone (CRH) by the paraventricular nucleus of the hypothalamus, which stimulates corticotrophs in the anterior pituitary to secrete adrenocorticotrophic hormone (ACTH). ACTH and cortisol concentrations in the blood are regulated by the feedback method [2]. Reducing the concentration of cortisol increases the production of ACTH, whereas increasing the concentration of cortisol in the blood leads to a decrease in the production of ACTH. Prolonged elevation of cortisol levels leads to the atrophy of the hippocampus with the subsequent brain atrophy and Alzheimer's disease or dementia development.

Hormonal disorders based on excess cortisol lead to the following complications as the increase in fat tissue in the waist area in both women and men; increases the risk of developing cardiovascular diseases or diabetes; thyroid function down-regulation. It could also lead to reduced immune strength; as a result, the organism becomes susceptible to infections development.

The last for this paper, but not the last one at all is the insulin production disorders connected with the stress. Chronic stress may facilitate the development of metabolic diseases. Stressors activate indirectly (via the sensory organs) the hypothalamic-pituitary-adrenal system, resulting in a number of effects acting on the main pathogenetic links of diabetes mellitus (insulin resistance and beta-cell secretory defect).

Insulin resistance is present long before the clinical manifestations of individual metabolic abnormalities. Insulin resistance (IR) is a state in which physiologic concentrations of insulin produce a subnormal biologic response. IR is related to the risk of developing metabolism-related disorders. As it was mentioned above, one of the major neuroendocrine systems responding to psychological stress is the hypothalamus-pituitary-adrenal (HPA) axis, with cortisol secretion as its final hormonal effector, so elevated cortisol level is tightly related with visceral fat accumulation and gluconeogenesis and lipolysis pathways stimulation, which can result in IR.

Insulin resistance is an initiating pathogenic mechanism in Diabetes Mellitus 2 type origin. There are three mechanisms of insulin resistance: pre-receptor, receptor, and post-receptor. Emotional states, as a rule, are accompanied by hyperglycemia due to increased glycogenolysis and gluconeogenesis. The hyperinsulinemia arising in response to prolonged duration leads to both insulin resistance, due to a decrease in the sensitivity of peripheral receptors to insulin and a decrease in their number, as well as to depletion of beta-cell reserves. When beta-cells of the pancreas fail to secrete enough insulin to overcome IR, the hyperglycemia develops.

Conclusion. In today's modern world, people could face stress in various areas of life. It becomes obvious that stress initiates many interacting endocrine system responses, which vary widely, depending on the nature, severity, and duration of the stress. As an adaptive response to stress, there is a change in the serum level of different hormones including cortisol and thyroid hormones. In this paper, we examined three key hormonal axes that are broken under the influence of stress and lead to numerous metabolic disorders. Thus, we can conclude that all kinds of stress unconditionally have a powerful effect on the endocrine regulation and on the hormonal status of the certain organism.

References

1. Erickson, L. A. (2014). *Atlas of endocrine pathology* (Kindle ed.). Berlin, Germany: Springer.
2. Kness, R. (2016). *The stress hormone cortisol: In chronic excess, it can be the root cause of several medical conditions*. California, USA: Create Space Independent Publishing Platform.
3. Nose, V. (2018). *Diagnostic pathology: Endocrine* (2nd ed.). Atlanta, GA: Elsevier.
4. Selye, H. (1976). *Stress in health and disease* (1st ed.). Amsterdam, NL: Elsevier.

Клищ І.П.,

*к. м. н., асистент кафедри патофізіології
Івано-Франківського національного медичного університету*

РОЛЬ ПРОЦЕСІВ ВІЛЬНОРАДИКАЛЬНОГО ОКИСНЕННЯ ЛІПІДІВ У ПАТОГЕНЕЗІ РОЗВИТКУ ЗАХВОРЮВАНЬ ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Як стверджують більшість дослідників, важлива роль у патогенезі багатьох захворювань, зокрема, дихальної системи належить порушенню процесів вільнорадикального окиснення ліпідів, які є одним з універсальних механізмів ушкодження клітинних мембран [1, 2, 3, 4]. Надмірна активація вільнорадикального окиснення є типовим патологічним процесом, який зустрічається при дії самих різних екзо- та ендогенних ушкоджуючих факторів на організм, і зокрема, при критичних станах лобого генезу [5].

До основних продуктів перекисного окиснення ліпідів (ПОЛ) відносяться дієнові кон'югати та активні продукти тіобарбітурової кислоти. Вищевказані високотоксичні сполуки утворюються при активації ПОЛ і призводять до порушення структури і функції мембран та внутрішньоклітинних органел і разом з енергодфіцитом та метаболічним ацидозом сприяють ушкодженню легеневої тканини [6].

Вільні радикали впливають на різні компоненти клітини і перш за все – на ліпіди плазматичних мембран, які містять ненасичені жирні кислоти. Відомо, що легенева тканина багата ненасиченими жирними кислотами, які є субстратом перекисного окиснення ліпідів. Процеси ліпопероксидації змінюють структуру та фосфоліпідний склад клітин, що негативно впливають на клітинну імунну відповідь внаслідок ушкоджень механізмів передачі інформації від позаклітинних регуляторів до внутрішньоклітинних ефektorних систем. В імунній системі пригнічується фагоцитоз, зростає рівень цитокінів. Стимуляція макрофагів збільшує продукцію інтерлейкінів IL-1, IL-6, IL-8, TNF- α . Під дією продуктів ПОЛ підвищується також проникність судин, ушкоджуються ендотеліоцити та клітини крові, зростає тромбоутворення, як наслідок порушується мікроциркуляція. Інтенсивність ПОЛ залежить від процесів утворення активних форм кисню і зв'язана з якісними показниками антиоксидантної системи клітини [7]. У численних роботах доведено [9], що антиоксидантна система організму контролює і гальмує всі етапи реакцій утворення вільних радикалів, починаючи від їх ініціації і закінчуючи утворенням гідроперексидів і малонового діальдегіду. Дана система об'єднує в собі низку різних за своєю природою речовин. Кожен із компонентів антиоксидантної системи діє в тісному взаємозв'язку з іншими її структурними елементами, гармонійно доповнює, а в багатьох

випадках – підсилює дію один одного. Активация ПОЛ приводит до підвищення проникності внутрішньоклітинних органел, в тому числі мембран лізосом, що супроводжується вивільненням лізосомальних гідролаз, які активують катаболічні процеси. Розрізняють ферментативні та неферментативні складові антиоксидантної системи. Ферментативна ланка представлена супероксиддисмутазою, глутатіонпероксидазою та каталазою. Дисбаланс в системі оксиданти-антиоксиданти обумовлений надмірним підвищенням продукції активних форм кисню і/або зниженням активності антиоксидантної системи, сприяє розвитку оксидативного стресу. Найбільш важливу роль оксидативний стрес відіграє в молекулярних механізмах патогенезу захворювання легень, що пов'язано з анатомо-фізіологічними особливостями органів дихання, а також екзо- та ендогенними факторами активації вільнорадикальних процесів у респіраторних шляхах [8]. В умовах оксидативного стресу або посиленого утворення активних форм кисню може відбуватися порушення функціонування ферментів антиоксидантних систем. Одним із ключових ферментів антиоксидантної системи є каталаза. Вона, як один із ферментативних антиоксидантів відноситься до першої ланки внутрішньоклітинного захисту від активних форм кисню. Каталаза метаболізує пероксид водню, який є токсичним продуктом утилізації молекулярного кисню, запобігаючи його накопиченню в клітині. Вона локалізована переважно в пероксисомах клітини, а також в мітохондріях і ендоплазматичному ретикулумі.

Детальне вивчення порушення процесів вільнорадикального окиснення ліпідів може бути теоретичним підґрунтям для удосконалення існуючих схем лікування і профілактики захворювань дихальної системи.

Література:

1. Гришук ЛА, Марущак МІ. Динаміка перекисного окиснення ліпідів та антиоксидантного захисту в шурів при гострому ураженні легень. Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ - інфекція. 2011;2(05):16-20.
2. Бурлака ЮБ, Голобородько ОП, Шуліна ЮВ, Верьовка СВ. Показники ендогенної інтоксикації та запальної відповіді в плазмі крові хворих на хронічний тонзиліт. Лабораторна діагностика. 2013;1(63):16-9.
3. Буряк ОГ, Ященко ЮБ, Нечитайло ДЮ. Чинники активації вільнорадикального окиснення білків у новонароджених з тяжкою дихальною недостатністю. Клінічна та експериментальна патологія. 2010;IX;3(33):18-20.
4. Боднар ЯЯ, Сас ПА. Особливості антиоксидантно-прооксидантного балансу крові, тканини легень і нирок в динаміці гострого ураження легень. Здобутки клінічної і експериментальної медицини. 2012;2:19-21.
5. Соодаева СК. Свободнорадикальные механізми повреждения при болезнях органов дыхания. Пульмонология. 2012;1:5-10.
6. Бєський ВО, Гришук ЛА, Марущак МІ. Показники вільнорадикального окиснення крові та бронхоальвеолярного лаважу при синдромі гострого ушкодження легень. Сучасні медичні технології. 2014;2:48-54.
7. Сливка ВІ. Пероксидне окиснення ліпідів у хворих на туберкульоз легень. Буковинський медичний вісник. 2013;17;4(68):188-90.
8. Сухомлин ГА, Нетюхайло ЛГ. Патогенетичні механізми ушкодження легень при опіковій хворобі. Вісник медицини та біології. 2011;2:184-9.
9. Damiani E, Donati A, Girardis M. Oxygen in the critically ill: friend or foe?. Curr. Opin. Anaesthesiol. 2018;31(2):129-35.

*Осадчук М.М.,
Бранашико К.Я.,
Буковинський державний медичний університет,
науковий керівник - к.м.н. Маринчина І.М.*

АКТУАЛЬНІСТЬ АБСТИНЕНТНОГО СИНДРОМУ В НЕМОВЛЯТ НАРКОЗАЛЕЖНИХ ОСІБ

Дані опубліковані Управлінням ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) у червні 2020 року укладують глобальну картину і вражають своєю актуальністю донині: у 2018 році близько 269 мільйонів людей вживали наркотики у всьому світі - на 30 відсотків більше, ніж у 2009 році, тоді як понад 35 мільйонів людей страждають вже від розладів вживання наркотиків.[1]

За оцінками, у 2017 році незаконне виробництво кокаїну досягло рекордного рівня - 1776 тонн, збільшившись на 25 відсотків порівняно з попереднім роком. У той же час глобальна кількість вилученого кокаїну в 2017 році зросла на 13 відсотків і становила 1275 тонн - найбільша кількість коли-небудь повідомлених.[2]

Споживання наркотиків серед країн, що розвиваються, швидко зросло за період 2000-2018 року. Підлітки та юні дорослі становлять найбільшу частку тих, хто вживає наркотичні препарати, тоді як молоді люди є надзвичайно вразливими до їх дії, оскільки вони споживають найбільше в той момент, коли мозок все ще розвивається.[2]

Звіт також аналізує вплив COVID-19 на ринки наркотиків, включаючи те, як прикордонні та інші обмеження, пов'язані з пандемією, вже спричинили дефіцит ліків на вулиці, що призвело до зростання цін.[1]

Пандемія є причиною дестабілізації людей, які намагаються зберегти тверезість або які ведуть боротьбу із залежністю в часи підвищеної соціальної ізоляції та стресу, за словами лікарів та органів охорони здоров'я. Під час опитування дорослих людей США, опублікованого Центром контролю і профілактики захворювань, 13% респондентів у червні заявили, що розпочали або посилили вживання наркотичних речовин для боротьби зі стресом або емоціями, пов'язаними з Covid-19.[10]

Наприклад, в окрузі Лос-Анджелес, найбільш густонаселеному місті, передозування зросло від 48% - до 247% за перші півтора місяці пандемії порівняно з аналогічним періодом роком раніше, сказав Гері Цай, тимчасовий директор з питань запобігання та контролю за зловживанням наркотиками в окрузі управління охорони здоров'я.[10]

"Я не думаю, що це було б так розповсюджено, якби Covid-19 не вдарив по нас", - сказав доктор Ортіс - "Ми спостерігаємо набагато більше рецидивів".

Передозування зросло майже на 18% після того, як в середині березня були введені карантинні обмеження і необхідність перебування вдома по всій країні, порівняно з початком 2020 року до нападу пандемії і все це згідно з даними Програми картографування, яка збирає передозування в режимі реального часу на національному рівні.[10]

Абстинентний синдром новонароджених - це група захворювань, що виникають, коли дитина відмовляється від певних препаратів, які вона отримувала в утробі матері до народження. Найчастіше виникає, коли жінка під час вагітності приймає наркотики, які називаються опіоїдами. Але це також може бути викликано антидепресантами, барбітуратами або бензодіазепінами. Коли приймають ці препарати під час вагітності, то вони можуть проходити через плаценту та спричинити серйозні проблеми для дитини.

За даними 2013 року, 5,4% вагітних жінок у віці від 15 до 44 років вживали заборонені наркотики. Однак цей показник був вищим у жінок у віці від 18 до 25 років. Хоча вживання наркотичних речовин однаково часто зустрічаються в різних соціально-економічних класах і расах, вони частіше зустрічаються у молодих, незаміжніх жінок та жінок з нижчим освітнім статусом. [3],[4]

За останні два десятиліття частота вживання опіоїдів зросла майже в п'ять разів. Одночасно частота абстинентного синдрому новонароджених зросла з 1,2 до 3,4 на 1000 живонароджених на рік. Зафіксовано

значне збільшення витрат на лікарні, пов'язані з доглядом за жінками, залежними від опіоїдів, та їх новонародженими, які залишаються в лікарні протягом декількох тижнів для лікування ознак відміни.[5]

Клінічний стан немовляти з симптомами абстиненції залежить від типу використовуваних препаратів, термінів та кількості останнього використання матері, а також генетичних факторів, які не були повністю оцінені. Патофізіологія відміни препарату є складним біологічним явищем і, схоже, включає мозкові зміни рівня норадреналіну, серотоніну та дофаміну. Точні молекулярні механізми залишаються недостатньо вивченими [6].

Деякі дослідження пов'язують генетичні варіації опіоїдного рецептора та ферменту катехол-о-метилтрансферази з необхідністю та тривалістю фармакотерапії у новонароджених з пренатальним опіоїдним впливом. [7]

Частота та тяжкість абстиненції залишаються низькими у недоношених дітей. Це можна пояснити зменшенням експозиції, зниженням кліренсу морфіну через функціональну незрілість та зменшенням рецепторів. [6]

Найбільш широко повідомляють про ефекти від фенобарбіталу. Початок захворювання, як правило, відбувається приблизно у віці 7 днів, що зрозуміло з огляду на повільну елімінацію фенобарбіталу у безпосередній неонатальний період через його напіввиведення у кілька днів. Основні особливості полягають в основному в явищах ЦНС, включаючи нервовість, надмірну активність, порушення сну, надмірний плач, гіперрефлексію та порушення смоктання. Можуть спостерігатися явні шлунково-кишкові явища, такі як діарея, але зазвичай вони не помітні. Симптоми можуть проявлятися після виписки немовляти із лікарні, а дратівливість дитини може бути прийнята за коліки або якусь іншу причину. Симптоми часто посилюються протягом декількох тижнів і зберігаються протягом декількох місяців. Деякі прояви розвиваються протягом 24 годин життя, включаючи чхання, дратівливість, нервозність та рідкий стілець.[8]

Внутрішньоутробний анамнез матері та скринінг наркотиків у сечі складають основу оцінки. Ідентифікація препарату або його метаболіту може проводитися на зразках сечі у матері та/або новонароджених. Для цієї мети також може бути використаний меконій. Розроблено тести для виявлення препаратів з волосся новонароджених та тканини пуповини. Такі дослідження можуть бути корисними у випадках, коли у дитини виявляються ознаки абстиненції, а мати заперечує вживання наркотичних речовин.[6]

Легке виведення з опіоїдів зазвичай не вимагає лікування і в першу чергу є симптоматичним та може включати фармакологічне втручання такі як: розведена настояйка опію, парегорична (камфорована настояйка опію), морфін (астроморф), метадон (долофін), діазепам (валіум), хлорпромазин (торазин), фенобарбітал (барбіта) та клонідин (катапрес). Американська академія педіатрії рекомендує використовувати розведену настояжку опію, що спричинене відміною опіоїдів. Багато відділень інтенсивної терапії новонароджених використовують розчини морфію для перорального або внутрішньовенного введення; метадон також використовується при лікуванні новонароджених, які виводяться з опіоїдів. У невеликій кількості стаціонарних пацієнтів було виявлено, що метадон у дозі 0,1 мг/кг тричі на день швидше знижує пікові показники Фіннегана (система оцінки абстинентного синдрому новонароджених), ніж настоянка опію, що вводиться по 0,1 мг/кг кожні 3 години. Парегорік був помітним у попередніх звітах про лікування немовлят, які зазнали дії опіоїдів, але зараз застосовується рідше, ймовірно, через потенційну небезпеку доданих консервантів і є препаратом другого ряду для лікування відміни опіоїдів. Дані контрольованих досліджень, що підтверджують ефективність будь-якого одного агента, обмежені; Однак пов'язані з опіоїдами абстинентний синдром новонароджених найкраще лікувати опіоїдами. Результати недавнього подвійного сліпого, рандомізованого дослідження морфіну проти фенобарбітону підтверджують використання опіоїдів у лікуванні залежності від опіоїдів. Немовлята, які отримували морфін, мали меншу тривалість лікування, зменшували частоту надходження до відділення інтенсивної терапії новонароджених та зменшували потребу у застосуванні процедур другої лінії.[9]

Отже, згідно з всіма переліченими вище дослідженнями, щороку актуальність абстинентного синдрому новонароджених тільки зростає. Дестабілізація психоемоційно вразливих людей спричиненою пандемією налаштовує на оцінку ризиків щодо отримання пікових результатів щодо підвищення захворюваності і змушують акцентувати на необхідності рішучих дій вже зараз!

Література

1. World Drug Report 2020 provides;
2. World Drug Report 2019 provides;
3. Ebrahim SH, Gfroerer J. Pregnancy-related substance use in the United States during 1996-1998. *Obstet Gynecol.* 2003 Feb;
4. Wendell AD. Overview and epidemiology of substance abuse in pregnancy. *Clin Obstet Gynecol.* 2013 Mar;
5. Santoro GC, Shukla S, Patel K, Kaczmarzyk J, Agorastos S, Scherrer S, Choi YY, Veith C, Carrion J, Silverman R, Mullin D, Ahmed M, Schiffer WK, Brodie JD, Dewey SL. A Novel Strategy for Attenuating Opioid Withdrawal in Neonates. *J Addict Res Ther.* 2016 Aug;
6. Kocherlakota P. Neonatal abstinence syndrome. *Pediatrics.* 2014 Aug;
7. Wachman EM, Hayes MJ, Brown MS, Paul J, Harvey-Wilkes K, Terrin N, Huggins GS, Aranda JV, Davis JM. Association of OPRM1 and COMT single-nucleotide polymorphisms with hospital length of stay and treatment of neonatal abstinence syndrome. *JAMA.* 2013 May 01;
8. Lianne J. Woodward, ... Joseph J. Volpe, in *Volpe's Neurology of the Newborn (Sixth Edition)*, 2018
9. Rada Boskovic, ... Gideon Koren, in *Fetal and Neonatal Physiology (Fourth Edition)*, 2011
10. Appeared in the September 9, 2020, print edition as 'Pandemic Worsens Nation's Opioid Crisis.'

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

*Боровець І.Г.,
бакалавр, факультет теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури*

ФЕНОМЕН ТВОРЧИХ КОЛАБОРАЦІЙ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ЕСТАМПІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 20 СТОЛІТТЯ

Якщо на початку ХХ ст. американська естампна графіка як загалом і американське мистецтво були явищем дещо локальним, залежним від європейських впливів, а сам медіум розглядався американськими митцями як можливість тиражування своїх живописних робіт, то у 1930-ті роки, і ще більше з другої половини ХХ ст. ситуація корінним образом змінилася. Саме у цей період естампна графіка, яка традиційно використовувалася у царині книжкової та журнальної ілюстрації, остаточно перетворилася на самостійну галузь образотворчого мистецтва, а художники зверталися як до традиційних технік гравірування, так і експериментували з кольоровими методами друку, зокрема дереворитом, літографією та шовкографією.

Одною з причин розвитку у 1930-х рр. – це державна підтримка мистецтва та графіки у часи Великої депресії в Америці, зокрема, розподіл державних замовлень для художників та відкриття творчих майстерень. Завдяки цьому протягом 1930-40-х рр. було створено фундамент для розквіту естампу, який чітко окреслився після II Світової війни, коли США зайняли повідну роль глобального лідера у сфері політики, економіки, культури і комунікації.

Небачений до цього розквіт графічних мистецтв, які розпочався наприкінці 1950-х рр. завдячує також феномену появи незалежних графічних майстерень, вплив яких дозволяє говорити про якісно новий етап розвитку американської естампної графіки у другій половині 20 ст.

Особливістю роботи таких майстерень було творча колаборація під брендом графічної майстерні трьох основних сторін - видавця (тобто засновника майстерні або «publisher»), митця («visiting artist») та графіків («master printers») з командою, яка могла сягати більше 20 осіб.

Так, відомий графік Р.Блекберн (фахівець кольорової літографії) був першим «master printer» у майстерні Universal Limited Art Edition (ULAE) і друкував перші роботи художників Х.Франкенталер, Г.Гартіган, Я.Джонса, Р.Раушенберга, Л.Ріверса. Як зазначала американська дослідниця С.Ріпнер, такі творчі тандеми збагачували обидві сторони: графіки навчалися адаптуватися до різноманітних художніх практик, тоді як запрошений художник навчався графічним технологічним процесам [2]. Такі мистецькі

колаборації художників і професійних графіків у незалежних графічних майстернях є специфікою американо-американського графічного мистецтва.

Протягом 1950-х рр. було відкрито такі культові графічні майстерні як Universal Limited Art Edition (ULAE), Tamarind Lithography Workshop, Crown Point Press, Gemini G.E.L., Landfall Press, Graphicstudio, Impressions Workshop, The Printmaking shop тощо.

Легендарна майстерня Tamarind Lithography Workshop просувала розвиток літографської техніки, а протягом 1960-х рр. у цій майстерні з відомими на той час художниками Р.Дібенкорном, Е.Рускою та В.Келмінс працювали професійні графіки І.Холландер, К.Тайлер, Ю.Солодкін, котрі згодом відкрили власні незалежні графічні майстерні.

Т.Гросман та її нью-йоркська незалежна графічна майстерня Universal Limited Art Editions (ULAE), 1957 р. як вважають фахівці, «встановила нові стандарти для післявоєнної графіки в Америці» [2]. Майстерня співпрацювала з такими визнаними художниками, як Л.Ріверс, Р.Раушенберг та Я.Джонс, котрі стали справжніми винахідниками у графічній царині і назавжди змінили уявлення про графіку як суто тиражне мистецтво. Так, робота з Т.Гросман в ULAE визначила захоплення Р.Раушенберга літографією та згодом шовкодруком, які стали провідними техніками у практиках митця на початку 1960-х рр. Це захоплення відображало відхід художника від продукування у певній мірі оригінальних творів (асамбляжі) до репродукування – «from production to re-production» (графіка, переводні рисунки), після чого його творчість слід розглядати як постмодерністську (цитатність, запозичення, репродукування вже відомих образів, створення образів з образів) [1, с.70].

У 1963 р. робота Р.Раушенберга «Accident» (1963) отримала першу премію на Міжнародній графічній виставі у Любляні, і стала своєрідним визнанням митця як графіка, а майстерні ULAE - як впливової творчої графічної лабораторії. Графічний доробок митця сьогодні нараховує близько тисячі робіт. Втім, слід розуміти, що робота «Accident» є плодом мистецької колаборації художника з графіками або master-printer, котрі допомагали Р.Раушенбергу власне надрукувати цю літографію. Це були спочатку відомий графічний митець Р.Блекберн, а потім З.Пріде.

У 1960-х рр. літографія стала головною графічною технікою завдяки своїй спроможності справляти ефект живопису та пристосовуватися до будь-якого мистецького стилю [4, с.24]. Саме з літографії почався графічний ренесанс початку 1960-х, а окрім традиційних графічних технік, таких як офорт та літографія, художники зверталися до техніки шовкодруку, яка на той момент широко застосовувалася у виробленні реклами. Шовкодрук став улюбленою технікою поп-артівських митців, таких як Е.Воргол, Р.Ліхтенштейн, Дж.Розенквіст, оскільки добре імітував широкі яскраві кольорові поверхні рекламних плакатів і дуже добре відповівав тодішньому мистецькому смаку, на який вплинув поп-арт.

Незалежна графічна майстерня та видавництво Gemini G.E.L. (Graphic Editions Limited) була заснована у Лос-Анджелісі у 1966 р. графіком К.Тайлером, котрий свого часу набув досвід створення літографії у Tamarind, та С.Б.Фелсеном та С.Грінштейном, які виступили власниками та видавцями. Ця майстерня орієнтувалася виключно на роботу із запрошеними відомими художниками, які працювали над процесом друку поряд із професійними графіками. Роботи друкувалися лише обмеженими серіями, кожний відбиток автор нумерував та підписував власноруч, що підтверджувалося майстернею. Gemini G.E.L. завжди працювала лише з оригінальною графікою і ніколи не вдавалася до тиражу відомих робіт, створених в інших художніх медіа.

Серед інноваційних підходів, які розроблялися у Gemini G.E.L. були графічні відбитки на об'єктах, збільшення розмірів принтів далеко за межі звичних, для чого конструювалися спеціальні друкарські станки, а також «варіативні» відбитки («variant editions»), коли кожний екземпляр чимось відрізнявся від попереднього. Майстерня часто співпрацювала з промисловим бізнесом, зокрема, Ф.Стелла використовував для роботи магнєзієвні пластини фабрики Swan Engraving з Бріджпорту, які використовувалися у промислових масштабах для травлення в кислоті і створення відбитків на скатертинах.

У 1960-ті-1970-ті графічний бум спричинив збільшення зацікавленості художників спробувати себе у графіці, що перетворило Gemini G.E.L. на одну з найвідоміших графічних майстерень на Західному узбережжі США. Одним з ранніх і найвідоміших до сьогоднішнього дня експериментів стала колаборація Gemini із Р.Раушенбергом, результатом якої став автопортрет художника «Buster», який на момент 1967 р. був найбільшою в світі графічною роботою (літографія, шовкодрук), та «Preview» - симбіоз літографії, колажу з мішків з паперу і трафаретного друку на тканині.

Не менш революційною стала перша тривимірна графічна робота скульптора К.Олденбурга «Profile Airflow» 1967 (поліуретановий рельєф на літографії). Ці роботи, створені митцями разом з професоралами Gemini G.E.L., на завжди змінили межі естампної графіки ХХ століття.

Протягом декількох перших років з Gemini G.E.L. співпрацювали такі визначні митці, як Дж.Джонс, Р.Ліхтенштейн, Р.Раушенберг, Дж.Борофські, В.Клемінс, С.Френсіс, Б.Ньюман, К.Прайс, Е.Руска, у результаті чого ця майстерня стала справжнім глобальним місцем для експериментів.

У 1962 р. К.Браун створила майстерню Crown Point Press, яка спеціалізувалася на італіо і вже у 1965 р. у світ вийшли перші офортні серії відомих художників Р.Дібенкорна та У.Тібо. У 1977 р. майстерня Crown Point Press почала працювати з митцями-концептуалістами, зокрема, В.Акконі, К.Берденом, Т.Маріоні, Г.Гааке, Дж.Кейджем. Мистецтвознавиця С.Таллман вважає, що майстерня Crown Point Press була найбільш визначальною американською графічною майстернею у сфері відродження офорту як медіуму серйозного мистецтва [3].

Висновки. Загалом основною рисою американського графічного мистецтва другою половиною 20 ст. були експерименти відомих митців, котрі досягли популярності в інших медіа, з графічними техніками. Такі «захоплення» практикувалися як правило на досить високому професійному рівні, а ціла низка творів стали культовими. Їхній доробок - це завзятий плід роботи художника і цілої низки професійних графіків, для яких естамп був основним засобом візуального творення. Такі художники без перебільшення розширили рамки естампу за межі художнього твору, надрукованого на папері. І тут визначною постає роль саме незалежних графічних майстерень, де художники і графіки могли об'єднуватися у мистецькі колаборації.

Список літератури:

1. Crimp D. (1980) On the Museum's Ruins Author(s). The MIT Press, October, vol. 13, 41-57 pp. URL: <https://documents.in/document/crimp-on-the-museums-ruins-1980.html> (дата звернення: 20.20.20)
2. Rippner S. (2000) The Postwar Pint Renaissance in America. In Heilbrunn Timeline of Art History, The Metropolitan Museum of Art. URL: [https://www.metmuseum.org/toah/hd/post/hd_post.htm%20\(October](https://www.metmuseum.org/toah/hd/post/hd_post.htm%20(October) (дата звернення: 28.07.2020)
3. Tallman S. (1996) The Contemporary Print from Pre-Pop to Postmodern. Thames & Hudson. 304 pp.
4. Wye D., Figura S. (2004) *Artists and Prints: Masterworks from The Museum of Modern Art*. New York: The Museum of Modern Art, 150 pp.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

*Галушак В.В.,
к.е.н., доцент,*

*доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету*

ГОТОВНІСТЬ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНО - ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

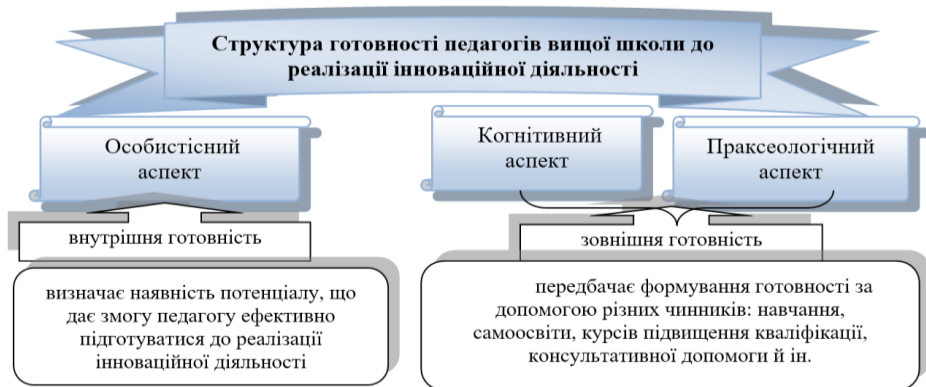
У сучасній педагогічній та психологічній науці чималий теоретичний та практичний матеріал присвячено питанню готовності педагога до інноваційної діяльності. Адже ще у 80-і роки ХХ століття ряд вчених вважали важливим аспектом підготовку педагога до інноваційної діяльності, забезпечення його інноваційною готовністю. На даний час феномен готовності до інноваційної діяльності активно досліджують Н. Березанська [2], Л. Котельникова, І. Котлярова, В. Лазарев. Значний внесок у розробку психолого-педагогічних аспектів цієї проблеми також внесли Д. Узнадзе [10], М. Дьяченко, Л. Кандибович [4], Г. Кручиніна й ін.

Необхідно зазначити, що аналіз наукової психолого-педагогічної літератури дає змогу окреслити готовність до реалізації інноваційної діяльності як сукупність якостей педагога, які визначають його спрямованість на здійснення комплексу видів робіт, що реалізуються в інноваційному процесі та спрямовані на створення, освоєння й поширення інновацій.

У свою чергу, визначення даної дефініції передбачає аналіз структури готовності. Адже структура – це взаємозв'язок або відношення між елементами системи, це сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто, збереження основних властивостей при різних зовнішніх та внутрішніх змінах. Це те, що залишається відносно незмінним та стійким при різних перетвореннях системи [3, с. 24]. У наукових дослідженнях І. Гавриш [3], А. Денисової, Т. Перекрестової [8], В. Сластьоніна [9] розкривається структура поняття «готовність». А проведені науковцями дослідження дають змогу розмежувати спільне та відмінне у їхніх поглядах. Відповідно, спільним є те, що практично всі вчені виділяють такі компоненти: теоретичний, практичний та психологічний. Тоді як різниця полягає у виділенні кількості компонентів. Це пояснюється теоретичними позиціями науковців та предметом їхнього дослідження.

Отже, проведений аналіз наукової літератури з проблеми виділення структурних компонентів готовності педагогів до реалізації інноваційної діяльності дозволяє виокремити такі структурні компоненти готовності: психологічний, практичний та особистісний.

Психологічний компонент включає в себе не тільки сукупність психолого-педагогічних та спеціальних знань, але, в першу чергу, таку діяльність, яка виявляється в узагальненому вмінні педагогічно мислити, тобто, інноваційному мисленні. Крім того, психологічний компонент готовності включає і підготовку до методологічної діяльності, тобто, озброєння системою різних методів й прийомів пізнання та творчого перетворення дійсності відповідно до її законів. У свою чергу, В. Журавльов до складу методології вводить гносеологічні та теоретичні положення філософії, понятійний фонд науки, методи педагогічних досліджень, принципи та методи педагогічного прогнозування, методи перетворення педагогічної дійсності, показники і критерії їхньої оцінки [5, с. 25–28]. Тому можемо зазначити, що без здійснення методологічної діяльності неможливе цілеспрямоване формування готовності педагогів до реалізації інноваційної діяльності.

Рис. 1. Структурні компоненти готовності педагогів вищої школи до реалізації інноваційної діяльності

Необхідно відмітити, що практичний компонент готовності педагогів вищої школи до реалізації інноваційної діяльності відображає ступінь володіння вміннями та навичками, необхідними для реалізації інноваційної діяльності. До даних видів умінь і навичок можна віднести прогностичні, аналітичні, проектні та орієнтаційні вміння.

Відповідно, особистісний компонент відображає рівень морально-психологічної готовності до реалізації інноваційної діяльності. Даний компонент говорить про ступінь сформованості ціннісних орієнтацій, інтерес до професійної діяльності, задоволеність її результатами, рівень розвитку мотивації та участі в діяльності з самовдосконалення [6, с. 31].

Н. Іполітова, виділяючи в структурі готовності три взаємопов'язані аспекти – особистісний, когнітивний і праксеологічний (рис. 1), визначає, що перший аспект відображає внутрішню готовність, другий та третій – міру зовнішньої форми прояву відповідних характеристик [6, с. 31].

Відтак, це дає можливість виділити підкомпоненти, які визначені сутністю структурних компонентів готовності педагогів вищої школи до реалізації інноваційної діяльності.

Пізнавальний підкомпонент містить знання про вміння користуватися наукою для осмислення і вдосконалення інноваційної діяльності педагогами, про вміння педагогічно мислити. Адже «Інноваційне мислення орієнтоване на ефективне вирішення конкретної проблеми...» [2, с.101]. Наявність певного стилю мислення, розвиток інноваційного мислення в процесі формування готовності до інноваційної діяльності характеризують змістовну сторону даного підкомпонента.

У свою чергу методологічний підкомпонент спрямований на озброєння системою різних методів і прийомів пізнання та творчого перетворення дійсності відповідно до її законів, оволодіння теоретичними основами дослідницької діяльності, формування власної педагогічної філософії [5, с. 34].

Орієнтаційний підкомпонент спрямований на формування морально-ціннісних установок і наукового світогляду, прищеплення стійкого інтересу до науки, до виробництва і діяльності, відповідно особистим нахилам та можливостям. Ціннісні орієнтації – це здатність особистості вибрати в якості орієнтира у відповідний момент своєї діяльності ту чи іншу цінність, а також здатність особистості усвідомити і сприйняти як власні соціально-значущі цінності [1, с.79].

Технологічний підкомпонент характеризується оволодінням способами та прийомами професійної діяльності, необхідними вміннями й навичками для реалізації інноваційної діяльності. А саме: вмінням вибрати інноваційну проблему і тему дослідження, скласти програму експериментальної та пошукової роботи; володіти методикою розробки авторської програми, різноманітними способами введення новачків в педагогічний процес, діагностикою та методикою відстеження результатів експериментальної роботи [7, с.161].

Мотиваційний підкомпонент характеризує ставлення педагога до інноваційної діяльності, внутрішній настрій на її реалізацію. За Н. Нікітіною, проявляє «бажання та потребу у інноваційній діяльності» [7, с.161].

Рефлексивний підкомпонент включає вміння педагога не тільки аналізувати результати своєї діяльності, а й рефлексувати в процесі діяльності – вміти аналізувати й оцінювати свої вміння та навички в процесі реалізації інноваційної діяльності. Це обумовлено тим, що аналіз результатів педагогічної діяльності без ретельного аналізу умов їх отримання не може вважатися нормою. Для педагога завжди дуже важливо встановити, якою мірою як позитивні, так і негативні результати є наслідком його діяльності. Саме тому і виникає необхідність в аналізі власної діяльності щодо цілісності та відповідності її з виробленими наукою критеріями та рекомендаціями. А взаємозв'язок підкомпонентів очевидний, адже всі компоненти відображають цілісний характер готовності педагогів до реалізації інноваційної діяльності як педагогічного феномена.

Отже, готовність до інноваційної діяльності стає невід'ємним компонентом професійно-педагогічної компетентності сучасного педагога. А інноваційна поведінка викладача актуалізується за умови формування середовища інноваційної діяльності педагогів, як в окремих освітніх організаціях, так і в системі муніципальної освіти. Саме тому визріла необхідність реагувати на виклики часу та створювати умови для формування готовності педагогів до інноваційної діяльності.

Література:

1. Беліков В.А. Філософія освіти особистості: Діяльнісний аспект: монографія. Москва: Владос, 2004. 357 с.
2. Березанська Н.Б. Інновації в освіті або інноваційна освіта? *Економіка та держава*. 2008. №10. с.99-02
3. Гавриш І. В. Формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності: монографія. Харків : ХОНМІБО, 2005. 388 с.
4. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: Издво Бел. ун-та, 1976. 175 с
5. Журавльов В.І. Педагогіка в системі наук про людину. Москва: Педагогіка, 1990. 64 с.
6. Іпполітова Н.В. Система професійної підготовки студентів педагогічного вузу: особистісний аспект: монографія. Шадринськ: Iset, 2006. 236с.
7. Нікітіна М.М. Інноваційна діяльність вчителя. *Шкільні технології*. 2003. № 2. С.159-65
8. Перекрестова Т.С. О готовности учителя к инновационной педагогической деятельности. *Начальная школа плюс до и после*. Москва: 2006. №2. С. 3-5.
9. Сластьонін В.А., Подимова Л.С. Педагогіка: інноваційна діяльність. Москва: Магістр, 1997. 224 с.
10. Узнадзе Д.Н. Общая психология / пер. с груз. Е.Ш. Чомахидзе; под ред. И.В. Имедадзе. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 413 с.

*Максименко Ю.А.,
старший викладач кафедри мовної підготовки ЦПС
для зарубіжних країн,
ОДАБА*

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Сучасна вища школа вимагає сучасних методів навчання, що направлені на студента як суб'єкта навчального процесу. Тому саме інтерактивні методи навчання посідають сьогодні чільне місце серед інших методів.

Слово “інтерактив” в іншомовних словниках розтлумачується як взаємодія і як те, що взаємодіє, впливає один на одного [1].

Інтерактивні методи передбачають активну участь викладача і студентів у навчальному процесі. При цьому відбувається обмін знаннями, ідеями, кожен учасник робить свій внесок у колективне співнавчання. Тепер і викладач, і студент — рівноправні суб'єкти навчального процесу. Відбувається співпраця за принципом уявного трикутника: викладач — студент, студент — студент, студент — викладач. Навчання набуває діалогічності між викладачем і студентами, а також студентами між собою. Серед учасників навчального процесу створюється атмосфера доброзичливості, відбувається взаємопідтримка один одного. Завдяки інтерактивним методам студенти стають активними учасниками навчального процесу. Викладач організовує, регулює навчальний процес, визначає напрям практичного заняття, консультує, допомагає студентам, контролює час і перевіряє виконання певного завдання.

На практичних заняттях зі студентами-іноземцями ефективно застосовувати такі інтерактивні методи, як: “мікрофон”, метод гронування (асоціативний куц), рольові ігри, роботу в парах, роботу в малих групах. Студенти із задоволенням стають активними учасниками рольових ігор, нестандартних мовленнєвих ситуацій, виконують ситуативні вправи.

Ситуативні вправи можна використовувати майже на всіх заняттях, незалежно від теми практичного заняття. Наприклад, уявімо собі ситуацію: ви заблукали в місті, не можете знайти зупинку транспорту і можете запізнитися на заняття. Вам потрібно зателефонувати викладачеві і попередити, що запізнитесь на заняття. Опорні слова записуємо на дошці: доброго дня, вибачте, заблукали, запізнитися, зупинка, автобус, дякую, до побачення. Створюються пари. Ці слова студенти повинні обіграти в діалозі, який імітує телефонну розмову. Або інша ситуація: ви з друзями прийшли до кав'ярні, щоб поспілкуватися і поїсти смаколиків. Студентам пропонується програти цю сценку вдвох або втроєх. Опорні слова: добрий вечір, радий тебе/вас бачити, кава, чай, морозиво, сік, вода, тістечка, цукерки, цукор, гарячий шоколад. Ці завдання наближені до рольових ігор.

Ситуативні завдання можуть бути такими:

Продовжити речення/текст за таким початком:

1. Ми сиділи у кав'ярні, і раптом...
2. Сестричка отримала листа від Святого Миколая...
3. Ми їхали троллейбусом, і раптом...
4. Батько з сином сиділи на березі річки...
5. Якщо б я був відомим архітектором...
6. Ми з групою поїхали на екскурсію...

У процесі діалогового навчання, яке лежить в основі інтерактивних технологій, студенти-іноземці накопичують нову лексику, отримують і розширюють свої знання, вчать критично мислити, знаходити вихід із складних ситуацій, адже відомо, що люди краще запам'ятовують те, що слухають та бачать одночасно; те, що обговорюють і пишуть; те, що роблять практично власноруч; те, що роблять і обговорюють одночасно; те, чому навчають інших. Тому ми не можемо нехтувати діалогами, роль яких у навчанні є великою.

Групові форми навчання лежать в основі інтерактивних технологій. На заняттях з іноземними студентами часто вдаємося до методу гронування. Цей метод спрямований на стимулювання мислення студентів про зв'язки між окремими поняттями та на повторення лексики або й на вивчення нової лексики. Ця стратегія складається з таких етапів:

- 1) Записується ключове слово на дошці (наприклад, будинок);
- 2) Записуються слова чи фрази, які спадають на думку щодо обраної теми (наприклад, родина, архітектура, спорт, споруда, хмарочос, сходи, літак, офіс, квартира, екологічні матеріали, глина, соломка, корова, стеля);
- 3) Встановлюються там, де це можливо, зв'язки між словами;
- 4) На основі зв'язків між словами формуються фрази, речення, текст.

Інтерактивні методи навчання пробуджують у студентів інтерес до вивчення предмета, розвивають комунікативні уміння і навички, вчать працювати у команді, поважати думку іншого.

Впровадження інтерактивних методів на заняттях дає можливість студентам у майбутньому стати успішними, здатними творчо мислити, приймати самостійно рішення, стати конкурентоспроможними на ринку праці.

Література

1. Український педагогічний словник / [уклад. С. У. Гончаренко] — К. : Либідь, 1997. — 376с.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

*Ассонов Д.О.,
здобувач вищої освіти
Міжрегіональна академія управління персоналом*

КОМБІНУВАННЯ МАЙНДФУЛНЕС, ПСИХОЕДУКАЦІЇ ТА ПОЗИТИВНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Актуальність. Наслідки емоційного вигорання є надзвичайно масштабними – окрім того, що його розвиток знижує якість життя лікарів, воно також негативно впливає на якість надання допомоги пацієнтам та порушує діяльність системи охорони здоров'я загалом [2]. Емоційне вигорання є економічним тягарем для систем охорони через необхідність виділення коштів на подолання його наслідків, створення систем профілактики та підготовку нових фахівців на заміну тим, хто звільнився, повністю вигорівши [3]. Відтак, нагальність даної проблеми та її загострення в останні роки зумовлюють необхідність розробки нових програм психокорекції емоційного вигорання у медичних працівників.

Матеріали і методи. На засадах добровільної участі та з дотриманням принципів біоетики було обстежено 40 осіб віком від 28 до 59 років. Для оцінки характеристик емоційного вигорання та його зв'язку з іншими психологічними характеристиками особистості було використано опитувальник професійного вигорання К. Маслач, методика діагностики емоційного вигорання В.В. Бойко, тест на оптимізм Л.М. Рудіної, тест емоційного інтелекту Н. Хола, шкалу якості життя Чабана О.С., тест на локус контролю Дж. Роттера. Програма психокорекції складалася трьох 2-годинних групових сесій, які були проведені через день протягом тижня.

Результати. Після проведення програми психокорекції та повторної оцінки проявів емоційного вигорання було виявлено, що група дослідження статистично значущо відрізняється від контрольної групи за рядом характеристик емоційного вигорання. Статистично значущі зміни спостерігались у проявах емоційного виснаження ($p < 0,001$), деперсоналізації ($p < 0,001$), редукції професійних досягнень ($p < 0,001$), ступені сформованості фаз напруження ($p < 0,001$), резистенції ($p < 0,001$) та виснаження ($p < 0,001$). Після проведення програми психокорекції та повторної оцінки проявів емоційного вигорання було виявлено, що статистично значущої різниці у показниках емоційного контролю, емпатії, розпізнавання емоцій інших людей, самомотивації виявлено не було, проте група дослідження статистично значущо відрізняється від контрольної групи за такими характеристиками, як емоційна компетентність та загальний показник емоційного інтелекту. Після повторної психодіагностичної оцінки середні значення показника рівня якості життя за шкалою О.С. Чабана в групі дослідження складає $60,21 \pm 12,66$, в контрольній групі – $53,33 \pm 11,43$, різниця статистично значуща ($p < 0,05$).

Висновки. Участь у груповій психокорекційній роботі значущо та позитивно впливає на прояви емоційного вигорання, в той час як відсутність будь-якої активності з боку особи ніяк не покращує її стан. Вплив шляхом психокорекційної роботи на оптимізм та позитивну інтерпретацію життєвих подій та емоційний інтелект, призводить до значущого зменшення тяжкості симптомів емоційного вигорання медичних працівників та покращення показників самооцінки якості життя.

Література:

1. Barello S. Burnout and somatic symptoms among frontline healthcare professionals at the peak of the Italian COVID-19 pandemic / S. Barello, L. Palamenghi, G. Graffigna. // *Psychiatry research*. – 2020. – №290. – С. 113–129.
2. Kerlin M. P. Burnout and joy in the profession of critical care medicine / M. P. Kerlin, J. McPeake, M. E. Mikkelsen. // *Critical Care*. – 2020. – №24. – С. 1–6.
3. Factors Related to Physician Burnout and Its Consequences: A Review / [R. Patel, R. Bachu, A. Adikey та ін.]. // *Behavioral Sciences*. – 2018. – №8. – С. 98.

УДК 159.95

Білецький О.М.,

Кандидат психологічних наук,

керуючий центром розвитку особистості «Школа Життя», м. Київ (Україна)

ЄДИНА МОДЕЛЬ САМОСВІДОМОСТІ

Актуальність. В умовах сьогодення, в психологічній науці приділяється особлива увага розвитку самосвідомості особистості, як здібності людини перетворювати себе і навколишній світ.

Постановка проблеми. Як відомо, основні дослідження самосвідомості вітчизняних психологів (Б.Г.Ананьєв, О.О.Бодальов, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, І.С.Кон, С.Л.Рубінштейн, В.В.Столін, І.І.Чеснокова та ін.) згруповані навколо проблеми структури та рівневої будови досліджуваного феномену. Серед іноземних психологів найбільший внесок у розвиток цієї проблематики зробили Р.Бернс, У.Джемс, Е.Еріксон, А.Маслоу, Г.Олпорт, К.Роджерс, В.Франкл, З.Фрейд та ін.

Але й до теперішнього часу, не створено єдиної моделі самосвідомості, яка б в повній мірі відображала усі наявні доробки у цій сфері психологічної науки.

Аналіз робіт, присвячених самосвідомості, дозволяє говорити про велику різноманітність використовуваних схем, структур та моделей для опису, а особливо – для практичного застосування, механізмів дії її головних психологічних складових.

Мета. Тому головною метою статті є створення, на основі синтезу та аналізу отриманих в цьому напрямку в останні роки знань, єдиної моделі самосвідомості.

Самосвідомість як важливий структурний компонент особистості є тим внутрішнім механізмом, завдяки якому людина здатна не тільки свідомо сприймати дію навколишнього середовища, але і самостійно, усвідомлюючи свої можливості, визначати міру та характер особистої активності. В результаті людина не тільки може відображати зовнішній світ, але, виділивши себе в ньому, пізнавати і свій внутрішній світ, переживати його і певним чином ставитися до себе. Самосвідомість, з одного боку, як би фіксує підсумок психічного розвитку особистості на певних етапах її існування, а з іншого боку, в якості внутрішнього усвідомленого регулятора поведінки самосвідомість впливає на подальший розвиток особистості. Вона одне з істотних умов безперервності розвитку особистості, рівновага, яка встановлюється між зовнішніми впливами, внутрішнім станом особистості і формами її поведінки [1].

Більшість дослідників самосвідомості в загальному вимірі визначають її як процес свідомого когнітивного сприйняття та оцінки суб'єктом самого себе, продуктом якого є «Я-концепція». «Я-концепція» є відносно стійкою, більш чи менш усвідомленою системою уявлень індивіда про самого себе [2].

В структурному вимірі самосвідомість складається з когнітивного, емоційного, операціонального і мотиваційного компонента. Вказані компоненти реалізуються в двох планах: в об'єктивному плані їх показником виступає усвідомлена «Я-концепція» як продукт, в суб'єктивному – самосвідомість як процес [3].

Змістовне наповнення самосвідомості, відбувається у процесі самопізнання (когнітивний компонент), самовідношення (емоційно-ціннісний компонент), самоактуалізації та самореалізації (мотиваційний та

операційний в складі поведінкового) у взаємодії та взаємовідношенні у системі «Я і Не-Я», з одного боку, та «Я і Я», з іншого [4].

Я і Я	Я-концепція/ Самосвідомість		Я-образ	...	Я-образ	Я і Не-Я
	Самооцінка	Когнітивний компонент	Смисл-Я	...	Смисл-Я	
		Емоційно-ціннісний компонент				
Поведінковий компонент (мотиваційний та операційний)			(мотив) Вчинок	...	(мотив) Вчинок	

Рис. 1. Схема структурної будови «Я-концепції».

«Я-образи» виступають як окремі види суб'єктивного знання про себе, або елементи цілісної «Я-концепції». «Я-образи» необхідно вважати описовими складовими «Я-концепції», які змінюють одна одну у відповідності до зовнішньої ситуації [2]. «Я - образи» складаються з елементів, певних смислів «Я», які пов'язані з соціальною діяльністю та інтегровані в когнітивний та емоційно-ціннісний сферах, які в свою чергу поєднуються в таке особливе утворення самосвідомості особистості, як її самооцінка. [4].

Самопізнання поправу вважається головним феноменом самосвідомості. В.Столін вважає що при самопізнанні людина користується цілою системою внутрішніх засобів: уявлень, образів, понять, серед яких важливу роль займає уявлення людини про саму себе, про свої особистісні риси, здібності, мотиви [8].

В генезисі самопізнання сучасна психологічна наука виокремлює два основних рівні. На першому рівні співвідношення знань про себе проходить в межах співвідношення «Я та іншої людини». Спочатку якась якість сприймається в іншій людині, а потім вона переноситься на себе. Основними способами пізнання себе на першому рівні самопізнання є самосприймання та прості форми самоаналізу, що не зникають і на подальших стадіях розвитку самосвідомості, для яких вони є вихідним моментом, чуттєвою основою [7].

Для другого рівня самопізнання специфічним є те, що співвіднесення знань про себе здійснюється в межах «Я та Я» і передбачає оперування деякою мірою сформованими знаннями про себе. Провідним способом вивчення власного внутрішнього світу стають складні форми самоаналізу, зокрема аналіз мотивів власної поведінки. Виділені мотиви оцінюються людиною з точки зору розуміння вимог суспільства до неї та власних вимог до себе. Внаслідок співвіднесення форм поведінки з певною мотивацією; їх аналізу й оцінки відбувається усвідомлення себе як суб'єкта, якому належать виділені та проаналізовані стани і властивості. Власне «Я» починає усвідомлюватися як цілісне утворення, як єдність зовнішнього та внутрішнього буття [7].

Самовідношення, в свою чергу, визначається як специфічний вид емоційного переживання, в якому відбивається власне відношення особистості до того, що вона дізнається, розуміє, та відкриває відносно самої себе [7].

У психології науці доведено, що процес розвитку особистості проявляється у збільшенні ролі внутрішніх чинників і вдосконаленні такого феномену самосвідомості, як саморегуляція. Високий рівень розвитку саморегуляції, який об'єктивно виражається в тонкості, диференційованості та адекватності усіх усвідомлених інтелектуальних, емоційних, поведінкових реакцій, вчинків, вербальних проявів і так далі, дає основу припускати і наявність досить зрілого стану розвитку самосвідомості в цілому. Найбільш складні форми саморегуляції виникають як завершальний етап особистості, яка самоусвідомлює себе [6].

Спіраючись на раніше проведені нами дослідження процесу самосвідомості особистості, феномен саморегуляції необхідно розглядати спіраючись на дворівневу будову Я-Концепції, де перший рівень визначається в рамках природженого потенціалу людини (К.Роджерс, Г.Олпорт, В.Франкл, К.Юнг, А.Маслоу) – «внутрішнє Я», а другий рівень Я-Концепції – як той, що формується у людини в процесі соціалізації і стає стійким у підлітковому віці (І.І.Чеснокова) [6].

Така науково-психологічна модель Я-Концепції, як продукту самосвідомості, та дворівнева будова самопізнання, дозволяє визначити саморегуляцію, як циклічний процес постійної актуалізації та реалізації особистістю її природженого потенціалу в одній площині (вертикальній) та безперервного самопізнання та самовідношення особистості в іншій (горизонтальній). Де самоактуалізація – це процес розвертання властивостей і характеристик людини, які містяться на першому рівні Я-Концепції, в другий рівень Я-

Концепції. А самореалізація, це процес особистого розвитку і трансляції особистістю свого вмісту іншим людям і культурі через «Я-Концепцію другого рівня» [6].

Феномени самопізнання та самовідношення активізуються в процесі самореалізації, що, в свою чергу, тягне за собою неминучу самоактуалізацію.

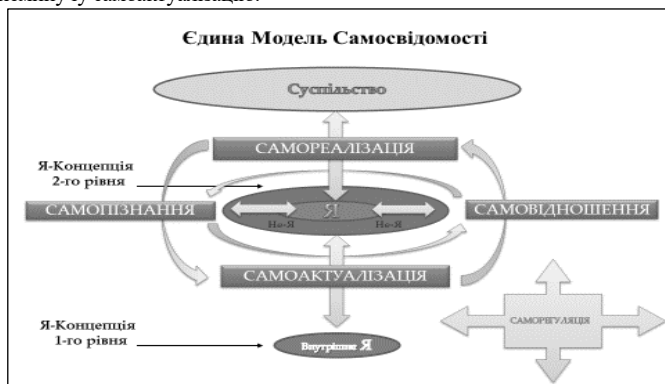

Рис.2. Єдина модель самосвідомості.

До теперішнього часу, у психологічній науці питання «єдиної моделі самосвідомості» не розглядалося. Тому, створена нами модель породжує багато питань відносно конкретного змісту понять «1-ий рівень Я-концепції» та «2-ий рівень Я-концепції», процесу формування та взаємодії вказаних структур, їх сталості або мінливості та ін. Але вже зараз, можна припустити, що на «Я-концепцію 2-го рівня» як цілісне утворення впливають зовнішні (соціум) і внутрішні («Я-концепція 1-го рівня») умови, внаслідок чого вона змінюється. І навпаки, «Я-концепція 2-го рівня», що змінюється, впливає на «Я-концепцію 1-го рівня» та на соціум [3].

Відомо, що самосвідомість визначається системою мотивів, що формуються й проявляються в діяльності людини. Система мотивів, що виражається в спрямованості особистості, генетично первинна, а самосвідомість вторинна [4].

Тому, проведений аналіз ще й зумовлює необхідність продовження досліджень у напрямку визначення закономірностей взаємодії мотиваційної сфери та самосвідомості особистості та місця мотивації в єдиній моделі самосвідомості.

Література:

1. Хухлаєва О.В. Психологія розвитку: молодість, зрілість, старість: [учеб. посібник для студ. высш. заведений] / О.В. Хухлаєва. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 208 с.
2. Білецький О.М. Підходи до визначення поняття самосвідомості в психологічній науці / О.М. Білецький // Вісник ХНПУ імені Г.С.Сковороди. Психологія. - Харків: ХНПУ, 2012. – Вип. 43., Ч. I. – С.40-45
3. Білецький О.М. Дослідження самосвідомості та її зв'язку із процесами самоактуалізації та самореалізації в психологічній науці / О.М. Білецький // Вісник ХНПУ імені Г.С.Сковороди. Психологія. - Харків: ХНПУ, 2010. – Вип. 33. – С. 38-52.
4. Білецький О.М. Мотиваційний компонент у структурі самосвідомості особистості (Схематична модель Я-концепції) / О.М. Білецький // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія. – Харків: ХНУ, 2012. – №1009.– С.14-19.
5. Психология личности / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузыря, В. В. Архангельской. — М.: АСТ, 2009. — 624 с. — (Хрестоматия по психологии).
6. Білецький О.М. Визначення головних феноменів самосвідомості особистості / О.М.Білецький // Наукове видання. Психологічний часопис. / Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костка Національної Академії педагогічних наук – Київ, 2017. – №3 (7). – С.5-17.
7. Чеснокова І.И. Проблема самосознания в психологии / И.И.Чеснокова. – М.: Наука, 1977. – 144 с.
8. Столин В.В. Познание себя и отношение к себе в структуре самосознания личности: автореф. дис. ... докт. психол. наук: 19.00.01 / Столин Владимир Викторович – М., 1985. – 37 с.

*Ищенко Є.Д.,
студентка факультету психології
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК – ОБ’ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ СУЧАСНОСТІ

Початок XXI ст. ознаменувався радикальними змінами у всіх сферах життєдіяльності людини, обумовивши необхідність нагального вирішення проблеми збереження її психічного та психологічного благополуччя[1].

Психологія, поза сумнівом, особлива наука, яка стоїть дещо окремо від інших і є не зовсім звичайною наукою. На думку багатьох фахівців — це мистецтво, від ступеню оволодіння яким залежить життєвий успіх будь-якої сучасної людини, що вважає себе культурною та освіченою. Сучасне суспільство звертає значну увагу на людину і все повніше враховує її зростаючу роль у різних сферах життєдіяльності. Серед учених, економістів, керівників підприємств з кожним роком збільшується кількість тих, хто вважає, що в XXI ст. головуюче місце серед усіх наук посяде психологія.

Розглядаючи історичні підходи до розвитку науки як психології можна виокремити кілька основних підходів до визначення меж та етапів розвитку психології.

Відповідно до першого підходу, психологія має тривалу передісторію і коротку історію, яка починається з другої половини XIX ст. (Г. Еббінгауз). Розвиток психології поділяють на два етапи: передісторія (до кінця першої половини XIX ст.) та історія (з другої половини XIX ст.) [2, с.12].

Інший підхід передбачає поділ розвитку психологічної думки на три етапи:

- 1-й етап - донаукова (міфологічна) психологія - коли панували анімістичні уявлення про душу;
- 2-й етап - філософська психологія - коли психологія була частиною філософії, об’єднана з нею спільним методом (від античності до XIX ст.);
- 3-й етап - власне наукова психологія, з другої половини XIX ст. Цей період пов’язують із застосуванням у психології об’єктивного методу (експерименту), запозиченого з природничих наук, який дав їй змогу відокремитися від філософії. Цей підхід сьогодні є найпоширенішим.

Такий поділ історії психології є доцільним, оскільки в психології кожної історичної епохи були суттєві відмінності, акценти на тих чи інших психічних явищах. Проте, на наш погляд, розвиток психологічної науки можна розглядати також залежно від того, що було її предметом. Саме з цього погляду етапи розвитку психології розглядають під кутом розуміння її предмета. У такому контексті доцільно виокремлювати наступні етапи розвитку психології як науки:

- перший етап, коли психологію розглядають як науку про душу;
- другий - як науку про свідомість;
- третій - як науку про поведінку;
- четвертий - як науку про психіку, що становить єдність свідомого і несвідомого у взаємодії людини зі світом.

У наш час психологія одержала змогу для подальшого наукового продуктивного розвитку в різних напрямках. Враховуючи те, що психологія – наука про найскладніше явище – психіку, людство ще до кінця не вивчило й не усвідомило, про внутрішнє і зовнішнє психічне та їхню взаємодію.

Психологія є однією з наймолодших наук. Однак у практичній площині вона є однією із найдавніших, оскільки її застосовували ще в сиву давнину, коли наші предки готувалися до полювання, війн тощо. У кожному племіні, фактично, були свої практичні психологи – це заклинателі, шамани, пророки, чаклуни, ясновидці та ін.

На жаль, нині досягнення психологічної науки дуже повільно, з певним острахом запроваджують у життя українського суспільства, а часом і зовсім ігнорують. Важливі рішення, і навіть закони, по-перше, приймають без попередньої проведеної психологічної експертизи, унаслідок чого вони «не спрацьовують», оскільки або суперечать психологічним закономірностям, або не враховують

психологічних особливостей індивідуальної психіки окремих громадян і соціальної психіки різних людських спільнот, або ігнорують їх, або, навпаки, зумовлюють психологічне неприйняття. По-друге, фактично нема психологічного супроводу їхнього впровадження в життя й діяльність суспільства. [2, с.9].

Таким чином, щоб докорінно змінити наше суспільство, мобілізувати його потенціал на розбудову правової, заможної держави, необхідно змінити світовідчуття, світосприймання і світорозуміння всіх її громадян, наповнити їхню свідомість і самосвідомість відповідним змістом науки А це під силу лише тим, хто добре озброєний психологічними знаннями, навичками і вміннями. Тобто розвитку психології як науки повинно приділяти особливої уваги, вона повинна бути підтримана на урядовому рівні.

Література

1. Чуйко О., Упровадження концепції особистісного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій в університеті. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/psychologiya_8_2018.pdf

2. Варій М. Й. Загальна психологія.: підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / [3-тє вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.

*Тимошенко Олена Сергіївна,
студентка 3 курсу відділення готельно-ресторанної справи,
Катане Тетяна Михайлівна,
спеціаліст.*

Київський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ

ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА СВДОМІСТЬ ЛЮДИНИ

Психологія реклами - одна з найпопулярніших і затребуваних галузей прикладної психології. Багато в чому ситуація з розвитком рекламної психології нагадує історію економічної психології. Методологічні та теоретичні основи психології реклами недостатньо чіткі, що призводить до використання різноманітних методів у рекламному просторі, часто заснованих на прямих маніпуляціях та жорсткому психологічному впливі. У таких випадках багато правових та етичних аспектів ігноруються. Наприклад, на думку деяких фахівців у галузі рекламної психології, психологічний вплив, спрямований на стимулювання бажання непотрібних покупок, вважається одним із найважливіших завдань рекламної психології, свосерідним критерієм ефективності фахівця цій галузі.

Підсвідому рекламу можна визначити як візуальну, звукову чи будь-яку іншу рекламну привабливість, яка впливає на психіку людини і поглинається несвідомо. Хоча підсвідомі реклама вже півстоліття оточується скандалами та містифікаціями, мабуть, краще займатися цим питанням без зайвої нервозності.

Під підсвідомою рекламою мається на увазі надсилання повідомлень від рекламодавців, щоб привернути увагу до товару, і в цьому випадку реклама нас оточує скрізь. Зрештою, в сучасному інформаційному світі величезний обсяг спаму потрапляє в наш мозок, і фільтри свідомості не завжди можуть з цим впоратись. Вибираючи, наприклад, одяг у магазині, ви коли-небудь помічали, яка грає музика? Звичайно, чули, але були занадто одержимі іншими речами, щоб "чути". А як щодо майже непомітних написів на кожній привабливій упаковці? Це наявна інформація, але ми її не помічаємо, бо наша увага зосереджена на легкій упаковці та оздобленні продукту. Що можна сказати про аромати, що наповнюють павільйони казино, кабінні літаків, готельних номерів, виставкові зали автомобілів? (Дозвольте, відкрити правду, спокусливий аромат шкіряного салону нового автомобіля - це лише ефект спеціального аерозолі.) Чому це не повідомлення, яке впливає на підсвідомість?[3]

Між усією цією телевізійною рекламою, рекламою журналів та спливаючими вікнами в Інтернеті людина не в змозі приймати всіх повідомлень, надісланих рекламодавцями лише для привернення уваги. Деякі рекламодавці відверто використовують підсвідому рекламу.[3]

Діяльність з привернення уваги до товару матиме більш великий ефект, якщо базуватиметься на знанні психологічних механізмів впливу на людину. У світовій рекламній практиці формула AIDA вже давно використовується для визначення послідовності психологічних ефектів, які можуть призвести до бажаної покупки, де А - увага, І - інтерес, D - бажання, А - активність. Кожен із цих етапів психологічного впливу реклами на споживача вимагає певних методів та способів впливу на нього.

Реклама, яка маніпулює з підсвідомістю, впливає на суму грошей, яку людина готова витратити на товар. Двоє вчених провели експеримент, учасникам експерименту на частку секунди було показано образ усміхнених або похмурих людей, як результат подивившись на фотографії з усміхненими обличчями, учасники експерименту наливали більше напоїв і готові були заплатити за них вдвічі більше, ніж після розгляду фотографій із похмурими обличчями. Вчені назвали це явище "несвідомими емоціями", що означає найменшу зміну емоційного фону або настрою людини, що відбувається без видимих причин. Посмішка спонукає людей робити більше покупок, і ті менеджери бізнесу, які знають про це, вже на шляху.

Одним із важливих емоційних ефектів впливу реклами на людей є колір і форма рекламного повідомлення. Існує взаємозв'язок між кольором і природним сприйняттям людини.

Як показують психологічні дослідження, колір суттєво впливає на психоінтелектуальний стан людини. Кольори звертаються до почуттів, а не до людської логіки. Вони викликають психологічну реакцію, підкреслюють якість, настрої, почуття, створюють тепле або холодне середовище, відображають пори року, мають фізіологічні наслідки, позитивні чи негативні оптичні подразники тощо. За даними спеціальних досліджень, 80% кольору і світла "поглинаються" нервовою системою і лише 20% – зором.

У психології реклами існують певні закономірності сприйняття форми та кольору представниками різних культур, етнічних, соціальних та гендерних груп. Американці особливо асоціюють червоний з любов'ю, жовтий з достатком, синій з вірністю, білий символізує чистоту, мир, а чорний символізує важку ситуацію. Чим ближче до сходу, тим більше значення надається символіці кольорів. Тоді в Китаї червоний означає доброту і мужність, чорний - чесність, а білий - підлість, брехня тощо.[3]

В Україні червоний колір символізує високу активність, агресію, боротьбу; в Індії - життя. В Україні жовтий асоціюється із сонячним світлом та калібруванням, в Індії з пишністю.

Швейцарський психолог М. Люшер звернув увагу на проблему впливу кольору на сприйняття та психічний стан людини. Він експериментально довів, що певний колір викликає у людини певні емоції. Наприклад, жовто-червоні тони створюють відчуття схвильованості, збудження, активності. Сині, сірі квіткові тони, навпаки, діють заспокоїливо. Чорний або сірий означає вишуканість і культуру.

Встановлення та підтримка інтересу. Другим посиленням в універсальній формулі психологічного впливу реклами на споживачів є інтерес. У психології інтерес визначається як концентрація уваги, забарвлена позитивними емоціями. Інтерес також визначається як форма вираження пізнавальних потреб, що забезпечує орієнтацію особистості на розуміння цілей діяльності.

Відповідно існує прямиий інтерес, спричинений привабливістю самого об'єкта, і непрямиий, який є більш вираженим і виникає як засіб для досягнення певних цілей.

З огляду на цей детермінант психологічних характеристик інтересу, роль реклами полягає в тому, щоб довести споживачеві, що йому пропонують товар, за допомогою якого він може вирішити всі свої проблеми. Оскільки інтерес зазвичай пов'язаний з позитивними емоціями, його можна викликати розумним порівнянням, яке демонструє переваги рекламованого товару та його візуальні переваги. Якщо ми спеціально реалізуємо ці положення, ми можемо зробити висновок, що інтерес пов'язаний із незадоволеними потребами, і деякі з них мають бути реалізовані, а інші мають бути сформовані.

Формування бажання та мотивації - це інші елементи формули AIDA. У психології, бажання визначається як вираз потреби у досвіді, який став справжньою ідеєю здатності чимось володіти чи досягати. З іншого боку, бажання розуміються як форма людської діяльності, яка прагне задовольнити усвідомлену потребу певними засобами. Одночасно виникають засоби та можливі способи задоволення потреб. Тому головною мотивацією сильного бажання є емоційне забарвлення та усвідомлення потреби.

Якщо необхідна інформація відсутня, людина відчуває негативні емоції, від яких хоче позбутися. У цьому відношенні логічно розглядати бажання як стимул, заснований на усвідомленні своїх потреб, і як бажання позбутися негативних емоцій невдоволенням.

Соціальні стереотипи, зразки поведінки, ідеали, які загальновізанні в цьому суспільстві, також можуть зіграти важливу роль у формуванні бажання. Саме ці якості людської психіки дуже активно використовуються в рекламі, що стосується раціональної сфери свідомості, а також емоційних, особливо людських, почуттів.

Література:

1. Мудров А. Н. Основи реклами. - М., Економіст, 2005
2. Сиромятников Н. В. Психологія маркетингових досліджень і рекламної діяльності. - М., СГУ.2004.
3. Давьдов.Индекс. Livejournal.Електронний ресурс. Точка доступу: <https://davydov-index.livejournal.com/440687.html>

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

УДК 348.317

Адамів С.С.,

старший викладач кафедри екології

ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»

ВПЛИВ ВИРОБНИЧОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПІДВИЩЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ

Трудова діяльність завжди супроводжується більшими чи меншими інтенсивними психофізіологічними процесами, використанням і витрачанням енергетичних, гормональних, м'язових, психічних, інтелектуальних та інших ресурсів людини, що проявляється у зміні працездатності.

Говорячи про працездатність, виділяють загальну (потенційну, максимально можливу працездатність при мобілізації всіх резервів організму) і фактичну працездатність, рівень якої завжди нижчий. Фактична працездатність залежить від поточного рівня здоров'я, самопочуття людини, а також від типологічних властивостей нервової системи, індивідуальних особливостей функціонування психічних процесів (пам'яті, мислення, уваги, сприйняття), від оцінки людиною значущості та доцільності мобілізації певних ресурсів організму для виконання певної діяльності на заданому рівні надійності і протягом заданого часу за умови нормального відновлення витрачених організмом ресурсів.

В процесі виконання роботи людина проходить через різні фази працездатності. Фаза мобілізації характеризується передстартовим станом. При фазі вираховання можуть бути збої, помилки в роботі, організм реагує на певну величину навантаження з більшою силою, ніж це необхідно; поступово відбувається пристосування організму до найбільш економного, оптимального режиму виконання даної конкретної роботи.

Фаза оптимальної працездатності (або фаза компенсації) характеризується оптимальним, економічним режимом роботи організму і хорошими, стабільними результатами роботи, максимальною продуктивністю та ефективністю праці. Під час цієї фази нещасні випадки вкрай рідкісні і то з причини об'єктивних екстремальних факторів або неполадок обладнання. Потім, під час фази нестійкості компенсації або субкомпенсації, відбувається своєрідна перебудова організму: необхідний рівень роботи підтримується за рахунок ослаблення менш важливих функцій. Ефективність праці підтримується за рахунок додаткових фізіологічних процесів, менш вигідних генетично і функціонально. Наприклад, у серцево-судинній системі забезпечення необхідного кровопостачання органів здійснюється вже не за рахунок збільшення сили серцевих скорочень, а за рахунок зростання їх частоти. Перед закінченням роботи, при наявності досить сильного мотиву до діяльності, може спостерігатися також фаза «кінцевого пориву»[3,с.61].

При виході за межі фактичної працездатності, під час роботи в складних та екстремальних умовах, після фази нестійкої компенсації настає фаза декомпенсації, супроводжується прогресуючим зниженням продуктивності праці, появою помилок, вираженими вегетативними порушеннями: почастішанням дихання, пульсу, порушенням точності і координації рухів, відчуттям втоми. При продовженні роботи фаза декомпенсації може досить швидко перейти у фазу зриву (різке падіння продуктивності, аж до неможливості продовження роботи, різко виражена неадекватність реакцій організму, порушення діяльності внутрішніх органів, непритомність).

Таким чином, починаючи з фази субкомпенсації виникає специфічний стан стомлення. Розрізняють фізіологічне та психічне стомлення. Перше з них виражає насамперед вплив на нервову систему продуктів розкладання, вивільнюваних у результаті рухово-м'язової діяльності, а друге — стан перевантаження центральної нервової системи. Зазвичай явища психічного і фізіологічного стомлення взаємно переплітаються, причому психічне стомлення, тобто відчуття втоми, як правило, передє стомленню фізіологічному. Психічне стомлення проявляється в таких особливостях:

1) в області відчуттів стомлення проявляється у зниженні сприйняття людини, в результаті чого окремі подразники вона взагалі не сприймає, а інші сприймає лише з запізненням;

2) знижується здатність концентрувати увагу, свідомо її регулювати, в результаті людина відволікається від трудового процесу, робить помилки;

3) у стані стомлення особа менше здатна до запам'ятовування, важче також згадувати вже відомі речі, причому спогоди стають уривчастими і людина не може застосувати свої професійні знання в роботі в результаті тимчасового порушення пам'яті;

4) мислення втомленої людини стає уповільненим, неточним, воно в якійсь мірі втрачає свій критичний характер, гнучкість, широту, людина з трудом розуміє, не може прийняти правильне рішення;

5) в емоційній області під впливом стомлення виникає байдужість, нудьга, стан напруженості, можуть виникнути стан депресії або підвищеної роздратованості, настає емоційна нестійкість;

6) стомлення створює перешкоди для діяльності нервів, функцій, що забезпечують сенсомоторну координацію у результаті цього час реакції втомленої людини збільшується, а, отже, вона повільніше реагує на зовнішні впливи, одночасно втрачає спритність, координацію рухів, що призводить до помилок, нещасних випадків[4, с.436].

Як показують дослідження, явища стомлення в ранковій зміні інтенсивніше всього спостерігаються на четвертій, п'ятій годині роботи, а у вечірній і нічній змінах вже в самому початку зміни виникає подібний кульмінаційний момент стомлення, який в наступні години зменшується, в середині зміни виникає знову, а потім, після відносного зменшення, знову посилюється в останні години роботи. Для безпеки праці спостереження за періодичністю таких коливань має дуже важливе значення, так як саме в ці відрізки часу кульмінації стомлення відбувається більшість нещасних випадків. Стомлення проявляється також у фізіологічних відчуттях: біль у м'язах, головні болі, відчуття шуму або пульсації у скронях, відчуття нестачі повітря, тяжкість, біль у серці, слабкість, непритомність.

Після припинення роботи настає фаза відновлення фізіологічних і психологічних ресурсів організму, проте не завжди відновні процеси проходять нормально і швидко, після сильно вираженого стомлення внаслідок впливу екстремальних факторів організм не встигає відпочити, відновити сили за 6-8 годин нічного сну, часом потрібні дні, тижні для відновлення ресурсів організму. У разі неповного відновного періоду зберігаються залишкові явища стомлення, які можуть накопичуватися, призводити до хронічної перевтоми різного ступеня вираження. У стані перевтоми тривалість фази оптимальної працездатності різко скорочується або може бути відсутня повністю, і вся робота проходить у фазі декомпенсації.

Умови праці характеризуються системою факторів, що визначають працездатність людини, витрати, результати праці.

Ці фактори можна систематизувати за ознаками: зміст, сфера дії, ступінь впливу на організм працюючих.

За ознакою «вміст» виділяють фактори:

— виробничо-екологічні (температура повітря, його вологість, запиленість, загазованість, рівень шуму, вібрації, освітленості; нормальні умови праці: температура повітря +17° - +22°; вологість не більше 75%, швидкість до 0,3 м/сек.; рівень шуму 70-90 децибел, освітленість 100-300 люкс для поточних робіт і 1500-5700 люкс для високоточних робіт);

— організаційно-технічні фактори (зміст робочих рухів і технологічних операцій, форма, маса, відстань і швидкість переміщення вантажу, робоча поза, темп праці, ергономічні та естетичні умови праці);

— соціально-економічні фактори (форми взаємин у колективі, рівень зарплати, тривалість відпустки тощо).

Вплив умов праці на організм працюючих оцінюють за фізіологічними показниками: частота пульсу, максимальний і мінімальний тиск, хвилинний об'єм крові, ЕЕГ і т. д.).

За ступенем сумарного впливу на організм працюючих, тобто за ступенем важкості праці, розрізняють 6 груп умов праці:

1) комфортні, тобто створюють оптимальні фізичні, розумові, нервово-емоційні навантаження, забезпечують високу працездатність і продуктивність праці;

- 2) відповідні нормативам умов праці, тобто знаходяться в межах санітарних норм, стандартів безпеки і фізіологічних нормативів, не викликають відхилень у здоров'ї протягом всього трудового періоду життя;
- 3) несприятливі, що викликають підвищені навантаження і погіршують виробничі показники, фізіологічні функції людини до кінця роботи;
- 4) шкідливі, що призводять до значного зниження працездатності і підвищення захворюваності працюючих;
- 5) екстремальні, що викликають патологічний функціональний стан організму;
- 6) неприпустимі - порушення здоров'я, загроза життю.

Список використаних джерел

1. Конституція України.
2. Кодекс законів про працю України
3. Охорона праці та промислова безпека: Навч. посіб. / К.Н. Ткачук, В.В. Зацарний, Р.В. Сабарно, С.Ф. Каштанов, Л.О. Міпок, Л.Д. Третьякова, К.К. Ткачук, А.В. Чадок. За ред. К.Н. Ткачука – К.: 2009 – 344 с.
4. Охорона праці (Законодавство. Організація роботи): Навч. посіб. / За заг. ред. к.т.н., доц. І.П. Пістуна. – Львів: “Триада плюс”, 2010. – 648 с.
5. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці. Затверджено Головою Держгірпромнагляду 07.02.2008.

ФАРМАЦЕВТИЧНІ НАУКИ

*Молдोजонова Юлія Михайлівна,
Київський національний університет технологій та дизайну.
Науковий керівник – к. культ. Чернець М. О.*

HOW DOES THE PILL KNOW WHICH PART OF THE BODY NEEDS TREATMENT

We usually take pills to diagnose, treat, or prevent illness. Medicine come in lots of different forms and we take them in many different ways. But usually people do not understand how a painkiller knows what hurts a person. It is important to be aware of what happens to drugs in our body.

This article is aimed to inform and to find out how exactly drugs reach their destination, whether they really know what part of the body needs their help, and whether drugs should be abused.

First of all, it should be noted that a painkiller does not know what exactly hurts. Luckily, body has a system that is smart enough to get medicines exactly where they're needed. When person swallows a pill, it travels through the stomach and small intestine into the liver, which breaks it down and releases the remnants into the blood stream. Then circulates through the bloodstream until it reaches its target and does its work. Thus, part of the active substance reaches the site of action. Even though drugs travel in the blood throughout our body, each drug is designed to target certain protein molecules called receptors. The painkiller simply acts on the pain receptors without removing the very cause of the pain [4].

It should also be noted that not the entire dose of the drug enters the bloodstream, and even less - at the destination. The fraction of an administered drug that reaches the systemic circulation is called bioavailability. When local anesthesia is required, the drug is injected into the site of action, then the bioavailability will be 100%. Also when it needed to deliver the active substance directly to the site of action, passing the stomach and blood circulation, can be used suppositories, patches, ointments, drops, nasal spray and so on [1].

Another important factor that affects how the drug reaches its destination when taken orally. Medication time is valuable information to consider when counseling patients and is a typical patient request, especially when filling out a prescription for the first time. Here is an example that will explain why this is important: drugs that are supposed to work in the rectum are taken on an empty stomach, because in the morning the stomach is still asleep, so it will not absorb drugs, but will pass them on, directly to the destination [2].

Excipients in the composition of the drug also have an effect due to their physical properties. Although excipients were once considered "inactive" ingredients, it is now clear that they can sometimes be "a key factor in

determining the effectiveness of a dosage form"; namely, it depends on them at what stage of the gastrointestinal tract the active substance will begin to dissolve and be absorbed. When needed, the tablet can be absorbed before it enters the stomach, so it will get to the site faster [3].

Thus, having analyzed the main factors that affect how and how quickly drugs get to the place that needs treatment, conclusions can be drawn: drugs should not be abused because they affect the whole body, and cause the greatest damage to the liver, which carries out their metabolism.

REFERENCES

1. Heaney, Robert P. (2001). "Factors Influencing the Measurement of Bioavailability, Taking Calcium as a Model". The Journal of Nutrition.
2. Lemmer B., Bruguierolle B. Хронофармакокінетика - чи є вони клінічно значущими? Клін. Фармакокінет. 1994.
3. Mills S (April 2007). Excipients (Microsoft PowerPoint). Training Workshop on Pharmaceutical Development with focus on Paediatric Formulations.
4. Ryan Stewart for The Oklahoman. NewsOK: Oklahoma City News, Sports, Weather & Entertainment. Published: Tue, July 25, 2017.

*Оришук Єва Сергіївна,
Київський національний університет технологій та дизайну.
Науковий керівник – к. культ. Чернець М. О.*

THE POWER OF DRUG COLOR

Nowadays, there are many different tablets on the pharmaceutical market. They can be of various shapes and sizes. The color of the tablets may affect the effectiveness of the pills. It seems unlikely, but studies found that the color of a drug influences people's perception about a medication and treatment even before they start taking them. Color also helps the consumer distinguish prescription and non-prescription medications from other tablets or capsules.

Back in history, we can see how much the pills have changed. The earliest pill appeared in ancient Egypt as a little round ball containing medicinal ingredients mixed with clay or bread. Until the middle of the 20th century pills were round and white. Color was almost non-existent. Today, the world has changed thanks to advances in technology. The color transformation started in the 60s when the new technology of «softgel» capsules made colorful medications possible for the first time. Shiny primary colors such as cherry red, lime green and tangy yellow arrived first. Continuous advancements in technology consistently bring new and colorful coating products to market [1].

It was proven that differences in the color of prescribed medication affect whether a patient will stop taking a drug. Scientists reported that patients who take generic drugs that differ in color are 50 % are more likely to stop the intake of the drug, producing possible negative reactions.

Researchers from Brigham and Women's Hospital in Boston studied the pill taking habits of more than 10 000 patients who had been hospitalized after a heart attack. The study found that when patients went for a refill and the color or shape of their generic pills changed, the odds that they would stop taking the drug or not refill the prescription increased dramatically: 34 % for a change in pill color and 66 % for a change in shape. That could lead to numerous unnecessary complications, deaths and an overall increase in health-care costs [2]. Another study of how the color of the pill affects the choice of the patient was carried out by scientists from the University of Bombay. It turned out that red and pink tablets are preferred over other colors. To give an illustration here are the results: 14 % of people think that pink tablets taste sweet as opposed to red, while yellow tablets are perceived as salty, regardless of the actual composition of the drug, 11 % of people found the white or blue pills bitter, and 10 % said the orange pills were sour. Middle-aged people and mainly women were 2 times more likely to prefer red pills [3].

It is worth noting that color can enhance the placebo effect. One study showed that red, yellow, and orange are associated with a stimulant effect, blue and green are related to a tranquilizing effect, colorless or white pills are subconsciously associated with pain relievers and may actually trigger an induced pain relief. By contrast, there is the possibility that the color of a pill can create the opposite of the placebo effect. A change in the color of the pill deprives patients of their expectations of efficacy and may potentially have the opposite effect: a belief that the newly substituted pill will be less effective than the previous dose.

Another key point to remember is that color has more practical role in drug manufacturing. Color, together with shape, also aids drug recognition. This ensures that drugs aren't mixed up during production or packaging. And color's role in drug recognition is equally important at the patient level, preventing accidental overdose by helping patients on multiple drugs to recognize each one. This is most relevant to the elderly, who are often on multiple drugs and may be dealing with complications from eyesight degeneration or dementia. It's also a bonus to healthcare workers, who have to give out lots of different drugs in a short space of time.

All things considered, it seems reasonable to assume that color does indeed matter, due to the fact that 80% of visual information is related to color and this is especially true for pharmaceutical products. Color subconsciously and overtly communicates information and provides many other operational benefits. The role of color here shouldn't be taken lightly.

REFERENCES

1. Morton J. The Color of Medications. Available at: <https://www.colormatters.com/color-symbolism/the-color-of-medications>
2. Brady D. If color or shape of generic pills changes, patients may stop taking them. Available at: https://www.washingtonpost.com/national/health-science/if-color-or-shape-changes-patients-more-likely-to-stop-taking-much-needed-drugs/2014/07/14/60e687f4-0b8c-11e4-8341-b8072b1e7348_story.html
3. Inderscience Publishers. Color and shape of pills affects how patients feel about their medication. Available at: <https://www.sciencedaily.com/releases/2010/11/101115110959.htm>

*Прибасна Олена Олександрівна,
викладач фармакогнозії
Самбірського фахового медичного коледжу*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАРМАКОГНОЗІЇ

Професійна освіта в умовах ринку має бути мобільною, готовою до змін, які вимагаються часом. Вимогами сучасності є спеціаліст з ґрунтовною фаховою підготовкою, готовий до роботи у ринкових умовах праці та до гострої конкуренції, комунікабельний, з активною життєвою позицією, здатний ефективно працювати на рівні світових та європейських стандартів, готовий до інноваційних підходів та нестандартних рішень. Крім того, сучасний фахівець в умовах динамічного ринку повинен займатися постійним оновленням своїх знань та вмінь, тому що обсяг отриманих знань під час навчання завжди буде малим для професійної компетенції протягом життя.

На сучасному етапі розвитку України актуальним є питання професіоналізму у всіх галузях суспільного життя. Професія фармацевта вимагає високої професійної самосвідомості, дисципліни, толерантності, акуратності та відповідальності при виконанні своїх обов'язків, оскільки пов'язана із збереженням здоров'я людей.

Актуальним є компетентнісний підхід у підготовці спеціаліста фармацевтичної галузі, що полягає у формуванні і розвиненні у студента сукупності професійних якостей, які допомагають йому успішно адаптуватися в суспільстві.

Роль фармакогнозії, як науки про лікарські рослини, у формуванні професійних навичок і умінь майбутнього спеціаліста та його фармацевтичного мислення, визначається фактом, що засоби рослинного походження становлять більше третини усіх лікарських засобів, дозволених для медичного застосування в Україні. Це вимагає від майбутніх фармацевтів високої компетентності в галузі знань про лікарські засоби рослинного походження.

Студенти повинні володіти не лише теоретичними знаннями та умінями, але й використовувати їх для практичного вирішення завдань, що виникають у процесі професійної діяльності. А набути професійні навички та уміння можливо під час теоретичного і практичного навчання.

Формування професійної орієнтації забезпечується використанням такої системи: лекційні, практичні заняття, самостійна робота студентів, робота проблемних студентів, фармакогностична практика. Студенти залучаються до різних видів пізнавальної діяльності, пробують себе в процесі багатьох видів творчого пошуку.

Подібні види навчально-практичної діяльності дозволяють визначити інтереси, нахили, творчі здібності та можливості, урахування яких допомагає створювати необхідні умови для їх підтримки й розвитку.

З метою формування професійних якостей на практичних заняттях з фармакогнозії пропонуємо творчі завдання різних рівнів складності:

завдання, які розвивають допитливість і допомагають визначити невідповідність, формувати проблемні запитання;

На заняттях за темою: «Полісахариди» студентам пропонується неправильно складений ланцюжок: полісахариди – сировинні джерела

хімічна будова – якісні реакції – застосування в медицині. Необхідно створити логічний ланцюжок, який відповідає кожній з названих груп.

Завдання на розвиток аналітичних здібностей, уміння оригінально мислити, обґрунтовувати власні ідеї.

Як правило, студента ставимо у будь-яку нестандартну ситуацію. Він повинен описати свої дії, причому негайно. Після чого всі разом обговорюємо правильність вибору студента. Це дуже допомагає в розвитку аналітичних здібностей – допомагає аналізувати свої дії, навіть якщо ситуація ще не відбулася.

Для підвищення аналітичних здібностей студенти отримують і вирішують завдання, головоломки, ребуси, кросворди, вікторини, завдання, які сприяють формуванню незалежних власних суджень і обґрунтуванню власного вибору (наприклад, неможливість застосувати лікарську рослину липу як потогінний засіб людям похилого віку в зв'язку з тим, що вона згортає кров).

Окрім чергові практичні заняття, залікові заняття з тем, фармакогностичну практику ми проводимо на території ботанічного саду та фітогороду коледжу. Це допомагає студентам вдосконалити навички ідентифікації рослин, більш глибокому вивченню умов їх вирощування, контролюючи всі фази розвитку від насіння до насіння, окультурювати дикорослі й іноземні рослини, проводити ресурсознавчі роботи по визначенню запасів лікарської сировини.

Суспільству необхідні фахівці, які здатні приймати нестандартні рішення, діяти творчо і самостійно. Для вирішення цієї мети організована самостійна робота.

При розробці самостійної роботи ми враховуємо такі складові:

планування, що включає: зміст, завдання, методичні вказівки;

організація і керівництво: методичні рекомендації, інструкції, дидактичний матеріал, навчально-методичні посібники; контроль.

Зростаюче значення в підготовці майбутнього компетентного спеціаліста набуває науково-дослідницька та пошукова робота студентів, яка нині стає невід'ємною та важливою частиною їхньої пізнавальної діяльності.

До форми науково-дослідницької роботи належать: предметні гуртки, науково – теоретичні конференції тощо.

На заняттях з дисципліни "Фармакогнозія" використовуються мультимедійні презентації, застосування яких дає змогу об'єднати текст, звук, графічне зображення, відеозображення і допомагає наблизити слухачів до життя, активізувати їх увагу.

Щорічно в коледжі проводиться конкурс професійної майстерності студентів за спеціальністю "Фармація", що є змаганням з виявлення рівня професійної підготовки студентів-випускників із подальшого участю студента-переможця у Всеукраїнському конкурсі професійної майстерності студентів вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів І-ІІ рівнів акредитації за спеціальністю "Фармація" "PANACEA".

Вимогами сучасності є спеціаліст з ґрунтовною фаховою підготовкою, готовий до роботи у ринкових умовах праці та до гострої конкуренції, комунікабельний, з активною життєвою позицією, здатний ефективно працювати на рівні світових та європейських стандартів, готовий до інноваційних підходів та нестандартних рішень. Крім того, сучасний фахівець в умовах динамічного ринку повинен займатися постійним оновленням своїх знань та вмінь, тому що обсяг отриманих знань під час навчання завжди буде малим для професійного розвитку протягом життя.

Інтерес до знань, обраної професії та такої навчальної дисципліни як фармакогнозія, потрібно підтримувати та стимулювати.

Монотонність і одноманітність, відсутність швидкої зміни подій, яскравих вражень ніколи не виховає у студента високої професійної зацікавленості навіть до самої престижної професії.

З переосмисленням завдань сьогодення з'явилась потреба у перегляді підходів до освіти сучасного фахівця в галузі фармації. Вивчення фармакогнозії як профільної дисципліни є невід'ємною частиною

формування майбутнього спеціаліста. Критерієм якості підготовки є засвоєння практичних навичок з фармакогнозії, уміння і знань, передбачених програмою, що є родючим ґрунтом, на якому формується професійна компетентність студентів

Література:

1. Бобкова І.А. Фармакогнозія. Посібник для практичних занять: Навч. посібник / Бобкова І.А. – К.: Медицина, 2006. – 272 с.
2. Одинцова В.М. Особливості організації самостійної роботи студентів за кредитно-модульною системою при вивченні фармакогнозії / В.М. Одинцова, О.М. Денисенко // Запор. мед. журнал. – 2012. – №2 (71). – С. 128–129.
3. Організація навчального процесу на кафедрі фармакогнозії в контексті болонської декларації / В.С. Доля, В.І. Мозуль, В.В. Головкін [та ін.] // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис – 2011. – Т. II (27), № 3 (додаток 2). – С. 159–164.
4. Практикум по фармакогнозії: учеб. пособие для студ. вузов / В.Н. Ковалев, Н.В. Попова, В.С. Кисличенко [и др.]; под общ. ред. В. Н. Ковалева. – Х.: Изд-во НФаУ «Золотые страницы», 2003. – 512 с.
5. Програма навчальної дисципліни «Фармакогнозія» (для студентів вищого фармацевтичного навчального закладу та фармацевтичних факультетів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації спеціальність «Фармація»). – К.: МОЗ України.
6. Центральний методичний кабінет з вищої медичної освіти, 2011. – 36 с.
7. Солодовниченко Н.М. Лікарська рослинна сировина та фітопрепарати: посібник з фармакогнозії з основами біохімії лік. рослин / Солодовниченко Н.М., Журавльов М.С., Ковальов В.М. – Х.: Вид-во НФаУ «Золоті сторінки», 2001. – 408 с.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ

Хохла А.І.,

*канд. наук з фіз. вих і спорту, доцентка кафедри
фізичного виховання і спортивної медицини,*

Живоронко Ю.О.,

студентка II курсу медичного факультету.

Львівський національний медичний університет ім. Д. Галицького.

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

Актуальність. Закриття закладів вищої освіти через пандемію коронавірусу порушило освітній процес для 1 мільярда студентів у світі. Дистанційна форма навчання, часті локдауни, перехід суспільного життя з формату офлайн в онлайн призвели до дефіциту рухової активності, обмеження можливостей людей займатися спортом, що в свою чергу негативно вплинуло на стан здоров'я та фізичну форму, а особливо на показники фізичного розвитку студентської молоді.

Знання про основні закономірності росту та розвитку студентів є основоположними для ефективної організації раціонального змісту навчання. Адже фізичний розвиток студентів є одним із важливих інтегральних показників їхнього здоров'я, адаптації до факторів довкілля, умов проживання, навчання тощо і водночас – індикатором стану середовища життєдіяльності студента [5]. Саме тому, в сучасних умовах суспільних змін актуальним є вивчення особливостей фізичного розвитку студентської молоді.

Мета дослідження: аналіз показників фізичного розвитку студентської молоді, в умовах пандемії коронавірусу.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення, педагогічне спостереження, методи математичної статистики.

Організація дослідження. У дослідженні взяли участь 259 студентів 1 та 2 курсів медичного факультету ЛНМУ імені Данила Галицького, у тому числі яких 129-дівчата, 130-хлопці. Для визначення основних показників фізичного розвитку ми використали ростомір, сантиметрову стрічку та ваги.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз отриманих даних показав, що показники маси тіла як хлопців, так і дівчат коливалися в широкому діапазоні. Середній показник маси тіла у хлопців становив близько 80 кг, при цьому мінімальний показник – 59 кг, а максимальний – 93 кг відповідно. Варто зазначити, що отримані нами результати суттєво перевищують дані, одержані значною кількістю науковців [4–6, 8]. Це в свою чергу може свідчити з одного боку про фенотипові зміни організму, з урахуванням довжини тіла, з іншого – про надлишкову масу тіла, зумовлену дефіцитом рухової активності та іншими зовнішніми факторами. Адже показники маси тіла стабілізуються до 17–18 років. Все, що з масою тіла і довжиною тіла відбувається в більш старшому віці, пов'язане з особливостями життя людини.[3]

Така сама тенденція спостерігалася в результаті аналізу показників маси тіла студенток. Отримані дані коливались в широкому діапазоні: 49–85 кг, а середній показник – близько 63 кг. Отримані нами дані підтверджують дослідження Бейгул І. О. [1], проте значно перевищують отримані результати інших науковців, котрі займалися вивчення даного питання [4, 6–8 та ін.].

Для ґрунтовнішого аналізу ми вивчили ще один показник фізичного розвитку студентів, а саме довжину тіла. Довжина тіла студентів у середньому становила 180,3 см, що в середньому на 3–4 см більше, в порівнянні з результатами низки науковців, котрі вивчали це питання [1, 4, 7, 8]. При тому мінімальний показник довжини тіла становив 163 см, а максимальний–193 см.

В процесі дослідження довжини тіла студенток, ми визначили, що середній показник становив близько 169 см, при цьому мінімальне значення цього показника становило 159 см, а максимальне – 180 см. Що підтверджують дані літературних джерел [1,4,7,8].

Враховуючи вищенаведені показники фізичного розвитку студентської молоді, котрі як в чоловіків, так і в жінок є дещо вищими у порівнянні з даними, отриманими в дослідженнях інших науковців [4, 6–8 та ін.], можна припустити, що в процесі розвитку відбулись певні фенотипові зміни. Для підтвердження чи спростування даної гіпотези вважасмо доречним проаналізувати індекс маси тіла ІМТ (індекс Кетле), що дасть можливість з'ясувати ймовірність надлишкової маси тіла у студентів хлопців та дівчат в умовах пандемії коронавірусу.

Аналізуючи показники ІМТ студентів та співставляючи їх з рекомендаціями ВООЗ, можемо констатувати, що маса тіла близько 57% студентів відповідає нормі, а ІМТ 43% студентів перевищує 25, що свідчить про надлишкову масу тіла. Такі дані підтверджують результати досліджень П. Маринчука [4] та О. Сабірова [5], проте значно відрізняються від даних Казимова М. А.[8]. Варто також зазначити, що нами не виявлено студентів з дефіцитом маси тіла.

Серед студенток у 76% ІМТ відповідав нормі, 17% студенток мають надлишкову, а 7% - недостатню масу тіла. Отримані нами дані наближені до результатів, отриманих Казимовим М.А. [8].

Для підтримання належного рівня фізичного розвитку, окрім маси тіла, доцільно визначити й інші показники, які характеризують фізичний розвиток організму студентської молоді. Так про міру міцності організму певну інформацію несе окружність грудної клітки.

Окружність грудної клітки серед хлопців в середньому дорівнює 93,2 см. Це підтверджує дані низки науковців [4–6, 8].

В результаті аналізу отриманих даних ми з'ясували, що середній показник окружності грудної клітки студенток сягає 86,4 см., що підтверджує дані літератури [6 – 8]. Згідно розрахунків індексу Ерісмана, ми виявили, що серед хлопців є 20% з нормальною шириною грудної клітки і 80% з вузькогрудістю, що може свідчити про сутулість чи часті простудні захворювання з одного боку, та недостатнім розвитком в'язевої маси, з іншого. Особливо в умовах пандемії коронавірусу. Аналогічно меншість, а саме 38% студенток мають нормальну ширину грудної клітки, а решта 62% – низький розвиток грудної клітки. Ймовірно такі низькі показники ОГК можуть бути зумовлені й віком респондентів, адже згідно даних Гриньків М. Я. [2], активний ріст грудної клітки остаточно завершується в 20 років. Проте не варто відкидати і зовнішніх факторів.

Висновки.

1. Фізичний розвиток студентів є одним із важливих інтегральних показників їхнього здоров'я, адаптації до факторів довкілля, умов проживання, навчання тощо.

2. Встановлено середні показники фізичного розвитку студентської молоді. В середня маса тіла студентів склала 80 кг, а студенток – 63кг. Середні показники довжини тіла у студентів - 180,3 см та 159 см у студенток відповідно.

3. Отримані данні щодо фізичного розвитку студентської молоді є значно вищими у порівнянні з результатами інших науковців. Це може свідчити, з одного боку про фенотипові зміни організму, з

урахуванням довжини тіла, з іншого – про надлишкову масу тіла, зумовлену дефіцитом рухової активності та іншими зовнішніми факторами.

4. Надлишкову масу тіла виявлено у 47% студентів та 17% студенток, в той час у 57% студентів та 76% у студенток маса тіла відповідає нормі.

5. Встановлено, що у 80% студентів та 38% студенток присутня вузькогрудість, що може свідчити про сутулість чи часті простудні захворювання з одного боку, та недостатнім розвитком м'язової маси, з іншого.

Література.

1.Бейгул І. О. Динаміка показників фізичного розвитку та психоемоційного стану студенток волейболісток / І. О. Бейгул, В. М. Тонконог, О. М. Шишкіна // Молодий вчений. - 2017. - № 3.1. - С. 37-40.

2.Гриньків М. Я. Спортивна морфологія (з основами вікової морфології) : навч. посіб. / М. Я. Гриньків, Л.С. Вовканич, Ф. В. Музика. – Львів, 2015. – 304 с.

3.Маржина О. О. Педагогічні умови формування мотивації до занять фізичною культурою у студентів медичних ВНЗ / О. О. Маржина // Науковий часопис [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). - 2016. - Вип. 7. - С. 37-41

4.Маринчук П. І. Оцінка фізичного розвитку та функціонального стану серцево-судинної системи студентів музичних спеціальностей / П. І. Маринчук // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2018. - Вип. 152(2). - С. 111-114

5.Сабіров О. Стан фізичного розвитку студентів вищих навчальних закладів / О. Сабіров, В. Пантік, Г. Гац // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. - 2016. - № 3. - С. 60-65

6.Хохла А. Аналіз показників фізичного розвитку студентської молоді / А. Хохла, О. Карлюк, О. Базилевич // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. - 2015. - № 3. - С. 191-194.

7.Grygus I. M., Petruk L. A. Оцінка показників фізичного розвитку та функціонального стану студенток спеціальної медичної групи = Assessment of indices of physical development and functional status of female students of a special medical group. Journal of Education, Health and Sport. 2015;5(10):158-169. ISSN 2391-8306

8.Kazimov M.A., Aliyeva R.K., Kazimova V. M. Evaluation of physical development and nutrition of medical students. The Siberian Journal of Clinical and Experimental Medicine. 2018; 33 (2): 90–96.

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Маковишин В.І.,

*к.ф.-м.н. заступник декана факультету
підготовки іноземних громадян ІФНМУ,*

Криницький О.С.,

*к.т.н., доцент кафедри метрології
та інформаційно-виміральної техніки ІФНТУНГ.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В СВІТІ

В останній час перед українськими та світовими науковцями постає завдання пошуку нових напрямків світових наукових досліджень та пошук технологій для створення відновлювальних джерел енергії з високим коефіцієнтом корисної дії, створення ефективних енергозберігаючих джерел енергії, використання теплових відходів, автономних джерел енергії, тощо. Для вирішення цієї проблеми перспективними є дослідження, пов'язані із прямим перетворенням теплової енергії в електричну.

Серед термоелектричних матеріалів, що вже використовуються для виготовлення термоелектричних генераторів, слід відзначити новий клас сполук $Ag_xPb_mSb_{2-x}Te_{m+2}$ (LAST).

Термоелектричні генератори виготовлялися у вигляді тонких плівок одержаних методом відкритого випаровування у вакуумі на свіжих сколах в напрямку (0001) слюди-мусковіт марки СТА, а також на ситалових підкладках. Топологію поверхні досліджували атомно-силовою мікроскопією (АСМ).

Структуру конденсатів визначали методами X-променевої дифрактометрії, топографії. Електричні параметри вимірювали компенсаційними методами.

Дослідження термоелектричних властивостей твердих розчинів $\text{Ag}_x\text{Pb}_m\text{Sb}_{2-x}\text{Te}_{m+2}$ вказують на те, що самим оптимальними значеннями для m є «18» [1,2]. В межах температур (300-800) К питома електропровідність зменшується від ≈ 1800 (Ом см) $^{-1}$ до ≈ 200 (Ом см) $^{-1}$. Коефіцієнт Зеебека при цьому зростає від ≈ 120 мкВ/К до ≈ 380 мкВ/К, що є досить значним показником. Коефіцієнт теплопровідності у цьому температурному діапазоні зменшується від $\approx 2,1$ Вт/(м К) до $\approx 1,0$ Вт/(м К). Вище згадані величини основних термоелектричних параметрів забезпечують отримання безрозмірної термоелектричної добротності $ZT > 2$.

Дослідження показали різний тип провідності одержаних зразків: $\text{Pb}_{14}\text{Sn}_4\text{Ag}_2\text{Te}_{20}$ і $\text{Pb}_{16}\text{Sn}_2\text{Ag}_2\text{Te}_{20}$ – р-тип, $\text{Pb}_{18}\text{Ag}_2\text{Te}_{20}$ – n-тип. Домішка срібла у плюмбум телуриді проявляє слабку акцепторну дію [3]. І при великій концентрації срібла не відбувається переходу в р-тип провідності через погану розчинність срібла. Для зразків $\text{Pb}_{18}\text{Ag}_2\text{Te}_{20}$ електропровідність є меншою в порівнянні з півками інших складів і приблизно рівна $\sigma \sim 125$ Ом $^{-1}\text{см}^{-1}$, але переходу в р-тип не відбувається. При введенні стануму (Sn) отримуємо р-тип провідності. При зростанні вмісту домішки стануму, концентрація носіїв струму зростає.

Величина термоелектричної потужності $S^2\sigma$ збільшується зі зменшенням товщини півки.

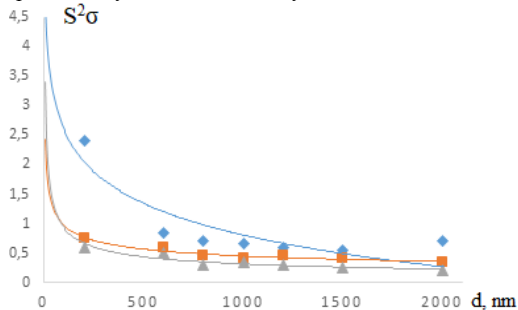

Рис. 1 Залежність питомої термоелектричної потужності $S^2\sigma$ від товщини півки :

◆, 1 – $\text{Pb}_{14}\text{Sn}_4\text{Ag}_2\text{Te}_{20}$; ■, 2 – $\text{Pb}_{16}\text{Sn}_2\text{Ag}_2\text{Te}_{20}$; ▲, 3 – $\text{Pb}_{18}\text{Ag}_2\text{Te}_{20}$ на підкладках слода-мусковіт.

Точки – експеримент, суцільні лінії – розрахунок згідно моделі Петрица .

Важливо відзначити, що концентрація електронів приповерхневого шару n_s на порядок менша за об'ємну для зразків на основі сполук $\text{Pb}_{18}\text{Ag}_2\text{Te}_{20}$. Але концентрація дірок приповерхневого шару p_s на порядок більша за об'ємну для зразків сполук $\text{Pb}_{14}\text{Sn}_4\text{Ag}_2\text{Te}_{20}$ та $\text{Pb}_{16}\text{Sn}_2\text{Ag}_2\text{Te}_{20}$. Що можна пояснити адсорбційними процесами кисню вільною поверхнею конденсатів.

Отже, підсумовуючи результати експерименту та аналіз процесів на поверхні тонкої півки, можна стверджувати що досліджувані тонкі півки володіють кращими термоелектричними параметрами чим об'ємні зразками аналогічних хімічних складів, особливо при товщинах $d < 500$ нм. А саме, зразки на основі сполук $\text{Pb}_{14}\text{Sn}_4\text{Ag}_2\text{Te}_{20}$ мають найвищі значення питомої термоелектричної добротності у порівнянні із складами інших досліджуваних зразків і можуть мати практичне використання для створення тонко півкових генераторів джерел відновлюваної електричної енергії.

1. Hsu K. F., Loo S., Guo F., Chen W., Dycck J. S., Uher C., Hogan T., Polychroniadis E. K., Kanatzidis M. G.. Cubic AgPbmSbTe_{2-m} : Bulk Thermoelectric Materials with High Figure of Merit // Science vol 303, 6, pp. 818-121, February 2004.

2. Sootsman J., Pcionek R., Kong H., Uher C., Kanatzidis M.G.. Nanostructuring and its Influence on the Thermoelectric Properties of the $\text{AgSbTe}_2\text{-SnTe}$ Quaternary System. *Mater. Res. Soc. Symp. Proc.* 886, 0886-F08-05 (2005). DOI: <https://doi.org/10.1557/PROC-0886-F05-08>

3. Лоп'яно М.А., Мудрий С.І., Оптанасюк С.В., Семко Т.О., Люба Т.С., Матеїк Г.Д., Горічок І.В., Яворський Я.С. Термоелектричні властивості легованого сріблом плюмбум телуриду. Фізика і хімія твердого тіла, Т. 17, № 2. С. 188-192. 2016.

INNOVATIVE PHRASEOLOGY OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE FIELD OF ECONOMICS AND BUSINESS FEATURES OF ITS TRANSLATION

One of the most important features of the development of modern English is the widespread use of figurative phraseology and idiomatic vocabulary. This is due to the fact that phraseological units give texts a journalistic style of expressiveness and have a significant emotional impact on the reader. This is also facilitated by the evaluative and stylistic components of phraseological units. Phraseologisms are not only one of the inexhaustible sources of enhancing expressiveness.

The main reason for the rapid increase in interest in phraseology is the present-day use of text corpora as the principal data-source for language analysis. Phraseology is the ideal point of contact between a corpus and a description, because it accepts surface phenomena, and this, initially, is what a corpus provides, no preprocessing is required, no abstractions, no information such as parts of speech added. This is made possible because corpora, especially large corpora, open up new lines of argument, based heavily on the perception of stretches of text as repeated events, and being able to compute frequencies and use statistical measures [3, p. 15].

Phraseology is a dynamic area, which is growing very quickly and because of appearing new words. They enrich our perception of the surrounding reality, significantly replenish the vocabulary of the language. Their characteristic feature is that they actively participate in the formation of their own attitude to the events or topic under consideration. In many cases, the presence of the author in the text is well felt, his intention to influence the reader, to make him empathize, to accept one or another point of view. People use phraseology units to express a person's emotional state (anxiety, anger, joy, fear, doubt, surprise, etc.), to reveal his character traits [1].

Phraseology has been a neglected area of language description, at least in Western traditions of scholarship, for a long time. Among several possible reasons, we would like to mention two. One is that phraseology does not make a sharp division between grammar and lexis/semantics. It takes a holistic view, starting with phrases taken directly from text; since there is not a strong tradition of description of this kind, it allows, even encourages, a wide range of approaches, as the papers which follow testify. But there is a penalty for adopting a holistic strategy; there is no place for phraseology in the traditional apparatus of language analysis, so it is often just ignored.

Secondly, phraseology, in sharp contrast to most grammars, priorities syntagmatic patterns over paradigmatic ones. Most grammars are paradigmatic, in that they see textual items as the realization of choices; all the alternatives are rejected, but because they are set out as alternatives in the grammar, their absence defines the one chosen precisely [3, p.16].

Phraseologies are not only one of the inexhaustible sources of enhancing expressiveness. They enrich our perception of the surrounding reality, significantly replenish the vocabulary of the language. Their characteristic feature is that they actively participate in the formation of their own attitude to the events or topic under consideration. As consequence, formation of new words became the leading tendency. This process affected at the essence of definition phraseology. Some scientists understand phraseology is like the way, type in which language is used, especially in the choice of words and expressions. Such definition looks phraseology is like a part of lexicology.

Another researchers study phraseology deeply and thoroughly, they try to explain its sense. Phraseology is if something is expressed using a particular type of phraseology, it is expressed in words and expressions of that type [2].

The other specialists study the definition of phraseology taking into account two approaches British and American phraseology.

In British English phraseology is the manner in which words or phrases are used; a set of phrases used by a particular group of people.

In American English phraseology is choice and pattern of words; way of speaking or writing; diction [2].

In my opinion the definition of phraseology in British English uses theoretical approach and in American English it is more practical approach.

In linguistics, phraseology is the study of set or fixed expressions, such as idioms, phrasal verbs, and other types of multi-word lexical units (often collectively referred to as *phrasemes*), in which the component parts of the expression take on a meaning more specific than or otherwise not predictable from the sum of their meanings when used independently. For example, 'Dutch auction' is composed of the words *Dutch* 'of or pertaining to the Netherlands' and *auction* 'a public sale in which goods are sold to the highest bidder', but its meaning is not 'a sale in the Netherlands where goods are sold to the highest bidder'. Instead, the phrase has a conventionalized meaning referring to any auction where, instead of rising, the prices fall. As conclusion, phraseology is a set of phrases used by a particular group of people.

As a very quick developing world language is a dynamic system that produces new innovative phraseology, which are a colorful part of English language. Its creating has a highly affect of language fluency, but they are quite difficult to learn. Considering the large number of English phraseology, it is very important to study innovative phraseology.

In our view innovative phraseology is a set of innovative phrases used by a particular group of people. It creates enough work for interpreters.

When translating innovative phraseology, like any phrases, it is necessary to take into account the stylistic features and grammatical structure of the language in which the original text was written.

In particular, in the process of translating new innovative phraseology, there are often slang words, neologisms, and grammatical constructions that dictate the way of translating of the phrase. The new text should not just merge, it should preserve the transparency and lightness of the original. The recipient needs the essence of the text without losing meaning, key points, ideas. Recreation of sense is not complete without translation transformations, which can be used when translating new phraseology. It is possible to distinguish 4 main types of transformations used in the translation process: permutations; replacements; additions; omissions.

When translating the new phraseology, a professional translator must convey stylistic devices, which in turn convey the mood and thoughts of the author, while better preserving the formal and semantically component of the original text. It is desirable for the translator not only to know the language of the source text but also to have at least minimal musical knowledge.

Translation of new innovative phraseology in area of economic and business is now more and more common and requires using translation transformations. The main task of translator is to preserve the original meaning of the new innovative phraseology author. There are some examples of new innovative phraseology in area of economic and business.

Brand-name dropping attempts to impress people, often emphasizing branded goods that have (about the person) buyer blur a sense of embarrassment and at the same time admiration for the possibility of a wide choice for the buyer (especially about real estate).

Brand slut consumer who does not give preference to a particular brand of goods.

Career coach is a mentor who helps to develop a future career strategy.

The translation of the new phraseology can be considered one of the novelties in the field of literary translation, and, moreover, the novelties in massive demand.

Phraseology has been a neglected area of language description, at least in Western traditions of scholarship, for a long time. But in modern world new words constantly appear that is associated with technical progress. The new innovative phraseology belong the leading tendency of creation words nowadays. Scientists understand it as a set or fixed expressions, such as idioms, phrasal verbs, and other types of multi-word lexical units, in which the component parts of the expression take on a meaning more specific than or otherwise not predictable from the sum of their meanings when used independently.

It causes the problem in work of interpreter. The great variety of new phraseology requires special knowledge and skills in different areas. In the studied translations, we found the following transformations of new phraseology: permutations; replacements of word forms, parts of speech, sentence members, syntactic replacements in a complex sentence; concretization; generalization; antonymic translation; compensation; additions; omissions.

Contemporary new phraseology covers many areas, including technological achievements. And therefore, a translator always faces a difficult job, not only to translate the text but also not to lose the essence, humor, or depth contained in the song.

Therefore, the translation of the text should be as close as possible to the original, without the stylistic liberties of the author during work, in order to preserve the ability of the recipient to understand and draw his own conclusions about the composition.

In my opinion, literary translation is an art that only artists of the word can do, relying mainly on aesthetic criteria in translation. The artistic style itself presents many difficulties due to the use of a large number of tropes and stylistic devices.

Thus, according to the results of the work, the future word formation is connected with new phraseology and it demands special skills and knowledge in profession of interpreter.

Literature:

1. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-danish/> (дата звернення: 15.11.2017).

2. Collins dictionary URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/phraseology> (дата звернення: 15.11.2017).

3. Granger S., Meunier F. *Phraseology: an interdisciplinary perspective*. Amsterdam, Philadelphia, John Benjamin Publishing, 2008. 422 p.

Вирвихост М.О.,

*студентка факультету української й іноземної
філології та мистецтвознавства*

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ДАЛЕКТИЗМИ В РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

Українська літературна мова постійно перебуває у взаємодії з народними говорами, що виявляється на різних структурних рівнях: фонетичному, лексичному, синтаксичному, морфологічному.

Традиція вживання діалектизмів у літературних творах досить давня, але польські говори майже не були відображені в художній літературі упродовж XIX – першої половини XX століть, лише в кінці 80-х років XX століття зростає зацікавлення письменників північноукраїнськими говірками. У романі «Століття Якова» волинський прозаїк В. Лис запропонував новітній варіант «олітературнення» польської говірки [2].

В. Лис використовує у романі чимало морфологічних особливостей волинсько-польських говірок:

1) Іменники I відміни жіночого роду у місцевому відмінку однини та іменники жіночого роду III відміни у формі родового та місцевого відмінків мають закінчення – *и*: «*Ліолькина мати, потемніло, хоч у хати й так темно, як у ступи*» [1, с. 175]; «*Ну, таточку, казали в сільраді...*» [1, с. 229]; «*Та ни до смерти, то ігрища такі*» [1, с. 230]; «*І навіть на сповіди не признався*» [1, с. 231]. В називному відмінку однини іменників середнього роду збережені давні закінчення м'якої групи: «*Як весілля з хати виходило...*» [1, с. 34]; «*А мо', й на столітте*» [1, с. 183].

2) Використання повної нестягненої форми порядкового числівника жіночого роду: другії. Наприклад: «*І не несете, ще понесете, як не ви-те, то другії*» [1, с. 197].

3) Займенники I особи множини представлено варіантами: *ме* та *ме*. Наприклад: «*Бач, не рівня ме їм...*» [1, с. 23]; «*Ме сусіди, то й вони дружать*» [1, с. 21]. Наявні численні нестягнені форми займенників Н. в. та Зн. в. жіночого та середнього родів: «*Пропаде тая дівка*» [1, с. 52]; «*Яків похнюпвся, коли повивальниця Герасимиха сюю новину повідала...*» [1, с. 150].

4) Архаїчні форми займенникових прислівників: «*Вибачайте, що вам не сказав, бо Зося, когди руку її просив, не дала ще згоди...*» [1, с. 111].

5) Наявні заперечна частка *не*, підсилювальна частка *навіть*, порівняльні сполучники *геньби*, *нав би*: «*Не, голова не крутилася*» [1, с. 55]; «*Навіть витяг далі тіло...*» [1, с. 182]; «*...ї серце стискалося так, геньби у нього хтось лежата захпнув*» [1, с. 150].

Діалектна лексика роману В. Лиса «Століття Якова» може бути систематизована у вигляді тематичних груп.

Назви на позначення частин одягу та аксесуарів. Наприклад, маринарка – верхній чоловічий і жіночий одяг схожий на свитку: «*...зодягнута в чорну сідницю і жіночу маринарку*» [1, с. 210]; майтечки – жіноча спідня білизна: «*Ні документів, ні речей при цій прибуді-наркоті не було. Тільки старе, геть вибруднене платтячко, а під ним, вовечивод, давно не міяні майтечки, трусики, як тшперка кажуть*» [1, с. 18]; чамойдан – валіза: «*Чамойдани були доволі важкими...*» [1, с. 54]; шальоха – велика хустка з китицями: «*А тоді вже сказала — нащо пані така добра, нащо, то ж вельми дорога шальоха...*» [1, с. 109].

Назви на позначення страв, продуктів та напоїв. Наприклад, баланда – борщ з лободи або несмачна страва: «*Баланда двічі на день*» [1, с. 98]; лагодзінки – солодоші: «*Пані — молоденька жінка — наказала, що купувати: мнєсо, ковбаски, всілякі там лагодзінки*» [1, с. 68]; тук – жир із смаженого сала, шкварка – шматок печеного сала: «*Їжею були кисле й свіжовидоєне молоко (в кого були корови), зрідка шкварки, себто печене сало, хліб, вмочений у тук*» [1, с. 128].

Назви на позначення професій, людини за родом діяльності. Наприклад, дохтурка – лікарка: «*Дохтурка подивилася ще раз на примару, на Якова*» [1, с. 118]; шорник – лимар: «*...он тамо, на тій вулиці шорник живе...*» [1, с. 77].

Назви на позначення меблів, кухонного начиння та побутового приладдя. Наприклад, куфер – скриня для одягу: «*Свої пошиті одежини берегла у куфері*» [1, с. 130]; люстро – дзеркало: «*Наче втікаючи од думок, він став вдивлятися в люстро*» [1, с. 52]; банячок – чавунний горщик будь-якої місткості: «*...Зося зайшла і, наче нічого й не було, поставила на стіл банячок з борцем*» [1, с. 139].

Назви на позначення рослин. Наприклад, бульба – картопля: «*Ну, а далі звична круговерть, вже не смерті, а життя: оранка, сімба, садіння бульби, полоття й косовиця...*» [1, с. 145]; дичка – дика яблуня: «*Поміж ними, правда, молодії, з коренів та насіння вирости, али вже дички*» [1, с. 84]; к'яти – квітка: «*Щоденно йшла на лужок, приносила звідти квіти (к'яти, як казали в їхньому селі ще на польській манір) і ставила в банку*» [1, с. 44].

Назви на позначення зброї та спорядження. Наприклад, гвер – рушниця: «*Вже й до колиски підійшли, гвера наставили*» [1, с. 202]; самопал – гнотова рушниця: «*Тоді за самопала шарпнув*» [1, с. 68].

Назви на позначення органів і частин тіла. Наприклад, льохкі – легені: «*Той смалив тютюн, як холеру, нажив болячку в льохких*» [1, с. 324].

Назви на позначення стану людини. Наприклад, полотніти – ставати блідим, як полотно: «*Вона, очевидно, пополотніла,...*» [1, с.64]; мулько – ніяково: «*Коханне... — вимовив так, що аж самому мулько стало*» [1, с. 30].

Отже, В. Лис у романі «Століття Якова» використав чимало фонетичних, лексичних, морфологічних діалектизмів для відтворення регіонального колориту, мовної характеристики персонажів та посилення експресії тексту.

Література:

1. Лис В. С. Століття Якова /передм. О. Забужко. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 240 с.
2. Яворський А. Ю. Актуалізація поліських говорів у сучасному художньому тексті : автореф. канд. філол. наук: 10.02.01. Луцьк, 2015. 20 с.

**Колісниченко Т.В.,
Коропатницька Т.П.,**

*к.філол.н., асист. кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів,
к.філол.н., доц. кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів.*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ АНГЛОМОВНОГО ТУРИСТИЧНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ

Характерною особливістю будь-якого комунікативного акту є вплив учасників комунікації один на одного, за умови володіння ними «єдиною системою кодифікації і декодифікації» [2, с. 39], тобто коли адресант та адресат залучені до однієї когнітивної системи.

Туристичний рекламний дискурс (ТРД) з його антропоцентричною спрямованістю зумовлює націлення інформативності дискурсу на адресата з позиції адресанта. У ТРД адресант виступає комунікативним лідером, проте головна роль належить адресату, оскільки саме від реципієнта залежить правильна інтерпретація повідомлення та вигідна адресантові посткомунікативна реакція адресата.

Комунікативні стратегії туристичного рекламного дискурсу залучають комунікативні інтенції, які конкретизують основні цілі залучених сторін та досягнення поставлених цілей учасників комунікації. У ТРД інформація ретельно фрагментується адресантом і увага реципієнта акцентується виключно на визначні місця та місця варті уваги. С. Crawshaw та J. Утгу у своїй праці «Tourism and the photographic eye» зазначають, що професійні тревел-агенції моделюють необхідність вибору туристичного об'єкту шляхом зміни форми та структурних елементів оточення для відображення необхідної «ментальної» картинки [4, с. 189]. Основне, що «продають» туристам це «вид», «приємні краєвиди», «правильні та романтизовані» умови [7, с. 8] в рекламних брошурах. Поєднання краси і бажаного виду туристичного об'єкту завжди підсилюються комунікативними стратегіями.

У відповідності до комунікативної стратегії в комунікативному аспекті виділяються репрезентативний, ілюкутивний та перлюкутивний аспекти. Репрезентативний аспект направлено на адекватне сприйняття адресатом пропозиції; ілюкутивний – донести до адресата зміст повідомлення; перлюкутивний аспект вимагає довіри від реципієнта та відповідних, необхідних для адресанта, покомунікативних дій адресата [1, с. 131].

Споживача готовність до «відвідування туристичних об'єктів» або «купівлі туристичних послуг» в основному залежить від реклами (її якості, мови тощо), тобто рекламний дискурс прямо впливає на результат у туристичному дискурсі.

Як зазначає Ф. Шнайдер, у процесі аналізу лексем туристичного рекламного дискурсу, не можна не помітити, що в них закодовано широкий спектр значень та можливих інтерпретацій. Декодування слів та їх значення суто індивідуальне [8, с. 10–16], тому туристичні агенції, пропонуючи свої послуги, намагаються вплинути на підсвідомість клієнтів для отримання, в подальшому, як фінансової вигоди, так і позитивного відгуку про роботу компанії, що, відповідно, і виступає безкоштовною рекламою, яка піднімає рейтинг компанії, тому адресанти використовують іпікатори для посилення вираження вражень, як наприклад: *outstanding service, we highly recommend, professionalism, safety, outstanding experience, creative, responsive*. Тобто, працює схема «комерційна реклама, яка породжує позитивно-марковану «народну» рекламу».

Д. Кім, І. Хванг і Д. Фесенмайер пропонують розглядати концептуальну модель ефектів реклами у сфері туризму через призму когнітивно-бехіоральної моделі [6, с. 45], яка включає три фактори: (1) усвідомлення потреби; (2) розуміння рекламованої продукції (у ТРД – це туристичний об'єкт); (3) запит інформації [6, с. 45].

1. *With a spectacular combination of coast and countryside, relics and ruins and contemporary culture, 1066 Country offers something for all. Battle is central to the action so take your pick from our wide range of accommodation then go out and explore.*

2. *Make time to visit the beautiful parkland and superb Elizabethan gardens surrounding Herstmonceux's moated 15th Century castle.*

Як бачимо з прикладів взятих з туристичного путівника “Battle”, такі словосполучення як *so take your pick, go out and explore, make time to visit* спрямовані на мотивацію потенційних клієнтів до посткомунікативних дій, тобто відвідування туристичного об'єкту, з боку ж адресата ці заклики проходять стадії усвідомлення потреби у «туристичній продукції», розуміння та сприйняття рекламованого туристичного об'єкту та поданої в ній інформації, та прийняття рішення.

Значної уваги слід звернути і на використання шрифту, як одного із засобів сугестії, які використовуються в туристичному рекламному дискурсі.

Explore
the Garden of England
www.kentattractions.co.uk

Зобр. 1

Small Town Big Events
SO VERY BATTLE!

Зобр. 2.

Маркований текст (виділення в основному тексті (напівжирний шрифт (зобр. 1); курсив; шрифт, який відрізняється від основного тощо (зобр. 2); кількох слів чи літер, які, якщо читати лише їх, мають свій смисл) одразу потрапляє на несвідомий рівень і стимулює необхідну реакцію реципієнтів (див. Доценко 2003; Любимов 2003; Присяжнюк 2008).

На сприйняття туристичного дискурсу в буклетах впливає здебільшого і «візуальний дискурс», тобто колаж, який Дж. Годд трактує як візуальний висновок різних елементів пропонованої подорожі [5, с. 22], подача якого інтенсифікується текстовими фрагментами, а мовленнєва інтенція як когнітивний конструкт має вольову настанову, планування впливу на адресата і подальшу взаємодію з ним, а також передбачення можливого результату взаємодії [3, с. 27].

Англомовний рекламний туристичний дискурс являє собою системну сукупність текстів, які є мотивованими, цілісними, змістовно-смысловими та емоційно-забарвленими та які за мовленнєвим впливом можна розділити на інформативні, аргументативні, маніпулятивні, сутєєвисті. Тактики, реалізовані у РТД залучають різні мовні засоби, апелюють до цінностей адресата, створюють у реципієнта позитивно-марковані відчуття та відчуття майбутньої насолоди після придбання пропонованого товару.

Література:

1. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі: Монографія. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. 332 с.
2. Борковська І. П. Адресант і адресат як основні компоненти мовної ділової комунікації. Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. 2013. Вип. 38. С. 38-40.
3. Формановская Н.И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. М.: Издательство «ИКАР», 2007. 480 с.
4. Crawshaw C., Urry J. Tourism and the photographic eye. In *Touring Cultures: Transformations of Travel and Theory*. London: Routledge, 1997. Pp.176-195.
5. Gold J. R. Locating the message: place promotion as image communication. *Place Promotion: the Use of Publicity and Marketing to Sell Towns and Regions*. Chichester: Wiley, 1994. Pp. 19-37
6. Kim D.Y., Hwang Y.-H., Fesenmaier D. R. Modeling Tourism Advertising Effectiveness. *Journal of Travel Research*, 2005. Pp. 42-49.
7. Ling I. Analyzing Tourism Discourse: A Case Study of a Hong Kong Travel Brochure. *LCOM Papers 1. Hong Kong : The University of Hong Kong*, 2008. Pp. 1-19.
8. Schneider F. *Visual Political Communication in Popular Chinese Television Series*. Leiden: Brill, 2012. 295 p.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Євген ГІДЕНКО,

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,

Артем ЗОСИМОВ,

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ КУРСАНТАМ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

У сучасній загостреній політичній обстановці та соціально-економічних умовах розвитку українського суспільства продовжує залишатися актуальною проблема досконалості підготовки особистого складу Національної поліції України до дій в умовах виникнення надзвичайних обставин, а також у стресових та специфічних ситуаціях під час несення служби.

Майже завжди під час виконання своїх службових обов'язків співробітники поліції знаходяться в умовах необхідності всебічного аналізу обстановки, яка склалася, та, як правило за малий проміжок часу їм необхідно прийняти рішення від якого може залежати результативність службової діяльності, більш того, особисте життя поліцейського, а також життя інших людей. Саме задля забезпечення готовності до цих дій, проводяться тренування, навчальні заняття та особлива увага приділяється дисципліні тактико-спеціальної підготовки [1].

Набуті навички та необхідні професійні вміння поліцейських є одним із найважливіших факторів, що відображають безпосередню підготовку поліцейських до дій в специфічних та екстремальних

ситуаціях. Слід відзначити, що ці особливості є обов'язковими, оскільки саме вони визначають здатність поліцейського забезпечити особисту безпеку, та ефективне виконання покладених на центральний орган виконавчої влади обов'язків, забезпечення законних інтересів суспільства і держави [2].

Відповідні навички та вміння є специфічними, тобто такими, що виходять із особливостей несення служби, використання екіпірування, зброї та спеціальних засобів, навколишньої обстановки, фізичного та психологічного стану поліцейського та інших факторів, вони також є вузькоспеціалізованими, тобто такими, що не можуть набуватися у повсякденному житті [2].

Ця проблематика має неабияку актуальність, через це, на нашу думку, слід використовувати весь потенціал сучасних технологій. Задля забезпечення якісного засвоєння відповідних знань та умінь, вищим навчальним закладам зі специфічними умовами навчання, які готують майбутніх поліцейських слід зробити декілька так званих «тактичних полігонів». Така кімната-полігон може містити необхідну кількість муляжів, реквізитів, а також звукове супроводження та кімнату, через яку викладач спостерігатиме за діями курсантів та звертатиме особливу увагу на помилки, щоб розібрати їх у подальшому. Обладнавши такі кімнати, на заняттях з тактико-спеціальної підготовки буде можливість відтворити ситуацію максимально наближену до реальної, що може статися з кожним із курсантів під час виконання своїх обов'язків. Також, великою перевагою такого полігону є можливість поєднання двох дисциплін, таких як: «Тактико-спеціальна підготовка» та «Тактична медицина», що є складовою першою. Адже, розташувавши там муляжі поранених осіб, можна спостерігати за поведінкою майбутнього поліцейського у відповідній емоційно-напруженій ситуації, тактикою його дій та розподілом обов'язків у групах.

Отже, кожен, хто навчається у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання, та у подальшому буде охороняти права та свободи громадян, повинен мати досвід практичного відпрацювання ситуацій, алгоритму дій у екстремальних, специфічних умовах. Тож, варто вдосконалити систему викладання «Тактико-спеціальної підготовки» для вищих навчальних закладів, що готують майбутніх поліцейських.

Список використаної літератури:

1. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ МВС України від 26.01.2016 № 50 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>

Список використаних джерел:

2. Шевченко Т.В. «Упровадження в систему професійної підготовки нормативів з тактико-спеціальної підготовки». Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец.-фіз. підгот. ф-ту № 2. — Харків : ХНУВС, 2019. — 364 с

*Гордієнко Тетяна Сергіївна,
студентка Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України
Науковий керівник: Дяченко Сергій Вікторович
Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДУ ПРТСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Проголосивши і недоліки суду за участю присяжних засідателів активно обговорюються як практичними працівниками судових органів, так і великою кількістю вчених-процесуалістів. Гострі суперечки і дискусії навколо даної форми судочинства не вщухають з моменту введення суду присяжних в Україні.

Прихильники суду присяжних називають його найскладнішою, але надійною і досконалою формою судочинства, покликаною захищати права, свободи і законні інтереси не винних людей, виділяючи її з

інших форм цивільного провадження за участю народних представників. Противники спирають свої роздуми і доводи на те, що в основу рішень колегії присяжних закладено загальну думку про справедливість, що виходить за межі здорового глузду і закону, а не сама законність.

До найбільш пріоритетних проблем функціонування суду з участю присяжних засідателів в Україні відносять: морально-психологічні, соціокультурні, пов'язані з особливостями менталітету українських людей, історичною традицією і специфікою сучасного українського суспільного розвитку; економічні; і особливо юридичні. Останні, на думку вчених, зав'язані на недоліках і прогалинах сучасного українського законодавства в частині суду присяжних, його неузгодженість з інститутами континентальної системи права і основними процесуальними принципами [1].

У серіалі «Гарна дружина», присвяченому проблемам американської правосуддя, один з присяжних, відповідаючи на питання про те, чим він керувався при прийнятті рішення, каже: своєю інтуїцією. Емоції, інтуїція, психологічні особливості особистості, настрої, матеріальна скрута, персональні сімейні проблеми – ось той неповний перелік факторів, який надає безперечний вплив на присяжних і інтерпретацію ними істоти справи, що розглядається.

Ще однією проблемою при розгляді цивільних справ присяжними є проблема їх явки. Правильний хід процесу може бути порушений безвідповідальною і безпеліційною заявою з боку присяжного типу «більше не хочу» або простою неявкою в суд. В багатьох випадках втрата добropорядних присяжних спровокована небажанням роботодавців відпустити співробітників на судові засідання. Можливість піддати присяжного засідателя грошовому стягненню за те, що він без поважної причини не з'явився в суд, проблему не вирішить. Тому після закінчення певного часу багато присяжні засідателі відмовляються приходити на продовження слухань, так як час таких справ досить часто виходить за рамки розумного інтервалу. І людина вже без шкоди для себе не може відволіктися від роботи для виконання ролі присяжного.

Варто зазначити, що інформація, яку кандидати в присяжні засідателі повідомляють про себе на етапі опитування, не завжди є достовірною. Кандидат у присяжні засідателі може навмисне приховати інформацію про сімейні, дружні та інші зв'язки з учасниками процесу, про пряму, або непряму зацікавленість в результаті справи, що впливає на неупередженість суджень при прийнятті рішення. Відповідальність за достовірність своїх відповідей кандидати в присяжні засідателі несуть тільки процесуальну відповідальність (яка є абсолютно неефективною). При цьому в разі, коли про недостовірну або приховану кандидатами інформацію стало відомо після винесення вироку, присяжних засідателів зовсім не можна притягнути до процесуальної відповідальності [2]. Однак виявлення подібних фактів тягне за собою визнання складу суду незаконним, скасування вироків, винесених в суді за участю присяжних засідателів, а також ряд негативних процесуальних наслідків. До перелічених вище проблем слід додати небажання громадян брати участь в процесі в якості присяжного засідателя, яке пояснюється низьким рівнем правосвідомості і культури в суспільстві, страхом перед кримінальними структурами і сумнівами в тому, що правоохоронні органи зможуть їх захистити, неготовністю взяти на себе відповідальність за рішення, що визначає долю людини.

Рішенням цих проблем може послужити створення спеціальної бази даних, що містить всі необхідні відомості про кандидатів у присяжні засідателі. Це допомогло б спростити, уніфікувати порядок формування колегій присяжних засідателів в судах. Звертаючи увагу на сформовану практику завантаженості помічників, секретарів і суддів, вбачається за необхідне створення спеціальних органів, до компетенції яких входили б формування баз даних, збір даних про кандидатів, вручення їм повісток із зазначенням приблизного терміну виклику, перевірка достовірності інформації про кандидатів та надання списків сформованих колегій судам.

Ухвала Верховного суду Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 11 березня 2020 року у справі № 661/1169/18. ОСОБА_1 подала позов до приватного підприємства «Богданмед», ОСОБА_2, про захист честі, гідності, ділової репутації, відшкодування моральної шкоди. Зазначено посилання на рішення Ради Суддів України від 05 липня 2019 року № 40 «Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів», в якому роз'яснено, що у судді не виникатиме конфлікт інтересів при розгляді справ, в яких присяжний має даний статус, за умови відсутності приватного інтересу [3].

Наступним питанням, яке потребує вирішення, є соціальний захист складу суду присяжних, який знаходиться на досить низькому рівні. Тому, в першу чергу, необхідно продумати механізм компенсаційних виплат, оскільки фінансування на утримання цього інституту вимагає значних коштів. Водночас, у ч. 1 ст. 68 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. вказується, що присяжним відшкодовуються витрати на проїзд і наймання житла, а також виплачуються добові. Однак, за словами самих присяжних,

розмір компенсації становить кілька десятків гривень [9]. Тому очевидно, що бюджетною програмою на здійснення правосуддя територіальними управліннями Державної судової адміністрації України, не враховано всі витрати, які може понести присяжний у зв'язку з розглядом справи [4].

На мою думку, доцільніше і правильніше вводити суди присяжних поетапно в деяких районах. Також можливо непогано було б створення окружних судів, що стане в нагоді при впровадженні медіації та альтернативних способів вирішення конфліктів. Такі суди були б органами не рутинної, а індивідуальної роботи. Для формування у суспільства розуміння суду за участю присяжних засідателів як елемента культури сьогоденні особливо важливим є поширення правових поглядів в різних навчальних закладах і розвиток юридичної науки. Необхідно створювати навчальні програми для майбутніх присяжних і влаштовувати курси, а також почати поступове будівництво системи для їх найбільш правильної і ефективної роботи. Неважливо, якого віку будуть присяжні засідателі, головне - це їх обізнаність і здоровий підхід до сприйняття правосуддя. Кожна людина, що здійснює роль присяжного, повинна бути обізнаним у сфері права людиною, юридично грамотним і знаючим, що таке справедливість.

Лише подальша зміна і вдосконалення законодавчих норм і правосуддя в цілому призведе до поліпшення не тільки останнього, але також якості роботи суду за участю присяжних засідателів. Розширення прав присяжних буде вдосконаленням правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Яценко Н.Г. Народні засідателі та суд присяжних у цивільному процесі: історія і сучасність. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 1 (5). С. 109–118.
2. Солодков А.А. Сучасні світові моделі суду присяжних. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2014 р. № 10-2. Том 2. С. 133–135.
3. Ухвала Верховного суду Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 11 березня 2020 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88187562>
4. Закон України «Про судоустрій і статус судів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Грабар О.С.,

студентка II курсу.

Науковий керівник: Амелічева Л.П.,

д.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

ГАРАНТІЇ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ ВИКОНАННІ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ОДНІЄЇ З ФОРМ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Під час пандемії COVID-19 став поширеним в усіх країнах перехід до режиму віддаленої / дистанційної форми роботи. Багато роботодавців відійшли від офісного формату роботи, маючи на меті зберегти здоров'я і безпеку праці своїх працівників. Масовий відхід від небезпечної для життя і здоров'я офісного формату роботи для працівників сприяв внесенню законодавцем змін до Кодексу законів про працю України стосовно регулювання дистанційної роботи, забезпечення гарантій трудових прав працівників. Наскільки ефективні і своєчасні ці зміни, ще необхідно визначити на доктринальному та законодавчому рівні.

Питанням правового регулювання дистанційної роботи присвятили свої наукові дослідження таких вчені-правознавці, як: А.М. Лушніков, Б.М. Андрушків, О.Б. Погайдак, В.Д. Перевалов, В.І. Прокопенко, В.М. Лушнікова, Л.В. Котова, Л.І. Лазор, М.М. Моцар, П.Д. Пилипенко, Р.З. Лівшиць, Я.В. Свічкарьова. Незважаючи на наукові доробки цих дослідників, питання гарантій прав працівників, що працюють дистанційно, в юридичній літературі є недостатньо висвітленими та потребують системного дослідження в сучасних умовах пандемії COVID-19.

Проблематика регулювання дистанційної роботи не постала раптово із виникненням певних карантинних обмежень, проте набула більшої актуальності. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» від 4 лютого 2021 р. №1213-IX (далі – Закон №1213-IX) внесено зміни до Кодексу законів про працю України, а саме у ст. 60² вперше на законодавчому рівні закріплено визначення поняття дистанційної роботи як форми організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Загальновідомо, що трудові відносини між роботодавцем та працівником регулюються на індивідуально-договірному рівні трудовим договором або контрактом. Хоча у ст. 24 КЗпП України зазначається, що «трудовий договір, як правило, укладається в письмовій формі», в практичній дійсності – все навпаки, роботодавці масово укладають трудові договори в усній формі. Тому, важливою гарантією стало доповнення вищевказаним Законом №1213-IX статті 24 КЗпП України пунктом 6¹, в якому передбачається, що саме дотримання письмової форми трудового договору є обов'язковим при укладенні трудового договору про дистанційну роботу або про надомну роботу[1]. Тож враховуючи такі зміни в Кодексі, можна зауважити, що законодавець таким чином забезпечив додатковою гарантією дотримання умов трудового договору про дистанційну роботу, усіх прав та обов'язків його сторін, що є важливим у разі виникнення будь-яких трудових спорів щодо умов праці.

В спеціальній юридичній літературі нерідко зауважувалось [2], що під час дистанційної роботи підвищується продуктивність праці, що зумовлено зручним графіком роботи та комфортним середовищем для праці дистанційників. Відразу слід звернути увагу, що Законом №1213-IX у ч. 5 ст. 60² Кодексу законів про працю також передбачено норму, що при дистанційній роботі працівники розподіляють робочий час на власний розсуд, на них не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не визначено трудовим договором. При цьому загальна тривалість робочого часу не може перевищувати норм, передбачених статтями 50 і 51 Кодексу законів про працю.

Таке доповнення КЗпП України дійсно є позитивним для працівників, що працюють на умовах трудового договору про дистанційну роботу, адже їм тепер законом гарантується дотримання роботодавцем нормальної тривалості робочого часу та можливість розподіляти його на власний розсуд. Інакше кажучи, працівник самостійно обирає час, коли буде виконувати трудові обов'язки, а коли буде мати час відпочинку.

В спеціальній літературі зауважується, що дистанційна форма роботи зменшує не лише соціальну напруженість у суспільстві, але й прояви дискримінації за віком, статтю, за регіональною ознакою, відсутністю офіційного стажу роботи [3, с. 124]. Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що положення ст. 2¹ КЗпП України теж є гарантією для працівників, що працюють дистанційно, адже в ньому забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», а також сприяння особі у здійсненні такого повідомлення, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання [4].

Водночас, дистанційна робота нерідко характеризується більш низьким рівнем соціального захисту дистанційників у порівнянні із працею звичайних працівників. Нерідко ці працівники опиняються у нестабільному становищі через те, що вони втрачають професійний зв'язок з колегами, профспілками.

Слід також зауважити, що Законом №1213-IX внесено важливу норму у статтю 84 КЗпП України, про те, що у разі взяття працівником, у тому числі дистанційником, відпустки без збереження заробітної плати під час встановлення Кабінетом Міністрів України карантину відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» термін перебування у такій відпустці не включається у загальний термін безоплатних відпусток за сімейними обставинами, встановлений частиною другою цієї статті (не більше 15 календарних днів на рік) [1].

З одного боку, така гарантія законодавця є запобіжним засобом та стримуючим чинником щодо масового звільнення працівників, а з іншого боку – є недостатньою гарантією з погляду соціального захисту працівників.

Висновки. Підсумовуючи усе вищевикладене, необхідно зазначити очевидні переваги дистанційної роботи для працівників: по-перше, є можливість отримати гнучкий графік роботи; по-друге, відбувається економія часу та коштів на проїзд до роботи та з роботи; по-третє, гарантується можливість працювати з будь-якого робочого місця за допомогою сучасних інформаційних технологій. До недоліків дистанційної роботи для працівників можна віднести: недостатню соціальну захищеність, затrudнення кар'єрного росту та живих комунікацій з колегами і профспілками. З огляду на усе зазначене, на розпорошеність норм про дистанційну роботу по всьому Кодексу законів про працю, на наш погляд, законодавцю необхідно було б розробити окремий нормативно-правовий акт, який регулював би усі форми віддаленої роботи, і перш за все, дистанційної, систематизував усі гарантії їх соціального захисту тощо.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 4 лютого 2021 р. №1213-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021.
2. Осерко-Рославлева А.Р. Правове регулювання дистанційної праці в Україні. Підсумки розвитку наукової думки: 2018: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 5 грудня, 2018). Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа». 2018. Т. 2. С. 72-74.О
3. Моцар М.М. Проблеми формування дистанційних форм зайнятості в Україні. *Наукові праці МАУП*. Сер.: Економічні науки. Психологічні науки. 2013. Вип. 2. С. 123–128.
4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 р. №322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. №50. Ст. 375. (Із змінами).

Неверова С.А.,

магістр 1 року навчання,

Косінова Д.С.,

доктор філософії в галузі права, асистент кафедри права ЄС.

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З ІНШИМИ ПРИНЦИПАМИ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРАВА

Принцип недискримінації як один зі спеціальних принципів міжнародного економічного права (МЕП) і міжнародного торгового права (МТП) є похідним від принципу суверенної рівності держав міжнародного права. Він поєднує в собі рівність всіх держав і преференційне ставлення до найменш розвинених країн та є ефективним методом модернізації економіки і її відновлення. Дотримуючись цього принципу, сторони не повинні ставитися до учасників внутрішнього ринку більш сприятливо, ніж до учасників іноземного ринку, або дискримінувати учасників іноземного ринку за їх походженням.

Принцип недискримінації - це комплексна концепція, що пронизує всі норми МЕП. Вона являє собою складний механізм міжнародних обов'язкових і не обов'язкових норм, їх дотримання, правила поведінки держав у взаєминах один з одним, їх зобов'язань щодо імплементації недискримінаційних норм в свої правові системи, і тенденції щодо розвитку торгово-економічних відносин. Для розуміння, а, отже, і дотримання цього принципу, потрібно розуміти його взаємозв'язок з іншими принципами цієї галузі.

- Принцип недискримінації та режим найбільшого сприяння. Проблема співвідношення принципу недискримінації та режиму найбільшого сприяння існує вже багато десятиків років і зачіпалася ще в радянській правовій літературі, а так само була предметом дискусій за кордоном, зокрема, в Комісії міжнародного права ООН. Режим найбільшого сприяння означає включення в міжнародні договори правила про те, що кожна з договірних держав зобов'язується надати іншій державі в тій чи іншій сфері права,

переваги, привілеї та пільги настільки ж сприятливі, як і ті, що вона надає або надасть в майбутньому будь-якій третій державі [1, с. 87]. Тобто цей режим гарантує одній державі все пільгові умови, які були або будуть надані будь-якій третій державі. Таким чином, обсяг преференцій, що надаються одній державою, може бути значно ширшим, ніж обсяг преференцій, наданих іншою країною.

Головна відмінність між принципом недискримінації та режимом найбільшого сприяння полягає в тому, що принципи недискримінації є більш широким за своїм змістом та гарантує рівні права, на які може претендувати кожна держава. Режим найбільшого сприяння є принципом більш високого порядку, що передбачає в якості безпосередньої умови свого існування принцип недискримінації та надає рівний обсяг прав по відношенню з торговими партнерами країни-контрагента.

- Принцип недискримінації та національний режим. Національний режим означає, що фізичні та юридичні особи іноземної держави повністю прирівнюються в своїх правах до національних фізичних і юридичних осіб у певних правовідносинах. Тобто, національний режим, так само як і принцип недискримінації урівнює права сторін. Даний режим може надаватися як на основі міжнародного договору, так і в односторонньому порядку. При укладанні міжнародного договору про надання національного режиму, необхідні подальші законодавчі заходи всередині держави в податковому, ліцензійному, антимонопольному законодавстві та інших галузях.

Відповідно до ст. 7 ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» національний режим застосовується щодо всіх видів господарської діяльності іноземних суб'єктів цієї діяльності, пов'язаної з їх інвестиціями на території України, а також щодо експортно-імпорتنних операцій іноземних суб'єктів господарської діяльності тих країн, які входять разом з Україною до економічних союзів [2]. Більш того, гарантується рівне з вітчизняним право на звернення у всіх державних органах, арбітражних судах і судах загальної юрисдикції, які не можуть пред'являти будь-які додаткові вимоги, за винятком тих, які прямо передбачені законом. Таким чином, можна стверджувати, що режим є невід'ємною частиною принципу недискримінації, оскільки він повинен реалізовуватися всередині кожної держави окремо. Національний режим є способом забезпечення недискримінації у внутрішньому праві держави.

- Принцип недискримінації та режим преференцій. Режим преференцій утворює систему особливих пільгових умов для найменш розвинених країн, що надаються в односторонньому порядку державами. Цей режим, також розглядається як спеціальний принцип МЕР, який дає можливість прискорення економічного розвитку країнам, що розвиваються і найменш розвиненим країнам.

Режим преференцій є досить складним принципом, і може розглядатися як протиріччя, і водночас безпосереднє доповнення принципу недискримінації. Таку ситуацію можна порівняти з внутрішньої соціальною політикою держав, де соціально незахищеним категоріям населення надається система пільг і гарантій. Це має на меті не тільки забезпечити найбільш нужденних мінімальними умовами для життя, але і так само захистити решту населення від можливих несприятливих наслідків. Так само і на міжнародному рівні, режим преференцій має на меті, по-перше, допомогти країнам, що розвиваються впоратися з несприятливими економічними ситуаціями, і, по-друге, продовжити розвиток найбільш розвинених країн. В епоху мобільності та глобалізації, стрімкий розвиток в світі неможливий в односторонньому порядку. Тому розвинені країни повинні усвідомлювати свою відповідальність по відношенню до менш розвинених країн і, шляхом надання преференцій, давати їм, і в той же час собі, можливість стабілізувати і розвивати свої економіки, адже добробут всього світу залежить від добробуту кожної країни [3].

Щоб уникнути дискримінації між країнами, що розвиваються з приводу надання їм преференцій, на міжнародному та на національному рівні приймається конкретний перелік країн, на які поширюється їх дія. Різниця між цими принципами полягає в тому, що дискримінація у власному розумінні слова погіршує становище дискримінованого суб'єкта, роблячи це положення гірше нижчого стандарту, а преференційні заходи погіршують становище тих, на кого вони не поширюються, роблячи їх становище гірше вищого стандарту, що діє для «обраних».

- Принцип недискримінації та принцип взаємної вигоди. Взаємна вигода в міжнародному економічному праві та міжнародному торговому праві зумовлюється принципом суверенної рівності держав. Вона означає, що відносини між державами, які не є взаємно вигідними, а тим більше прямо або побічно примусові, не повинні мати місця, але має бути справедливий розподіл вигод і зобов'язань порівнянного обсягу. Дотримання принципу недискримінації є обов'язковою умовою для застосування принципу взаємної вигоди. Дискримінація по відношенню до зовнішньоекономічного партнера веде до порушення принципу взаємної вигоди. І, навпаки, угоди, в яких вигода одного боку значно більше, є дискримінаційними.

Між тим, цей принцип нерідко порушується окремими державами чи їх угрупованнями. Основними порушниками, частіше за інших, є розвинені держави, які прагнуть за допомогою свого економічного і політичного потенціалу перевести співпрацю в русло односторонньої вигоди [4, с. 180]. Подібна практика втілювалася в житті і відносно України, особливо в перші роки незалежності, але навіть сьогодні ряд держав не залишає спроб нав'язати Україні невідгідні для неї форми співпраці, наприклад, у сфері постачань енергетичних ресурсів [4, с. 181].

Таким чином, розглянувши принцип недискримінації та провівши порівняльний аналіз з іншими принципами міжнародного економічного права, можна побачити основні відмінності та специфічні риси, які відрізняють їх один від одного. Під час дослідження взаємодії принципу недискримінації, режиму найбільшого сприяння, національного режиму, можна прослідкувати єдність цих принципів, їх взаємодоповнюваність, а саме: з надання державою рівного об'єму прав кільком зовнішньоекономічним партнерам і надання державою рівного об'єму прав внутрішньому виробникові і зовнішньоекономічним суб'єктам. Отже, принцип недискримінації є центральною ланкою в системі вище розглянутих принципів, який повинен виконуватися в економічних, політичних та соціальних відносинах в міжнародному праві.

Література:

1. Коссе Д. Д. Режим найбільшого сприяння в економіці України. *Історико-політичні студії*: зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 2016. № 2. С. 84–93.
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України в редакції від 25.04.2008 р. № 959-ХІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=959-12> (дата звернення: 16.04.2021).
3. Шумилов В.М. Всемирная торговая организация. *Право и система*: учебное пособие. М.: 2006
4. Яковлев В. В. Принципи взаємної вигоди у міжнародному економічному праві. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. *«Право»*. 2012. Вип. 19. С. 179-187

Сєдих Ю.О.,

студентка юридичного факультету.

Науковий керівник: Лісова О.І.,

викладач кафедри загальноправових дисциплін.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

У сучасний період проблема корупції перестає мати суто національний аспект і, вдосконалюючись у своїх формах, стає транснаціональним фактором. Корупція як соціально-правове явище має безліч найрізноманітніших форм, що характеризуються певними властивостями. Слід зауважити, що виступаючи одним з найнебезпечніших соціальних явищ, вона здатна чинити негативний вплив на політичні, економічні та інші процеси, що відбуваються в державі, тим самим підриваючи соціальну стабільність і безпеку в суспільстві. Методи протидії корупції залежать від багатьох факторів і особливостей функціонування державного механізму, зокрема, від рівня демократичності державного устрою, особливостей взаємодії громадських організацій з державною владою, практичної реалізації принципу поділу влади і т. д.

Георг Зіммель стверджував [1], що «гроші гублять природу речей одним своїм дотиком». Отже, продажність, як проблема, являє собою цілий процес складного соціального конструювання корупції і включає в себе: наявність безлічі фактів продажності (хабарництва) різних держслужбовців і посадових осіб; усвідомлення цих фактів як соціальної проблеми; криміналізацію деяких форм корупційної діяльності; реакцію політиків, правоохоронних органів, юристів, ЗМІ та населення на корупцію.

Поняття корупції як закінчений склад злочину включає в себе такі дії, як: обіцянка, пропозиція дачі хабара, вимагання хабара, а також співучасть в зазначених злочинах [2].

Нормативно-правові акти України містять визначення поняття корупції, зокрема, у Законі України «Про запобігання корупції» наводиться таке формулювання: «корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції

такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей». У цьому ж Законі подається тлумачення ще одного терміна – «корупційне правопорушення», під яким, на думку законодавця, слід розуміти «діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність» [4]. Натомість, на нашу думку, вагомє місце у запобіганні корупційним правопорушенням займає адміністративна відповідальність, яка передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Незважаючи на велику законодавчу базу в області протидії корупції, заходи по боротьбі з нею не можна назвати ефективними. Основною проблемою є тлумачення поняття «корупція». Законодавець обмежився лише перерахуванням певних діянь, що володіють приватними характеристиками, що робить легальне визначення вельми вузьким і не дозволяє в повній мірі охопити корупційні прояви. Основна складова корупційних діянь, згідно закріпленому в законі визначенні, майнова вигода або корисливі мотиви.

Корупційні адміністративні правопорушення - це адміністративні правопорушення, що володіють ознаками корупції, але не містять в собі складу злочину [3]. Найбільшого поширення вони мають в області державної та муніципальної служби. Адміністративні правопорушення корупційного характеру, можуть бути пов'язані з порушенням виборчих прав громадян (підкуп виборців), корупція часто має місце і в області розподілу бюджетних коштів і позабюджетних фондів, а також використання службової інформації про ринок цінних паперів в корисливих цілях та інше.

У більшості держав світу боротьба з корупцією триває і нині. Але тільки в деяких є досягнення, які заслуговують серйозної уваги. Наприклад, розглянемо Швецію, яка до середини XIX вважалася країною, наскрізь ураженою корупцією. Після прийняття керівництвом країни стратегічного рішення про повну модернізацію, був розроблений і почав виконуватися комплекс заходів, спрямованих на повне виключення меркантильних поглядів у чиновників. Державне регулювання було засновано на стимулах чесного і відповідального управління - через податки, пільги і субсидії, а не за допомогою заборон і дозволів, одержуваних з тих чи інших органів влади. Для громадян було відкрито доступ до внутрішніх документів держуправління, що дозволив їм розуміти роботу держави, а головне — була створена незалежна і ефективна система правосуддя, встановлені високі етичні стандарти для чиновників. Через певний ряд кроків чесність стала престижною нормою для держбюрократії. Тепер в Швеції один з найнижчих рівнів корупції в світі.

Досвід боротьби з корупцією показує, що будь-яких універсальних методів протидії цьому явищу немає. Їх вибір і особливості застосування залежать від таких факторів, як властивості політичної системи, рівень правової культури в країні, стан громадянського суспільства і т. д. У багатьох країнах протистояння корупції втілюється в окрему функцію держави, яка включає: 1) методи боротьби з корупційними злочинами і їх профілактику; 2) розробку і вдосконалення процедур ліквідації наслідків корупційних порушень; 3) підвищення якості проведення моніторингу та інших заходів з протидії корупційній складовій в роботі органів публічної влади; 4) створення системи заходів юридичної відповідальності щодо корупційних правопорушень.

«Адміністративні правопорушення корупційної спрямованості мають менший рівень суспільної небезпеки, ніж злочини. Однак це анітрохи не знижує значущість діяльності щодо їх попередження, виявлення та припинення, притягнення винних осіб до відповідальності, так як саме такі правопорушення є передумовою виникнення кримінально караних корупційних діянь» [3]. Протидія корупції буде ефективною тільки у разі системного підходу, тобто, необхідно знати, чому протидіяти.

Отже, з вищезазначеного, можна стверджувати, що суспільство потребує пропаганди негативного ставлення до корупційних проявів з боку державних службовців. В даний час в механізмі державного управління необхідні зміни, пов'язані з чіткою регламентацією юридично значущих процедур діяльності органів публічної влади, з підвищенням рівня їх прозорості та відкритості для можливості проведення контрольних заходів. В останні роки міжнародні організації також виступають за прозорість як необхідну умову поліпшення роботи державного апарату та підвищення якості його підвітності, що обмежує можливості для корупції [6].

Також далеко не останню роль в боротьбі з корупційними правопорушеннями відіграє юридична відповідальність. Даний міжгалузевий інститут в найбільш повному вигляді повинен бути відображений в рамках чинного законодавства і мати системний характер. Подібні заходи дозволять побудувати успішну систему методів протистояння правопорушенням корупційної спрямованості.

Список використаної літератури

1. Simmel, G. Philosophie des Geldes: Duncker und Humblot, Berlin, 1958
2. Бухаріна Н. П. Поняття та ознаки корупції в міжнародних правових актах. Право. Журнал вищої школи економіки. 2016. с. 166-176.
3. Кудашкин А. В. Адміністративно-правові санкції за корупційні правопорушення. 2010. С. 57-61.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII
5. Гончаренко Г. С. Межі поширення корупції. 2015. С. 34-37.
6. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Зуй В. В. Адміністративне право : підручник. Х. : Право, 2013. 656 с.

*Чорна В.В.,
студентка 3 курсу, 2 групи, ІПКЮ
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.
Наук. керівник: к.ю.н., ас. В. В. Зуєв*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ ТА ДОКУМЕНТІВ

Без сумніву, функціонування правової держави не можливе без належного забезпечення прав людини. Проте, для досягнення мети та забезпечення дієвості кримінального провадження деякі права та свободи людини можуть обмежуватися, тож необхідним є наявність чіткого визначених заходів його забезпечення та процедури їх проведення.

Тимчасовий доступ до речей та документів є одним із таких заходів, який безпосередньо пов'язаний із втручанням у права і свободи особи щодо права власності. У кримінальному процесуальному кодексі України (далі - КПК) тимчасовому доступу до речей та документів присвячена 15 глава. Так, статтею 159 КПК визначається, що досліджуваній захід забезпечення кримінального провадження полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку) [1]. І хоча на перший погляд КПК визначає чітку процедуру, підстави та обмеження щодо тимчасового доступу, на практиці виникає досить багато питань та проблем із реалізацією цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Особливості та проблемні питання тимчасового доступу до речей та документів стали предметом дослідження багатьох науковців, серед яких: Т.О. Музиченко, О.В. Кайліна, В.І. Маринів, І.І. Циліорик, М.І. Демура М.І. та деякі інші. Ними були проаналізовані норми законодавства, а також судова практика, що дає змогу більш ґрунтовно дослідити труднощі, які виникають під час досудового розслідування.

Перш за все, варто звернути увагу ще на вимоги щодо клопотання, визначені статтею 160 КПК. М.І. Соф'їн в своїй праці зазначає, що узагальнення судової практики, доводить правильність практики слідчих суддів, що вимагають від слідчого або іншого учасника кримінального провадження, який звернувся з клопотанням, обов'язково викладати відомості про юридичну чи фізичну особу, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів в клопотанні, а в іншому випадку – відмовляють в задоволенні такого клопотання [4, с. 190].

Щодо цього, доречним було б додати до ч. 2 ст. 160 КПК України ще один пункт, де зазначалась би вимога зазначити в клопотанні дані про особу, у володінні якої перебувають речі та документи.

Також, на думку Т.О. Музиченко однією з перших проблем, з якою стикаються ще на етапі подачі клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів є відсутність норми, що надає право слідчому судді залишити таке клопотання без руху або повернути його, якщо воно не відповідає вимогам закріпленим в ч.2 ст. 162 КПК [2, с. 118]. І хоча, Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 року № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» пунктом 8 закріплює можливість відмови в задоволенні подання клопотання [3], науковець не погоджується з такою позицією, адже при розгляді клопотання про арешт майна, відсторонення від посади, надання тимчасового обмеження у

користуванні спеціальним правом - КПК надає можливість слідчому судді повернути клопотання у випадку невідповідності його встановленим вимогам [2, с. 119].

Тож, видається слушним за аналогією із цим закріпити таку можливість і при розгляді клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів.

Окрім зазначеного, труднощі виникають й з тим, що КПК не містить норми, що дозволяла б подовження строку. Стаття 164 КПК в пункті 7 частини 1 закріплює лише строк дії ухвали, який не може перевищувати двох місяців [1], з чого можна зробити висновок, що є можливість її виконання виключно протягом цього строку. І хоча в статті 28 КПК зазначено, що розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень [1], на практиці виникають певні труднощі, що можуть завадити ефективності досудового розслідування. Так, на думку прокурора С.О. Шульгіна, ускладнюється й проведення експертизи вилучених зразків, адже згідно із ч. 2 ст. 245 КПК України порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160-166 цього Кодексу) і якщо експерт, в силу певних об'єктивних обставин протягом наданого строку не може надати висновок, єдиним виходом вбачається повернення зразків експертного дослідження володільцеві, після чого необхідним є повторне звернення з відповідним клопотанням до слідчого судді [5, с. 142]. М. І. Соф'їн, в свою чергу, вважає доцільнішим накласти арешт у порядку, передбаченому главою 17 КПК України, у випадку, якщо потреби досудового розслідування вимагають залишення вилучених речей та документів у розпорядженні слідчого на більш тривалий строк [4, с. 188]. Тож, питання щодо строків тимчасового доступу до речей та документів залишається неврегульованим.

Також, В. В. Рожнова в своїй праці звертає увагу на те, що на практиці часто слідчий суддя надає тимчасовий доступ в одній із форм без належного обґрунтування обрання форми, а в деяких випадках навіть без зазначення форми тимчасового доступу [6, с. 353].

Проте, в п. 7 ч.2 ст. 160 КПК прямо передбачено вимогу до клопотання щодо обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження [1]. Тож, видається, що в додатковому закріпленні такої вимоги щодо ухвали слідчого судді потреби немає.

Також, варто звернути увагу й на те, що в КПК відсутня вказівка на те, в якому випадку слідчий або прокурор з метою вилучення речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, порушивши питання про їх вилучення, а в якому – з клопотанням про обшук [7]. Зі змісту ч. 1 ст. 166 КПК України, виходить, що з клопотанням про надання дозволу на проведення обшуку з метою відшукання та вилучення речей і документів стороною кримінального провадження має право звернутися до слідчого судді в разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів [1]. Проте в такому випадку, зацікавлені особи, перешкодивши виконанню ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, матимуть змогу знищити речі та документи, що можуть бути важливими та необхідними для розслідування, а це, в свою чергу, беззаперечно стане на заваді ефективності обшуку.

Отже, наразі, щодо застосування тимчасового доступу до речей та документів виникають питання та практичні проблеми. Зокрема, це стосується як вимог до самого клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, так і подачі й розгляду такого клопотання, й строку дії ухвали тимчасового доступу до речей чи документів. Неврегульованість цих питань може перешкоджати досягненню дієвості кримінального провадження, тож важливим є внесення змін та доповнень до КПК стосовно досліджуваних питань.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Музиченко Т. О. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблеми теорії та практики / Т. О. Музиченко. // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2017. – №12. – С. 115–123.
3. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 берез. 2008 р. № 2 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08#Text>

4. Соф'їн М.І. Проблемні питання тимчасового доступу до речей та документів / Соф'їн М.І. // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2016. – С. 182–196.
5. Шульгін С.О. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблеми законодавчого регулювання та практичного застосування / С.О. Шульгін // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 6. – С. 140-143.
6. Рожнова В. В. Про форми тимчасового доступу до речей і документів / В. В. Рожнова // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 верес. 2013 р.). – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 352–356.
7. Проблеми застосування положень Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, обшуку та тимчасового доступу до речей і документів [Електронний ресурс] // Закон і Бізнес – Режим доступу до ресурсу: https://zib.com.ua/ua/print/41323-problemi_zastosuvannya_polozhen_kriminalnogo_procesualnogo_k.html.

Ярошенко О.Д.,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Постійний розвиток інформаційних технологій суттєво впливає на усі аспекти життя сучасної людини. Тому і не дивно, що видозміни трапляються й у процесі вирішення спорів у суді. Це пов'язано з тим, що судочинство, з метою найкращим чином забезпечити захист особи, її законних прав та інтересів - має йти в ногу з часом та відповідати новим викликам сьогодення.

Тримачучи руку на пульсі подій, законодавець запровадив суттєву судову реформу та значно оновив процесуальні кодекси наприкінці 2017 року. Був здійснений значний поштовх у бік покращення процедури доказування. Аналіз судової практики доводить, що існувала нагальна потреба включення до переліку доказів, за допомогою яких сторони доводять ті обставини, на яких ґрунтуються їхні вимоги та заперечення - електронного доказу, як окремого виду, запровадження якого, стало однією з новел, що дійсно є відповіддю на виклик сучасності.

Наразі, чинне законодавство визначає, що доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [1]. На сьогодні ці дані встановлюються також і за рахунок електронних доказів, а тому, відповідно до положень Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС), вони повинні бути належними, допустимими, достовірними та достатніми. Таким чином, запровадження електронного виду доказів зумовлює потребу у їх правильному застосуванні та використанні.

Що стосується визначення поняття електронних доказів, то воно наведено у статті 99 КАС, таким чином: «електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)» [1]. Окрім того, до головних ознак електронних доказів науковці відносять: нематеріальний вигляд існування; використання спеціальної техніки для дослідження; можливість перенесення чи копіювання на пристрої та інше.

Слід зазначити, що своє визначення та регламентацію має електронний документ, що може бути електронним доказом. Законом України “Про електронні документи та електронний документообіг” передбачено, що електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді

електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною. При цьому в законі зазначено, що для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис і тільки накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа. В свою чергу, оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прив'язаним до власноручного підпису відповідно до Закону України "Про електронні довірчі послуги"[2].

Але, не слід забувати, що окрім електронних документів, які мають певні вимоги визначені законодавством, існує значна кількість інших видів електронних доказів, а також джерел інформації, а тому до електронних доказів можливо відносити взагалі будь-яку інформацію, що може розміщуватися на вебсторінках, в тому числі інформація, що була опублікована в соціальних мережах або передана за допомогою месенджерів-застосунків.

В свою чергу, при зверненні до судової практики адміністративних судів, де підіймалося питання електронних доказів, можливо побачити, що найрозповсюдженішою є проблема посвідчення електронних доказів електронним цифровим підписом. Так, позиція суду, щодо обов'язкового посвідчення доказів електронним цифровим підписом наведена у багатьох рішеннях Верховного суду, зокрема в ухвалі Верховного Суду від 14 лютого 2019 року у справі № 9901/43/19. У цьому рішенні суду зазначено, що якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасником справи в електронній формі, такі документи скріплюються електронним цифровим підписом учасника справи [3].

Також існує усталена позиція Верховного Суду (для прикладу наводиться ухвала ВС від 18 березня 2021 року у справі №9901/76/21), що за правилами абзацу 2 частини восьмої статті 18 КАС України особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, подають процесуальні та інші документи, письмові та електронні докази, вчиняють інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи[4]. Тобто, при використанні можливості подати електронні докази в електронній формі необхідно використовувати виключно сервісом «Електронний суд».

Окремо, згадаю постанову Верховного Суду від 15 листопада 2018 року у справі №524/5536/17, де суд погодився з рішеннями судів першої та апеляційної інстанції, що доказ є неналежним, якщо постанова про притягнення особи до відповідальності не містить посилань на технічний засіб, за допомогою якого здійснено правопорушення[5].

Загалом, при використанні електронних доказів, окрім питань з посвідченням документів електронним цифровим підписом, можна зустрітися з багатьма проблемами які пов'язані з великою кількістю різноманітних аспектів.

Так, існують складності з належним засвідченням електронних доказів, оскільки до початку розгляду справи судом така інформація може бути видозмінена автором чи особою, що користується або зберігає доказ. Не менш важливим є питання правильного та надійного збереження і подання до суду електронних доказів. Це надзвичайно важливо коли йдеться про інформацію, що публікується у різних соціальних мережах, оскільки таку інформацію легко знищити.

Оскільки електронні докази можуть бути розміщені на сторонніх пристроях, то досі не має чітких критеріїв, що допоможуть розмежувати між собою оригінал і копію електронного документа. Існують проблеми з доведенням точного часу створення оригіналу електронного доказу. Необхідно враховувати, що лише при наявності зафіксованого часу та дати створення документу, можливо відрізнити оригінал від копії, оскільки копія буде створена пізніше оригіналу.

Виникає багато питань до ідентифікації особи, якою було створено певний електронний доказ. Це пов'язано з тим, що питання чіткого визначення автора та поширювача електронних документів, що можуть бути визнані електронними доказами - не врегульовано.

Також важливим аспектом використання електронних доказів - є належне технічне забезпечення суду, оскільки у випадку коли в залі судового засідання відсутні технічні умови для відтворення змісту електронного доказу то ця проблема лягає на плечі учасника, що надає відповідні докази.

На жаль, оскільки чинне законодавство не містить чіткого визначення про те, як повинні збиратися докази в електронній формі, про їх забезпечення, а також про методи їх дослідження, процедури

ідентифікації особи, яка відповідальна за розміщення цієї інформації - виникає багато непорозумінь щодо використання електронних доказів, оскільки законодавець визначив лише загальні принципи їх застосування на практиці[6, с.50].

Безумовно, можливість використання електронних доказів в адміністративному судочинстві - є вагомим здобутком. Проте, на жаль, багато аспектів залишаються неврегульованими, особливо це стосується процедури оформлення, подання та дослідження електронних доказів. Існує нагальна потреба підвищення ефективності використання електронних доказів в адміністративному судочинстві, а тому необхідно і надалі покращувати КАС України, шляхом внесення до нього чітких правил та порядку взаємодії з цифровими даними.

Література:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 27.04.2021).
2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення: 27.04.2021).
3. Ухвала Верховного Суду від 14 лютого 2019 р. судова справа № 9901/43/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79883385> (дата звернення: 28.04.2021).
4. Ухвала Верховного Суду від 18 березня 2021 р. судова справа № 9901/76/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95653652> (дата звернення: 28.04.2021).
5. Постанова Верховного Суду від 15 листопада 2018 р., судова справа № №524/5536/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77860158> (дата звернення: 28.04.2021).
6. Вербіцька М., Ботвинник В. Електронні докази як новий вид доказів у адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020 р. № 1(21). С. 48-51.